

БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННА АСОЦИАЦИЯ

БИБЛИОТЕКИТЕ В ДИГИТАЛНАТА ЕПОХА

Доклади от
XXX Национална конференция на БИА
София, 15 – 16 октомври 2020 г.

В памет на Снежана Янева, Председател на БИА (2012 – 2019)

София, 2021

Докладите се публикуват без редакторска намеса. Отговорността за съдържанието им е изцяло на авторите.

ISBN 978-954-9837-34-6

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Каталогизация в публикацията

Библиотеките в дигиталната епоха: Сборник с доклади
от XXX Национална конференция на ББИА, София, 15 – 16 октомври 2020 г. –
София: Бълг. библиотечно-информ. асоц., 2021.

ISBN 978-954-9837-34-6
021/025 (063)

1. Библиотеки – конференции
2. Иновативни библиотечни практики – конференции
3. Дигитализация – конференции

СЪДЪРЖАНИЕ

Библиотеките в подкрепа на образованието и научните изследвания

<i>Силвия Найденова.</i> Първото научно списание в България на 150 години	5
<i>Ваня Грашкина, Йордан Илиев.</i> Българският портал за отворена наука	8
<i>Кирил Симов, Димитър Минев.</i> Инфраструктурният проект КЛаДА-БГ – мрежа от свързани отворени знания и приложения в библиотеките	17
<i>Аделина Бързачка.</i> Специалната колекция на библиотека „Паница“ и мястото ѝ в академичната общност	22
<i>Петя Георгиева.</i> Цифров научен архив на Аграрен университет – Пловдив	29
<i>Дарина Илиева, Габриела Ванцарова.</i> Личният архив на проф. Петър Миятев – източник за нови научни изследвания	36
<i>Радина Дамянова.</i> Авторското право върху онлайн изображения – опитът на библиотека „Паница“ в изграждането на образователни колекции	40
<i>Надежда Дякова, Десислава Орлова, Борислава Маноилова.</i> За мечтите и пътя към тяхното реализиране (Академичната библиотека на НАТФИЗ като част от този път).....	46

Автоматизация, дигитализация и интеграция на ресурсите в библиотеките

<i>Мария Бранкова.</i> Дигитализацията на нотни издания – предизвикателство или необходимост	51
<i>Иван Крачанов.</i> Трансформация на дигиталните колекции в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив	54
<i>Калоян Здравков.</i> Дигитална културна съкровищница „Север +“ – история с продължение	59
<i>Кирилка Страшиникова.</i> Библиотека – наследство – бъдеще	64
<i>Явор Василев.</i> Дигитална колекция „Краезнание“ на Регионална библиотека „Димитър Талев“ – Благоевград – история, настояще, бъдеще	67
<i>Дея Аргирова.</i> Дигиталната звукова колекция на библиотека „Паница“	71
<i>Ренета Константинова, Валерия Йорданова.</i> Общуването с културното наследство – право на всеки (Иновативни практики в Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе).....	74
<i>Десислава Иванова.</i> Въвеждане на радиочестотна идентификация в Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ – Видин	79
<i>Гергана Атанасова.</i> Дигиталната колекция от студентски публикации на Библиотека „Паница“ – Американски университет в България	84

<i>Теодора Пейчева-Дянкова.</i> Интегрираната библиотечна система Коѓа и внедряването ѓ в Регионална библиотека „Любен Каравелов“	89
<i>Васил Загоров.</i> Книгопис на българската възрожденска книжнина (1801 – 1878) – пътят на една е-библиография	95
<i>Николай Поппетров.</i> След дигиталната еуфория – интегриране на дигиталните ресурси	98

Предизвикателствата на дигиталното общество – изграждане на нови компетентности на библиотечните специалисти и на потребителите

<i>Спаска Тарандова, Анета Дончева.</i> Цифровата трансформация и библиотекарите: анализ на нуждите от нови знания и умения на пазара на труда в библиотечната сфера по проект БИБЛИО ...	102
<i>Ангелина Ставрева.</i> Съвременни изисквания към библиотечните специалисти и възможности за повишаване на квалификацията	106
<i>Жечка Кираджиева.</i> Споделено за детското четене... от „Съкровищница на идеи“	109
<i>Ирена Русанова, Валентина Караджова.</i> Библиотечни пространства. Физическото и виртуалното измерение на библиотеката	112
<i>Савина Цонева, Йолина Христова.</i> Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ като място за учене през целия живот	117
<i>Албена Йончева.</i> Важният си ти! – изграждане на тийн компетенции в библиотеката	121

Библиотеките по време на пандемия и кризисни ситуации

<i>Елица Лозанова-Белчева.</i> Инфодемия по време на пандемия: библиотеките – ключов фактор в борбата с дезинформацията	125
<i>Милена Добрева.</i> Преосмисляне на ролята на библиотеките като „трето място“ след пандемията от COVID-19	131
<i>Гълъбина Желязкова.</i> Разговор за книги в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив по време на пандемия	139
<i>Силвия Павлова.</i> Да останем свързани: библиотека и читатели във време на пандемия	141
<i>Галина Раева.</i> Библиотечни делници и празници в условията на коронавирус в Регионална библиотека „Партений Павлович“ – Силистра	144
<i>Нина Йовкова.</i> Домът на книгите – жалон за надеждно място в криза (Как материалното неравенство между библиотеките изпъкна още по-отчетливо в пандемията).....	147
<i>Таня Пилева.</i> Дейността на училищните библиотеки в област Пловдив в условията на дистанционно обучение	150

БИБЛИОТЕКИТЕ В ПОДКРЕПА НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Първото научно списание в България на 150 години

Силвия Найденова

Дълъг е пътят, извървян от най-продължително издаваното в България научно списание – „Периодическо списание“ и неговия наследник и продължител „Списание на БАН“. Един нов прочит на документите ще позволи на съвременния читател да конкретизира общата си представа за историята на това научно списание. Разгледани са периодите на неговото развитие и списване от основаването му до наши дни. Накратко е описано как около списанието започва създаването на съвременна българска наука и разпространение на научните знания в България.

Първи период – Браилски (1870 – 1878)

В гл. 2 от Устава на Българското книжовно дружество (БКД) от 1869 г. се предвижда дружеството да създаде *тясно свързка с учения мир въобще и особено с всичките добри, образовани българи и народни заведения*; да издава два печатни органа: „Сборник“, два-три тома годишно, (става дума за „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“) за научни материали и статии с *преимуществено за българския език, българската история и словесност и за другите дела на дружеството* – „Периодическо списание“, което да излиза *засега най-малко веднъж в месеца*.¹ Така още със самото си основаване БКД започва работата за изпълнение на една от най-важните си задачи: издаването на месечния орган „Периодическо списание“ и вниманието на Марин Дринов се съсредоточава върху съдържанието на всяка негова книжка, върху прецизното ѝ списване и хубаво оформление. Дринов е убеден, че списанието трябва да стане солидно научно издание. Именно в списанието той обнародва своите ценни изследвания.²

В дванадесетте книжки от „Периодическо списание“, издадени до 1878 г., са поместени и трудовете на първите наши учени-книжовници. Дейно са сътрудничели самите ръководители и първи действителни членове на БКД, като видния чешки учен Константин Иречек и руския филолог, историк и етнограф Николай Державин, уредника на списанието Васил Д. Стоянов, автори като Васил Друмев, Иван Вазов, Нешо Бончев и др. Списанието се разпространява в България, на Балканите, в Русия и в редица европейски държави и по този начин се слага началото на книгообмен, в резултат на който се натрупват чужди книги и списания в организираната малка библиотека на дружеството в Браила, първообраз на съвременната Централна библиотека на БАН. С началото на Руско-турската война 1877 – 1878 г. се слага край на този период.

¹ Устав на Българското книжовно дружество, прегледан, одобрен и приет едногласно от общото събрание, държано на 26, 27, 28 и 29 септември 1869 в Браила. Браила, 1869 (печатница Х. Д. Паничкова), с. 5.

² Документи за историята на БКД в Браила. Т. 1, 1868 – 1876. София, БАН, 1958.

Втори период – Средецки (Софийски) (1882 – 1911)

В началото на 1882 г. редакционният комитет започва списването на първа книжка на „Периодическо списание“ от софийския период. Новата книжка излиза на 11 май в чест на всенародния празник на *словенските равноапостоли св. св. Кирил и Методий*. За участие в научната дейност на Историко-филологическия клон са привлечени Александър Теодоров-Балан, Иван Д. Шишманов, Любомир Милетич, също така младият писател Тодор Влайков, литературният критик К. Кръстев. Тодор Бурмов обогатява младата историография с фундаменталното си съчинение върху църковния въпрос през Възраждането и аспекта на българо-гръцката разпра. Около списанието се групират и дейците на литературното творчество – талантиви писатели и поети като П. Р. Славейков, Ив. Вазов, С. Миларов, Ст. Михайловски. Тук те публикуват за пръв път част от творбите си.

Наред с това в „Периодическо списание“ са публикувани трудове на български учени и от други области на обществените и естествените науки, като първата българска публикация по ботаника от 1887 г. и първата публикация по зоология от 1890 г. През 1882 г. на страниците на списанието започва представянето на поредица, озаглавена „Материали по геологията и минералогията на България“. През тези години към БКД са привлечени и тук подготвят своите блестящи приноси в науката такива учени като д-р П. Ораховац, д-р Бочаров, С. Ж. Дацов, Ив. Гюзелев, В. Златарски, Ив. Миларов, Ст. Аргиров и още много други. В „Периодическо списание“ сътрудничели и чуждестранни учени, най-вече от славянските страни. Със своя строго научноизследователски характер то било истинско академично издание, търсено от научни дружества, академии, университети, музеи и обществени библиотеки.³

Трети период (1911 – 1950)

С преименуването на Българското книжовно дружество в Българската академия на науките (БАН) през 1911 г. се променя името на „Периодическо списание“ в „Списание на БАН“. Но то вече излиза в два клона: 1. Историко-филологичен и Философско-обществен и 2. Природо-математически. В излезлите книжки от списанието са публикувани изследвания на Йордан Трифонов, Петър Мутафчиев, Петър Ников, Любомир Милетич, Боян Пенев.

През 1940 г. с Указ, обнародван в „Държавен вестник“, влиза в сила нов Закон за Българската академия на науките и изкуствата (БАНИ), съответно се променя и името на печатния орган – „Списание на БАНИ“, разделен на три клона: 1. Историко-филологичен, 2. Философско-обществен и 3. Природо-математически, като съдържанието е на български и немски език, има резюмета на френски и немски език и в този вид се запазва до 1945 г. През 1947 г. е приет нов Закон, с който БАНИ се преименува отново в БАН, а списанието връща отново старото си име, което запазва и до днес.⁴

Списанието не излиза от печат през 1944 г., от 1946 до 1949 г., а през 1950 г. излиза последната книжка от този период.

Четвърти период (1953 – 2020)

През 1953 г. БАН успява да обедини учените в страната и да изгради редица научноизследователски институти. Мисията и целите на списанието са *да отразява на своите страници богатия и многообразен научен живот на Академията, да запознава читателя с основните проблеми на българската наука, да осведомява за живота и постиженията на науките...* До

³ Документи за историята на БКД в Браила. Т. 2, 1878 – 1911. София, Издателство на БАН, 1966.

⁴ Устав на БАНИ. София, Държавна печатница, 1940.

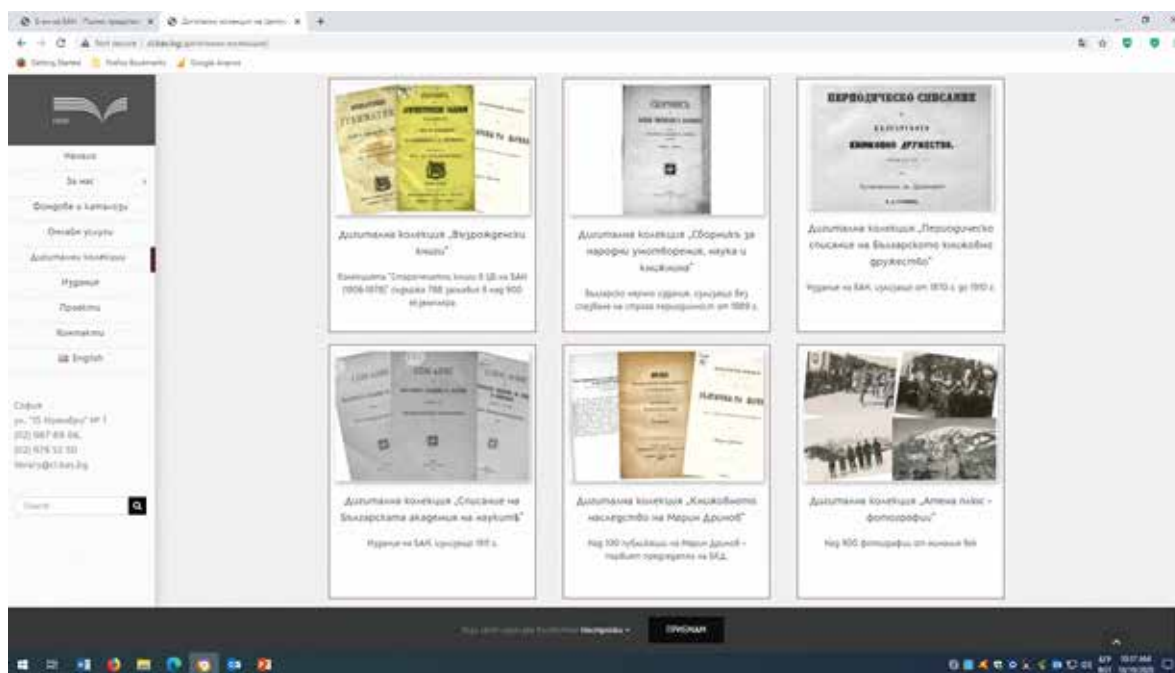
1965 г. периодичността е 4 книжки годишно, от 1966 до 1968 г. – 3 книжки, от 1969 до 1975 г. – 5 книжки, а от 1976 до днес – 6 книжки годишно.

През този продължителен период (на 150 години) от своето излизане, преодолявайки социални, икономически и политически кризи, „Списание на БАН“ се утвърждава като обективен популяризатор на огромния прогрес на българската научна мисъл, печели много сътрудници и приятели в страната и чужбина. През годините на страниците на печатния орган на Българската академия на науките се отразяват основните моменти от нейната история, зараждането и развитието на редица съвременни клонове на знанието, засилването на международния и научен авторитет. Укрепването на международните и научни връзки на БАН става благодарение на популяризирането на изданието и разпространението му както в страната, така и в чужбина.⁵

Днес „Списание на БАН“ се изпраща по книгообмен на 52 адреса в страната и на 37 адреса в чужбина от Централната библиотека на БАН, като по този начин тя дава своята подкрепа на академията в участието ѝ в световния научно-информационен обмен.

Ето защо сътрудниците в Централната библиотека на БАН отделят особено внимание на „Списание на БАН“. То изцяло е разработено аналитично в онлайн каталога⁶, където в библиографския запис на всяка статия е посочена връзка към пълния текст.

Изданието е дигитализирано за периода 1870 – 1944, тъй като е с изключителна историческа стойност и е със статут на книжовно-документално наследство. В Дигиталната библиотека⁷ на сайта на ЦБ на БАН е разделено на две колекции – „Периодическо списание на БКД“ (1870 – 1910) и „Списание на БАН“ (1911 – 1944).

Фиг. 1. Дигитални колекции на ЦБ на БАН

⁵ Славова, Соня. Пътуване през вековете. София, Издателство на БАН, 2015.

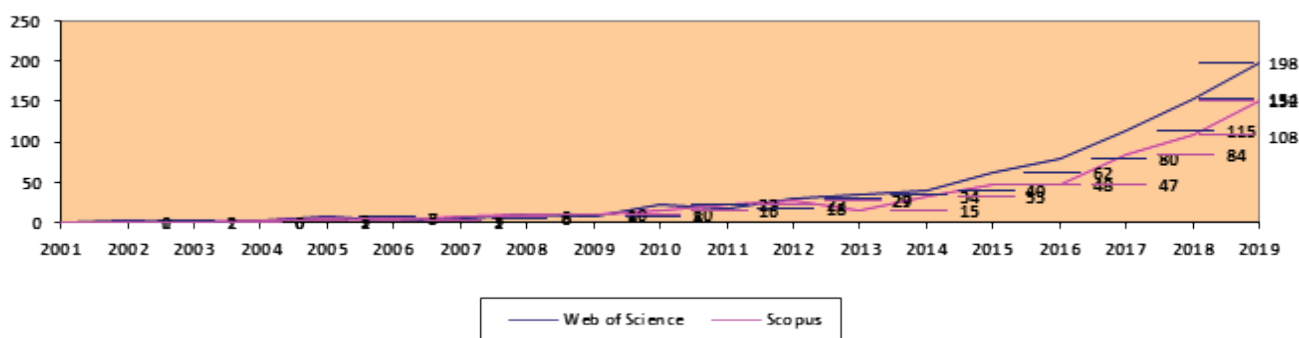
⁶ Централна библиотека на БАН. Каталог [онлайн]. Достъпно от: <http://aleph.cl.bas.bg/>

⁷ Дигитални колекции на ЦБ на БАН [онлайн]. Достъпно от: <http://cl.bas.bg/дигитални-колекции/>

Ваня Грашкина, Йордан Илиев

Въведение – концепцията за отворена наука в ЕС

През последните две десетилетия в сферата на научните комуникации все по-често се използва понятието „отворена наука“ (Open Science). Поглед към световноизвестните платформи за научна информация Web of Science и Scopus показва, че най-ранната публикация, в чието заглавие се открива това словосъчетание, датира от 1979 г.¹ Необходимо е да се направи уговорката, че със сигурност словосъчетанието е използвано и преди това в разнообразни контексти. През следващите десетилетия понятието се открива инцидентно в посочените платформи, като след началото на XXI в. започва да присъства редовно, а бърз и устойчив ръст се забелязва през последните няколко години (Фиг. 1). Понастоящем в международен мащаб (включително от ЮНЕСКО) дори се идентифицира Движение за отворена наука.²

Фиг. 1: Брой научни публикации по години в световноизвестните бази данни за научна информация, съдържащи словосъчетанието „отворена наука“ в своето заглавие (данните са за периода 2001 – 2019 и са актуални към 1 октомври 2020 г.)

Постоянно нарастващият обем на генерираните научни резултати и научноизследователските данни поражда необходимостта от тяхното верифициране, описание, съхраняване и разпространяване по начин, който да позволява лесното им откриване, достъпване и използване от всички заинтересовани страни. В отговор на тези нови потребности Европейският съюз стартира инициативата за отворена наука. Тя се развива в момент, когато информационните и комуникационните технологии предлагат нови възможности за съхранение и споделяне на научната информация, и променят начина на провеждане на научните изследвания.

Всеобщо признатите предимства – преди всичко прозрачност, достъпност, възпроизводимост на научноизследователския процес³ – допринасят понятието да излезе извън научните среди и да привлече вниманието на правителства, политици, международни организации и др. Така се появяват усилия за унифициране на неговото съдържание и опити за въвеждане на

¹ P. D. Shargool. Education is the key to 'open' science. В: Trends in Biochemical Sciences, vol. 4, issue 3, march 1979, p. N64, doi 10.1016/0968-0004(79)90258-5.

² Open Science Movement, in Global Open Access Portal [онлайн]. Достъпно от: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/portals-and-platforms/goap/open-science-movement/>.

³ K. C. Elliott, D. B. Resnik. Making Open Science Work for Science and Society – Environmental Health Perspectives, 127 (7), 2019, [онлайн]. Достъпно от: <https://doi.org/10.1289/EHP4808>.

единна дефиниция⁴. На международно ниво към момента такава е възприета само в ЕС. Препоръката на ЕК №790 от 25 април 2018 г. относно достъпа до научна информация и нейното съхранение въвежда следното определение: *отворената наука се отнася до нов подход към научния процес, основан на съвместна работа и нови начини за разпространение на знания, подобряване на достъпността и повторното използване на резултатите от научните изследвания с помощта на цифрови технологии и нови инструменти за съвместна работа.*⁵

„Отвореността“ се разбира както в традиционния смисъл – като свободен и безплатен достъп до резултатите от публично финансирани научни изследвания, така и в много по-широк аспект – прозрачност на начина на извършване на цялото научно изследване, включително споделянето на ценна научна информация на много ранен етап в научноизследователския процес.

В същия документ е зададена обща рамка на съдържанието на отворената наука под формата на няколко основни елемента (Фиг. 2). Специално внимание е обърнато на принципите FAIR⁶, уточняването на основни понятия, както и предвиждането на прозрачни и отворени показатели за измерване на напредъка.⁷

Фиг. 2. Концепцията за отворена наука според Препоръката на ЕК от 2018 г.

Важно е да се отбележи, че всеки от елементите може да бъде обект на самостоятелно разглеждане; не трябва обаче да са пропуска систематичният характер на така представената

⁴ Собствени определения за съдържанието на отворената наука са предложили ОИСР, ЮНЕСКО, Националната академия на науките на САЩ и др.; опит за обобщение на предложенията е направен от R. Vicente-Saez, Cl. Martinez-Fuentes. Open Science now: A systematic literature review for an integrated definition. В: Journal of Business Research, Vol. 88, 2018, 428 – 436. [онлайн]. Достъпно от: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.12.043>.

⁵ Препоръка (ЕС) 2018/790 на ЕК от 25 април 2018 г. относно достъпа до научна информация и нейното съхранение. Официален вестник на Европейския съюз, 31.5.2018 [Commission Recommendation (EU) 2018/790 of 25 April 2018 on access to and preservation of scientific information. Official Journal of the European Union [онлайн]. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/reco/2018/790/oj>.

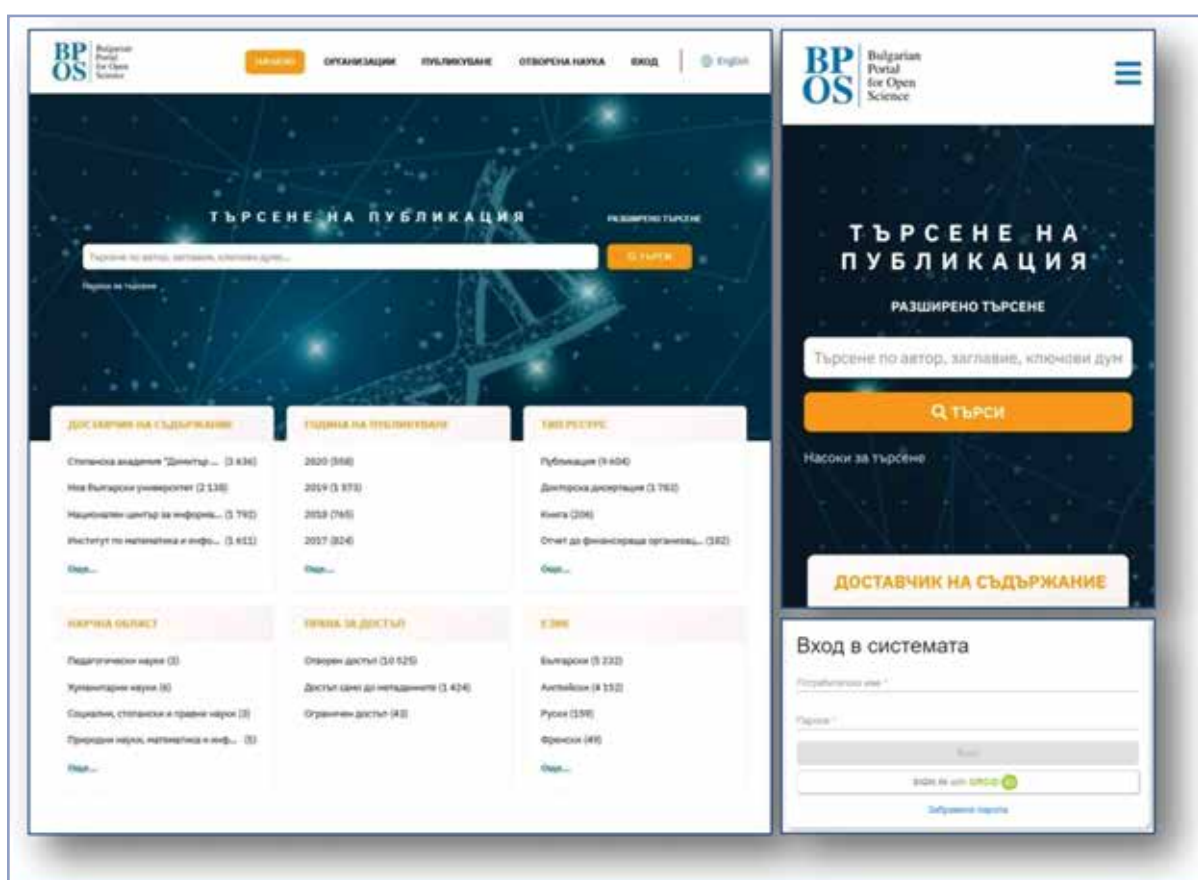
⁶ M. D. Wilkinson et al. The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. В: Nature: Scientific Data, 2016, 3: 160018.

⁷ Препоръка (ЕС) 2018/790 на ЕК от 25 април 2018 г.

концепция за отворена наука, предпоставен от взаимовръзките между тях. От особена важност са FAIR принципите, според които научноизследователските резултати и данни трябва да са лесно откриваеми, достъпни за всички, оперативно съвместими между различните информационни системи и повторно използваеми.

Българският портал за отворена наука – фундамент на инициативата в България

Българският портал за отворена наука⁸ е изграден в изпълнение на цитираната по-горе Препоръка на ЕК и ангажиментите на страната ни към Европейския облак за отворена наука (EOSC). Той се поддържа от министъра на образованието и науката чрез Националния център за информация и документация⁹. Порталът е изграден за предоставяне на отворен достъп до научни публикации.

Фиг. 3. Интерфейс на портала

Той осигурява единна входна точка за лесен и бърз достъп до научна информация и резултати от научни изследвания, финансирани с публични средства, каквато до момента липсва в нашата страна. Националното хранилище е сигурното пространство, в което учени и институции, които не разполагат със свои собствени хранилища, могат да съхраняват дългосрочно

⁸ Bulgarian Portal for Open Science [онлайн]. Достъпно от: www.bpos.bg

⁹ Правилник за устройството и дейността на Националния център за информация и документация (изм. и доп. ДВ, бр. 21 от 13 март 2020 г.), чл. 2, ал. 24.

и да разпространяват научни публикации и резултати от своите изследвания. По този начин отпада необходимостта всяко висше училище и научна организация да инвестира средства и усилия в създаването на собствено хранилище.

Интегрирането на съществуващите хранилища¹⁰, допълнено от възможността за присъединяване на организации без собствени такива, отделни учени и издателства на научна литература се обосновава от стремежа за повишаване на видимостта на българските научни резултати в международен план чрез свързаност с европейските е-инфраструктури за достъп до научна информация. В тази връзка при изграждането на Българския портал за отворена наука е постигната оперативна съвместимост между системите на национално и международно ниво, като за тази цел са публикувани „Препоръки за работа с Българския портал за отворена наука и националното хранилище към него“, в които е изтъкната необходимостта от унифициране на използваната терминология за описание на типовете ресурси от всички системи в страната.¹¹ Предвид всичко това порталът може съвсем основателно да се определи като първа по рода си инициатива с подобен мащаб в България.

В софтуерно отношение са използвани най-модерните решения, обсъдени и консултирани с водещи в международен план организации и експерти по отношение на отворения достъп и отворените данни. Чрез тях на първо място е гарантирана оперативна съвместимост с Европейския облак за отворена наука (EOSC). Важна роля в тази връзка изпълняват метаданните: те са подробни, каквито са и препоръките, като е въведен задължителен минимален набор за всеки ресурс (автор/и, заглавие, дата на публикуване, тип ресурс, идентификатор на ресурс и права за достъп). За целта са следвани препоръките за описание на метаданни на OpenAIRE¹². При описанието на публикуваните ресурси се използват международно приети стандарти, формати и речници като Dublin Core, DataCite Metadata Schema и COAR Controlled Vocabularies. Прилага се извличане (включително селективно) на метаданни и индексирание на публикации от външни хранилища чрез Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH).¹³

Всеки ресурс в портала разполага с уникален идентификатор. Идентификаторите заемат фундаментално място сред инструментите за реализиране на отворената наука. Тяхното значение е предопределено от необходимостта за *еднозначно идентифициране (взаимовръзка между резултатите от научните изследвания, изследователите, техните организации, финансиращите органи и субектите, осъществяващи принос) посредством широк диапазон от постоянни идентификатори, за да се даде възможност за намирането, възпроизвеждането и дългосрочното съхранение на резултатите от научните изследвания.*¹⁴

В областта на цифровите технологии широко разпространение намират постоянните идентификатори за онлайн среда (Persistent Identifiers, PIDs), на отделни публикации (DOI, Handle и др.), на автори (ORCID, Web of Science Researcher ID, Scopus Author ID) и организации (ORCID, GRID, ISNI, FundRef и др.)¹⁵

¹⁰ Интегрирано е цялото научно съдържание на всички български хранилища, регистрирани в Директорията на хранилищата с отворен достъп, Directory of Open Access Repositories, OpenDOAR [онлайн]. Достъпно от: http://v2.sherpa.ac.uk/view/repository_by_country/Bulgaria.html.

¹¹ Препоръки за работата с националното хранилище и портал за отворен достъп и за споделянето на научни публикации с отворен достъп [онлайн]. Достъпно от: [https://bpos.bg/assets/documents/Препоръки BPOS.pdf](https://bpos.bg/assets/documents/Препоръки%20BPOS.pdf).

¹² OpenAIRE Guidelines for Literature Repository Managers [онлайн]. Достъпно от: <https://guidelines.openaire.eu/en/latest/literature/index.html>.

¹³ Повече информация по техническите въпроси е налична в секцията „За разработчици“ на BPOS [онлайн]. Достъпно от: <https://bpos.bg/bg/about-developers/>.

¹⁴ Препоръка (ЕС) 2018/790 на ЕК от 25 април 2018 г.

¹⁵ R. Bryant, A. Dortmund, C. Malpas. Convenience and Compliance: Case Studies on Persistent Identifiers in European Research Information Management. Dublin: OCLC Research, 2017; R. Cujba. The Role of Persistent Identifiers

В Българския портал за отворена наука при публикуване на ресурси могат да се добавят всички съвременни идентификатори. Ако за конкретен ресурс такъв липсва, системата автоматично присъжда идентификатор във формат Handle.net. Насърчава се също използването на идентификатора за автори ORCID.

Освен метаданните за всяка една публикация се посочва и какви права за достъп се определят от авторите (Виж *Фиг. 4*). Възможни са четири основни варианта: отворен достъп до публикациите от момента на публикуване им, достъп след фиксиран ембаргов период, ограничен достъп само за определен кръг ползватели и достъп само до метаданни. За характеризиране на съдържанието на публикувания документ се използват ключови думи като съставна част от метаданните. Те играят важна роля при търсенето на публикации по конкретни теми и проблеми. В Портала е вградена Optical Character Recognition (OCR) технология, която позволява да се извършва търсене в цялото съдържание на публикациите, а не само в техните метаданни.

Веднъж въведени, метаданните и публикациите могат да се експортират и обменят с други платформи. В портала се насърчава публикуването с отворен достъп и лиценз Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY), които в максимална степен съответстват на концепцията за отворен достъп до научна информация.

Посочването на правата за достъп и лиценза за използване на ресурсите е от съществено значение както за първоначалното, така и за повторното използване на научната информация. Липсата им може да създаде затруднения за индексирането им от други системи и инфраструктури, което от своя страна ще намали видимостта на научните резултати.

The image shows a multi-step process for publishing. At the top, there are five steps: 1. Основна информация (Basic information), 2. Допълнителна информация (Additional information), 3. Лиценз (License condition) - which is highlighted with a red circle and the number 3, indicating the current step, 4. Прикачени файлове (Attached files), and 5. Публикуване (Publish). Below the steps, there are two main sections. The first is 'Права за достъп (Access Rights)' with a 'задължително' (required) label. It contains four radio button options: 'Отворен достъп (Open access)' (recommended, increases visibility), 'Ембарго период (Embargoed access)' (specify start and end dates), 'Ограничен достъп (Restricted access)' (access for specific users), and 'Достъп само до метаданните (Metadata only access)'. The second section is 'Лиценз' (License) with a 'препоръчително' (recommended) label. It includes a text area for license details and a dropdown menu for selecting a license. Below the license section, there is a 'Начална дата' (Start date) field with a calendar icon.

Фиг. 4. Етапи на процедурата по публикуване

Процедурата по публикуване е организирана в процес от пет етапа, като изисква въвеждането на определен задължителен набор от метаданни.¹⁶

При въвеждане на информация в Портала задължително условие е избор на лиценз (Фиг. 5), което е в корелация с актуалната тема за авторската отговорност.

Наименование на лиценза и условия за предоставяне на произведението за повторно използване	Обозначаване на автора	Лицензът позволява:			
		Споделяне	Промяна	Печалба	Изменение на условия
Attribution 4.0 International (CC-BY) Признаване на авторските права (препоръчителен при публикуване в портала)	✓	✓	✓	✓	✓
Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC-BY-SA) Признаване на авторските права; споделяне на споделеното	✓	✓	✓	✓	✗
Attribution-NoDerivatives 4.0 International (CC-BY-ND) Признаване на авторските права; без производни и сборни произведения	✓	✓	✗	✓	✓
Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC-BY-NC) Признаване на авторските права; без употреба за търговски цели	✓	✓	✓	✗	✓
Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC-BY-NC-SA) Признаване на авторските права; без употреба за търговски цели; споделяне на споделеното	✓	✓	✓	✗	✗
Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC-BY-NC-ND) Признаване на авторските права; без употреба за търговски цели; без производни и сборни произведения	✓	✓	✗	✗	✗

Фиг. 5. Лицензи в Българския портал за отворена наука

В портала е възможно търсене по широк набор от критерии. Посредством въведените филтри може да се конкретизират запитванията от гледна точка на вида на публикациите, годината на публикуване, езика на публикациите, институционалната принадлежност и др.

Не на последно място, при разработването на портала специално внимание е отделено на удобството и функционалността на потребителския интерфейс. Платформата е адаптирана за

¹⁶ Виж Инструкции за публикуване на резултати от научна дейност [онлайн]. Достъпно от: <https://bpos.bg/assets/documents/BPOS%20Publishing%20instruction%20v.1.0.pdf>.

работа и от мобилни устройства, без изисквания за специфичен софтуер. Интегрирана е възможност за вход в системата чрез ORCID.

Всяка регистрирана организация има достъп за публикуване в портала. Регистрирането и публикуването са напълно безплатни; поставени са само технически изисквания и стандарти за въвежданите метаданни, споменати по-горе. Администраторите на организации самостоятелно управляват публикуваните от тях ресурси, като могат да създават профили на подчинени потребители (модератори и учени).

Важно е да се посочи, че организациите могат да създават без никакви ограничения собствени (уникални) класификации, в отговор на техните специфични потребности или условия на работа, например по факултети, по научни области, по вид на публикациите и др.¹⁷

Гаранция за съвместимостта на портала е и регистрирането му в глобалната директория за академични хранилища с отворен достъп OpenDOAR. Българския портал за отворена наука се индексира от OpenAIRE. Изграждането на Портала и свързването с OpenAIRE е важна стъпка и към активното приобщаване на българската научна общност към Европейския облак за отворена наука (EOSC).

Структура и съдържание на първоначалната колекция

Доставчиците на съдържание могат да бъдат систематизирани в следните категории:

- НАЦИД;
- Фонд „Научни изследвания“;
- институционални хранилища;
- висши училища;
- научни организации;
- учени на свободна практика, които имат профил в Регистъра на академичния състав и защитените дисертационни трудове.

Към настоящия момент НАЦИД предоставя достъп до пълния текст на дисертации за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ и научна степен „доктор на науките“, защитени след приемането на Закона за изменение и допълнение на Закона за развитие на академичния състав в Република България от 3 април 2018 г. За целта е осъществена интеграция на портала с Регистъра на академичния състав и защитените дисертационни трудове.

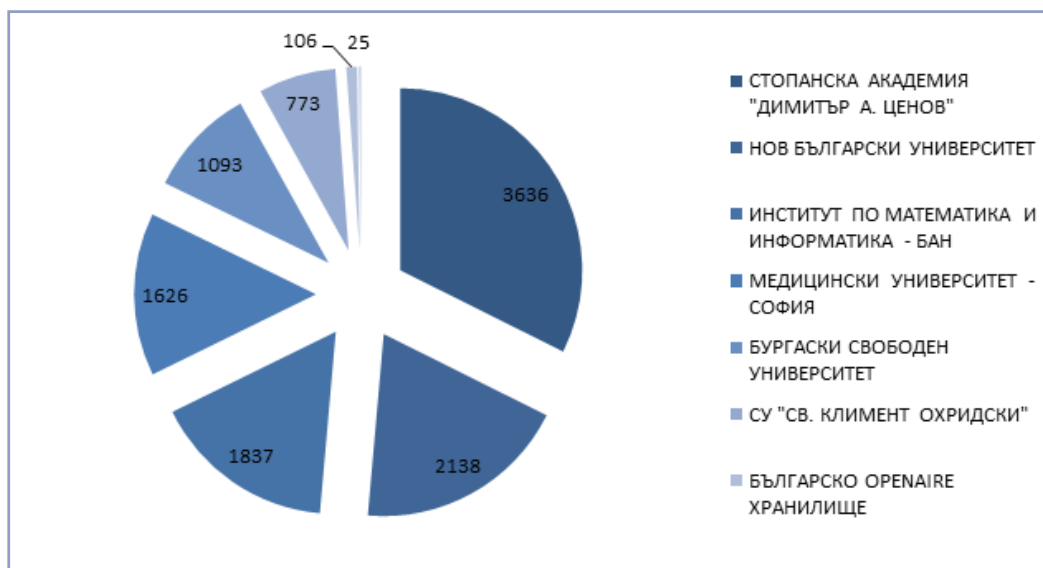
Фонд „Научни изследвания“ предоставя достъп до отчетите на финансираните и успешно завършени научноизследователски проекти през последните три години.

Към настоящия момент порталът „жъне“ научни публикации от съществуващите институционални хранилища: Бургаски свободен университет, Институт по математика и информатика – БАН, Българско OpenAIRE хранилище – БАН, Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов, Медицински университет – София, Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, Нов български университет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и Тракийски университет – Стара Загора.

Към портала са присъединени общо осем институционални хранилища, шест от които са на висши училища, едно на научен институт към БАН и Българското OpenAIRE хранилище. Институционалните хранилища на висшите училища съдържат освен научни и други публикации, като например дипломни и курсови работи, учебници, учебни помагала и др. п. В портала обаче са представени само научните публикации.

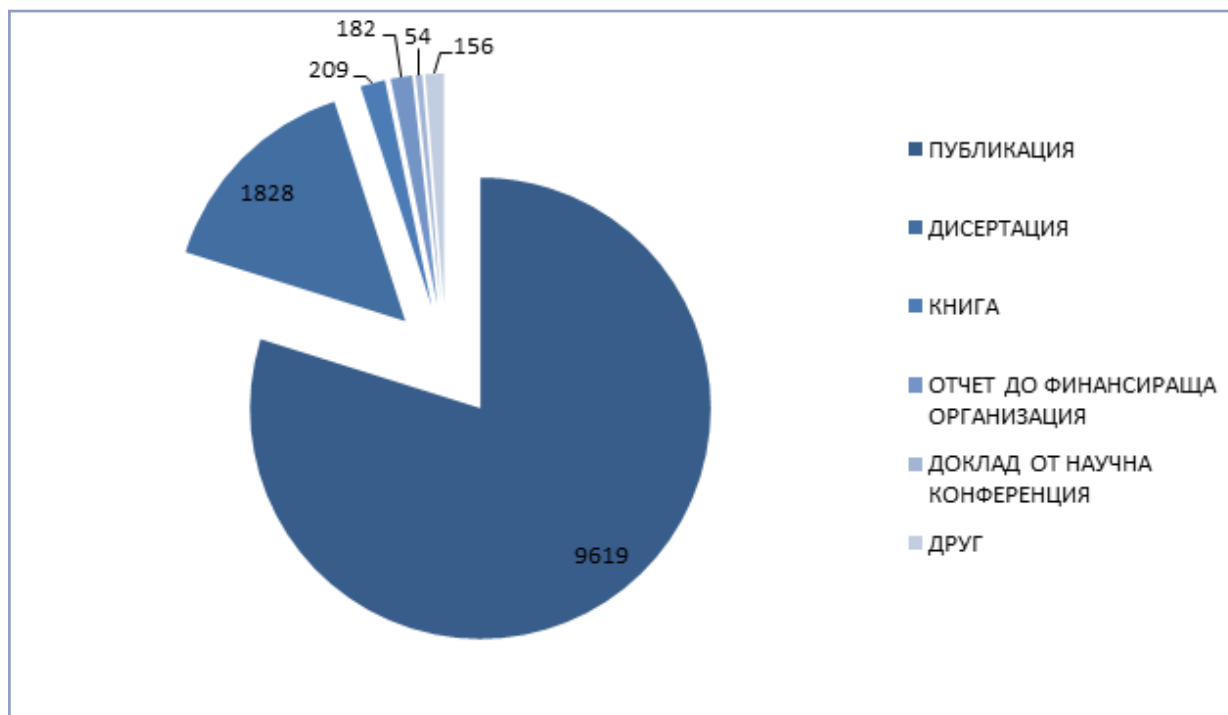
---

¹⁷ Най-подробна информация е представена в „Ръководство за потребителя“, достъпно във вътрешната част на Портала.

Фиг. 6. Доставка на съдържание (по брой документи – публикувани към 13 октомври 2020 г.)

По отношение на видовете публикации в националното хранилище най-голям процент съставляват научните статии, за които във фигурата по-долу е използвано обобщаващото наименование „публикации“. На второ място по обем са защитените дисертационни трудове за образователна и научна степен „доктор“ и научната степен „доктор на науките“. Книгите също са представени в сравнително неголям обем. На четвърто и пето място са отчетите до финансираща организация и докладите от научни конференции. В категорията „друг“ са отразени глави и раздели от книги, препринти и др. п.

Фиг. 7. Видове публикувани документи (към 13 октомври 2020 г.)

Наличните доставчици (Фиг. 6) и осигурените от тях видове документи (Фиг. 7), макар и разнообразни по своя характер, представляват само отправна точка и несъмнено в близките месеци предстоят динамични промени, предопределени от очакваното активно включване на вече регистрираните в портала десетки висши училища и научни организации.¹⁸

Възможности за развитие и перспективи

Българският портал за отворена наука изпълнява комплекс от задачи, ориентирани както към подпомагане на научноизследователската дейност, така и към осигуряване на достъп до публикации с висока научна стойност на всички заинтересовани лица в страната и чужбина. В самата концепция за отворена наука обаче е заложена идеята за непрекъснато развитие във всяко отношение, поради което порталът не е създаден, за да остане статичен. Предвидена е не само възможността за присъединяване във всеки един момент на нови организации и потребители, но и добавянето на нови функции и възможности, чрез които да бъде актуален във времето.

Конкретен пример, инспириращ размишления в посока на бъдещото развитие, е приетата неотдавна Директива (ЕС) 2019/1024 на ЕП и на Съвета от 20 юни 2019 г. относно отворените данни и повторното използване на информацията от обществения сектор.

Отворените научноизследователски данни са обяснени като *документи в цифрова форма, различни от научните публикации, които са събрани или генерирани в хода на научноизследователската дейност и се използват като доказателство в процеса на научното изследване, или са общоприети в научноизследователската общност като необходими за потвърждаване на констатациите и резултатите от изследванията.*¹⁹

В Директивата е посочено за подходящо установяването на *задължение за държавите членки да приемат политика на свободен достъп по отношение на данни от научни изследвания, ползвали публично финансиране, и да гарантират, че тези политики се изпълняват от всички организации, които осъществяват научни изследвания, и от всички организации, които финансират научни изследвания.*²⁰

Въвеждането на изискване за публикуване на научноизследователските данни несъмнено ще доведе до сериозни промени в научноизследователската дейност. Предстои развитието на портала чрез публикуване на научноизследователски данни – създаване на съответния формат метаданни за тях.

Друга възможност за развитие на портала е привличането на издатели, които да публикуват научни периодични издания с отворен достъп. Незначителна част от българските научни периодични издания са отразени в Директорията на списанията с отворен достъп (DOAJ). Безплатните услуги на портала ще стимулират представянето на българските научни периодични издания с отворен достъп и тяхното пълноценно използване.

---

¹⁸ Към месец октомври 2020 г. са регистрирани 27 висши училища и 34 научни организации без собствени хранилища с над 300 администратори и модератори.

¹⁹ Директива (ЕС) 2019/1024 на Европейския парламент и на Съвета от 20 юни 2019 г. относно отворените данни и повторното използване на информацията от обществения сектор. Официален вестник на Европейския съюз, 26.6.2019 [Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information. Official Journal of the European Union, 26.6.2019 [онлайн]]. Достъпно от: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/1024/oj>.

²⁰ Пак там.

Инфраструктурният проект КЛаДА-БГ – мрежа от свързани отворени знания и приложения в библиотеките

Кирил Симов, Димитър Минев

В този доклад представяме елементите на Българската мрежа от свързани отворени знания и нейното приложение в работата на библиотеките. Мрежата се изгражда в рамките на Национална интердисциплинарна изследователска е-инфраструктура за ресурси и технологии за българското езиково и културно наследство, интегрирана в рамките на европейските инфраструктури CLARIN и DARIAH (КЛаДА-БГ). В консорциума КЛаДА-БГ участват 15 организации, включително изследователски институти към Българската академия на науките, няколко университета, Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив (НБИВ – Пловдив) и два музея. По този начин консорциумът включва не само технологични партньори в областта на дигиталната хуманитаристика и обработката на естествен език, но и експерти в областта на подготовката, организирането и предоставянето на съдържание. Повечето от тези организации са едновременно създатели на необходимите данни и технологии, но и в същото време потребители на ресурсите и технологиите, които се изграждат в рамките на КЛаДА-БГ като изследователска инфраструктура.

Като интердисциплинарна изследователска инфраструктура КЛаДА-БГ трябва да се разглежда като сложна система, включваща знания, данни, хора и услуги. Тя обединява различни ресурси за подкрепа на широк диапазон от потребители и прави тези ресурси (многкратно) приложими и достъпни за достатъчно дълъг период, за да подкрепи научните изследвания (индивидуални или съвместни) и да сподели резултатите от тях. В духа на тази дефиниция КЛаДА-БГ като виртуална интердисциплинарна инфраструктура трябва да предостави адекватен достъп до различен вид данни, включващи на първо място текстови документи, описания на артефакти, музейни обекти и др. За да бъдат използвани ефективно, данните трябва да бъдат обединени в обща система, така че лесно да бъдат групирани, обобщавани, наблюдавани в контекста на взаимната си информационна обвързаност. Първоначално това свързване е реализирано чрез т. нар. метаданни, които описват характеристиките на всеки документ. За всяка една област съществуват стандарти за метаданни и техни формати. Един от най-изполваните модели на такива метаданни е добре познатият Dublin Core¹. Основен недостатък на този тип стандарти е детайлността на описанието. За да бъдат общоприети и приложими, те по необходимост са структурирани в много общи класове, изключващи детайли, които са от особена важност за изследователите в областта на дигиталната хуманитаристика – основните потребители на инфраструктурата, изградена в рамките на КЛаДА-БГ.

Необходимостта от по-детайлна информация за даден документ и взаимовръзките между документите изисква разширяване на метаданните – от описания на документите към описания на съдържанието на самите документи. Тази стъпка към по-детайлни описания изисква нови технологии, както за представяне на съответното знание, така и за неговото извличане от документите.

Следователно, за да подпомогне изследванията в рамките на социалните и хуманитарните науки, КЛаДА-БГ трябва да осигури управление на информация за огромно разнообразие от изследователски обекти, включително различни видове текстове (различни жанрове, домейни, периоди от време), модели на артефакти, представления, описания на шедеври и др. На

¹ Dublin Core [онлайн]. Достъпно от: <https://dublincore.org/>

най-високото ниво на тези данни са метаданните, но целта е да се осигури много по-детайлна информация. И така се стига до специфичните данни и инструменти за тяхното управление като създаване (дигитализация), представяне, обобщаване, търсене и наблюдение над тези данни, едновременно в един и същ контекст по време, пространство или други характеристики. За да постигнем това съпоставяне на данните в общ контекст, разработваме общ модел за различните области в социалните науки и хуманитаристиката. Този подход към свързването на данните наричаме *контекстуализация*.

Основните характеристики на контекстуализацията са времето и пространството – кои събития са се случили по едно и също време или на едно и също място. Допълнителните характеристики на класификация включват и участниците в конкретните събития; подобна структура на физически обекти като форма, размер, материал; сходния стил на представяне в изображения, текст и звуци; същата творческа школа; и т.н. Можем да дефинираме нашето мото по следния начин: *Всичко в нашия свят е свързано и се появява в определен контекст*. Като изключим метаданните, които очевидно са част от описанието на контекста, по-голямата част от информацията в рамките на отделен набор от данни за ресурси за изследователската дейност в социалните науки и хуманитаристиката не съдържа достатъчно контекстуална информация за интегриране с други такива набори от данни. Ето защо трябва да изградим ново ниво на информация, необходимо за подпомагане на контекстуализацията.

Контекстуализацията в рамките на КЛаДА-БГ се разглежда като мрежа за взаимосвързани описания на хора, събития, обекти, документи, артефакти, автори, мнения и др. Резултатът от тази дейност наричаме Българската мрежа от знания – мрежа от свързани отворени знания, ориентирана към спецификите на езика, културата и историята на България (Bulgaria-centric Knowledge Graph). Мрежата от знания за България и създадената около нея инфраструктура от услуги ще е основа за развитие на дигиталната хуманитаристика в страната с използване на съвременни технологии от областта на изкуствения интелект, големите данни и виртуалната реалност.

В Българската мрежа от знания хората са представени чрез техните биографии – събития в живота им: раждане, смърт, образование, дейност, постижения, професионални роли, членство в различни организации. Всяко едно от тези събития и роли поставят съответната личност в контекста на други хора, на различни организации, събития, мотивации за дадени решения и др. Освен хора, в Мрежата ще бъдат представени и други видове обекти като организации, градове, държави, области и други географски понятия, артефакти – археологически находки, музейни експонати и др. Повечето от другите обекти имат подобно описание като тези на хората, тоест те са създавани, основавани, участващи в различни дейности, събития и са изпълнявали различни цели и роли. Тяхното описание добавя нови нива на свързаност в мрежата от знания. Към споменатите обекти трябва да включим и събитията, както свързани с тези обекти, така и самите те като цяло. Събитията се характеризират чрез участниците в тях като хора, организации, други обекти, местоположение. Те се случват във времето и това времево измерение е основната им характеристика. Пространственото измерение на събитията зависи от съответните участници в тях. Взаимовръзките между отделните събития, личности, обстоятелства и фактори в една последователност от събития определят причините дадено нещо да се случи, последствията от случващото се и т.н. Самите събития могат да бъдат с голямо историческо значение като войни, революции, създаване на държави, градове, организации и други, които обикновено имат много голямо количество участници и се състоят от много по-малки, свързани събития. Например, участието на Димчо Дебелянов в Първата световна война. Други събития са по-малки по отношение на участващите в тях, но могат да бъдат също толкова важни за Мрежата от знания, колкото и мащабните събития. Например, такова събитие е пътуването на Алеко Константинов до Чикаго.

Като основен източник на знание ние разглеждаме документите, чието описание включва представяне на техните автори, съдържанието, изразените мнения и отношение на автора към хора, събития, обекти, описани в тях и т.н.

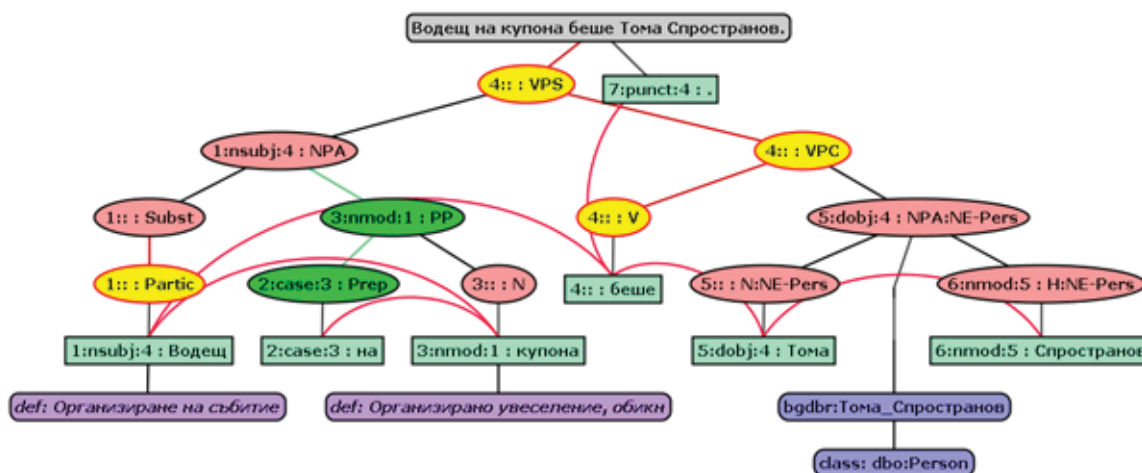
Технологиите, които използваме за представяне на Българската мрежа от знания включват Свързаните бази от отворени данни (Linked Open Data) – Графи от знания (Knowledge Graph).

За да постигнем крайната цел – създаването на Българската мрежа от знания – ще трябва да минем през следните стъпки:

- Създаване на база данни от факти за хора, обекти, събития и документи, свързани с България.
- Формализация на създаденото знание в RDF (Resource Description Framework) – RDF е формализъм, използван за представяне на Свързаните бази от отворени данни и избор на подходящи онтологии за тази формализация.
- Онтологиите са концептуализации на света и описват понятията и връзките между тях за изразяване на фактите в Мрежата от знания.
- Представените факти ще бъдат съпроводени с информация за техния произход – кой е създал дадения факт, на каква основа. Това е много важно за използването на даденото знание в изследванията, т.е. колко надеждно е то.
- Основното съдържание в мрежата от знания ще бъде извлечено автоматично от съществуващи структурирани или неструктурирани източници на информация. Както казахме по-горе – основно от текстови документи.

Изграждането на Българската мрежа от знания следователно изисква няколко компонента: понятийно знание, представено като онтологии, свързаните с понятията лексикални елементи, представени в семантични и терминологични речници и автоматични анализатори на текстове. Необходимите езикови ресурси и технологии включват три типа:

- Лингвистично анотирани корпуси – набор от текстове с граматични характеристики, синтактична информация и значение на думите.
- Лексикално знание – семантично и терминологично знание. Целта е връзката между думите и енциклопедичното знание.
- Анализатор на текст с цел семантичното му анотиране. Свързване на елементите на текста с представеното в мрежата знание.

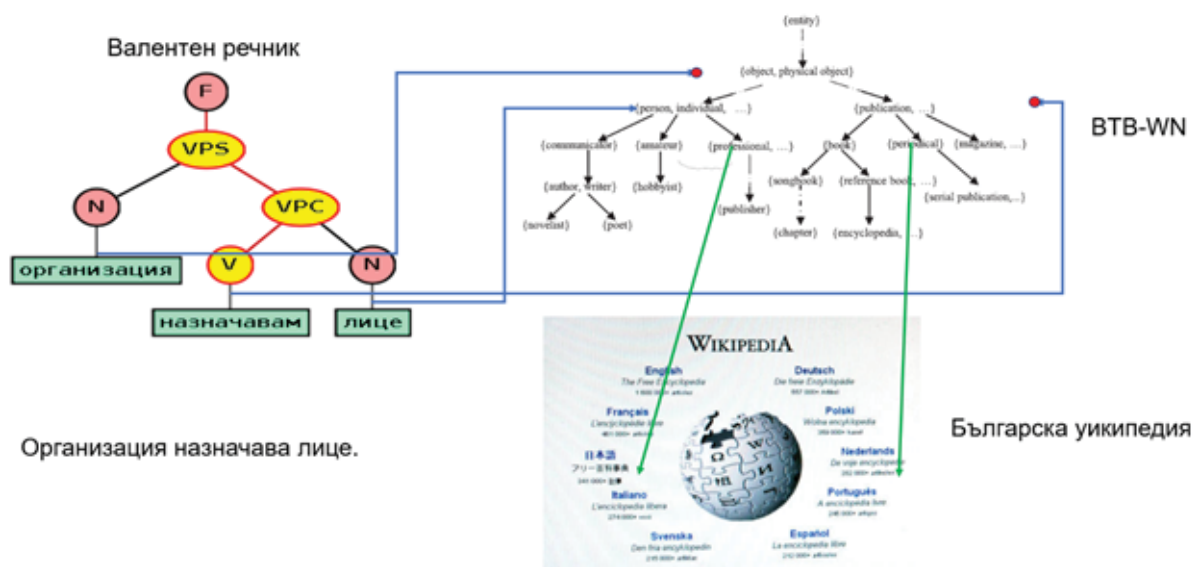

Фиг. 1. Лингвистично анотирано изречение

Ще ги представим чрез примерни анализи:

Фиг. 1 представя лингвистичен анализ на изречението *Водец на купона беше Тома Спространов*. Всяка дума в изречението е свързана с основната ѝ форма, нейните граматични характеристики. Синтактичната структура на изречението е представена графично под формата на синтактично дърво. Пълнозначните думи са свързани с подходящото значение от Семантичния речник на българския език, разработван в Института по информационни и комуникационни технологии на БАН. Имената на хора, градове и други се свързват с българската Уикипедия и извлечените оттам факти.

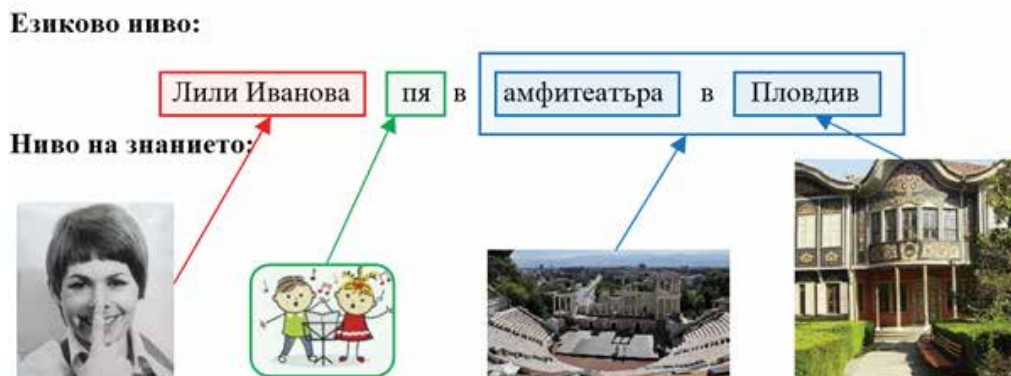
На Фиг. 2 може да се проследи връзката между трите основни типа лексикална информация за българския език. Валентният речник представлява основните участници на дадено събитие, изразено чрез съответния глагол (в случая събитие за наемане на лице от организация). Семантичните значения за събитието и участниците в него са дадени в семантичния речник на българския език ВТВ-WN (ВТВ WordNet), който е конструиран като мрежа от значения, свързани чрез семантични връзки като понятие – подпонятие, част – цяло. Този речник съдържа и терминологията от основни области, представени в мрежата от знания. Семантичният речник е свързан с енциклопедичното знание, представено в българската Уикипедия. Освен като връзки от значения към понятия, тази връзка свързва и конкретни обекти като хора, населени места и т.н., описани в Уикипедия със съответните понятия в семантичния речник. Тези свързани лексикални ресурси са базата за създаването на Българската мрежа от знания, която трябва да съдържа съответните факти, както биха били описани в съответна енциклопедия. За тях трябва да можем да говорим със средствата на езика.

Фиг. 2. Свързани лексикални бази

При семантичното аотиране на текста се използва лингвистичния анализ, който е подпомогнат от свързаните с Мрежата от знания лексикални ресурси. По този начин имаме възможност за свързване на елементите на текста с представеното в мрежата знание като значения, понятия и наименовани същности. Разпознаването на изразените събития в текста ни позволяват да извличаме съответните факти, необходими за изграждането на мрежата от знания. Така извлеченото знание се записва в мрежата след проверка от съответен експерт. Това е необходимо с цел допълнително потвърждение на истинността на фактите. Фиг. 3 представя такъв анализ на изречението *Лили Иванова ня в амфитетъра в Пловдив*. Анализът свързва езиковото ниво (текста) с нивото на знанието – съответните елементи в мрежата от знания.

От съдържанието на изречението могат да бъдат извлечени нови факти, които (евентуално) липсват в мрежата от знания. Например, че амфитеатърът в Пловдив се използва за представяне на музикални събития, че Лили Иванова е посещавала Пловдив, че Лили Иванова е пяла в Пловдив и т.н.

Фиг. 3. Анализ на изречението „Лили Иванова пя в амфитеатъра в Пловдив“ и свързването на думите и изразите със знание от Мрежата от знания

Услугата за семантична анотация на текст има много приложения:

- Извличане на нови знания от текста. Чрез идентификация на събитията, отразени в текста, техните участници и съпоставянето с Мрежата от знания, имаме възможност да извличаме нови факти, изразени в текста.
- Изследване на Мрежата от знания. Потребителите ще могат да формулират своите заявки към Мрежата от знания под формата на свързан текст. Ако попитаме кога Лили Иванова е пяла в амфитеатъра в Пловдив, тогава горният анализ лесно може да се преобразува в подходящата формална заявка към Мрежата от знания.
- Индексиране на текстови корпуси. Сегментите от текст, свързани с обектите или фактите в Мрежата от знания, могат лесно да бъдат индексирани чрез тях. При такова индексирание могат да се намират документи чрез комбинация на знанието от Мрежата от знания и от това, което е индексирано в текста.

Ние виждаме приложенията, описани по-горе като съдържателна надстройка на дигиталните ресурси, които се създават в НБИВ – Пловдив. Дигиталните ресурси включват наличните електронни каталози и дигитализираното им съдържание (напр. определен брой на вестник „Марица“ от 1879 г. след OCR разпознаване). Дигиталните ресурси могат да бъдат източник на нова информация за Българската мрежа от знания, където прилагането на семантичното анотиране на текстове може да свърже напр. каталожното описание с биографиите на споменатите автори или съставители. По подобен начин, справочно-библиографското издирване може да се разшири с елементи от съдържанието. Чрез изграждането на такава връзка между дигиталните ресурси и Мрежата от знания на потребителите ще бъде осигурен достъп не само и не просто до пълнотекстово търсене. Връзката между знанието в дигиталните ресурси на библиотеката и знанието в мрежата ще предостави достъп и в обратна посока – от ресурсите на библиотеката към знанието в мрежата. Надяваме се взаимовръзката библиотека – Мрежа от знания да подобри качествено знанието, предоставяно и от библиотеката, и от мрежата.

Като институция на паметта Народната библиотека в Пловдив е част от консорциума КЛаДА-БГ от самото му начало. Библиотеката работи с високо технологично развити институти в една динамична област, разработваща отворени инфраструктурни мрежи с ясната мисъл, че може да бъде полезна с дигиталните масиви, които създава. Избраната посока е правилна и с много полезни аспекти в обществена полза. Придобитите умения и опит дават надежда и перспектива за отваряне на националните библиотечни ресурси и тяхното естествено интегриране в бъдещата национална мрежа от свързани знания.

Специалната колекция на библиотека „Паница“ и мястото ѝ в академичната общност

Аделина Бързачка

Увод

В доклада са проследени процесите по създаване, условията на съхранение, политиката за използване и популяризиране на ресурсите в Специалната колекция на библиотека „Паница“. Разкриват се основните характеристики и особености на специалната колекция, направен е обзор на епохата на избрания времеви диапазон 1793 – 1920, представен е кратък анализ от проучване на университетската общност, с цел сондиране на мнението ѝ за ползите от колекцията и популяризирането ѝ в академичната среда.

Колекцията се разглежда като специална, тъй като тя се различава значително от останалия фонд. Тя е подбрана сбирка от старопечатни книги, предимно художествена и научна литература. Някои от тях са единствени екземпляри за библиотеките в нашите географски ширини. Книгите в нея се нуждаят от специални грижи: материалите са твърде стари (над 100-годишни), редки и много крехки, за да се съхраняват на откритите рафтове в библиотеката.

Процес на създаване

Дарителството е в основата на съществуването на Специалната колекция. Всички книги, включени в нея, са достигнали до библиотека „Паница“ чрез основното дарение, направено от Дими и Ивон Паница, които закупуват със собствени средства цяла филиална библиотека от университета „Феърли Дикинсън“ в Мадисън, Ню Джърси, САЩ. В знак на благодарност към тяхната подкрепа и всеотдайност библиотеката на Американския университет в България (АУБ) носи името на Дими и Ивон Паница. За да може това безценно наследство да достигне и до следващите поколения, екипът на библиотека „Паница“ предприе редица мерки да ги съхрани и опази, като вложи професионални знания и научна обосноваост в този процес. В началото на 2018 г. е сформиран екип по селекция на Специалната колекция, в който влизат директорът на библиотеката Николина Иванова-Бел, главният каталогизатор Елка Богужева, библиотекар-комплектуване Мария Механджийска, компютърният администратор Малин Георгиев, както и студентът помощник-библиотекар Росен Янчев (випуск 2020).

Съвременните библиотекари влагат както традиционни умения за каталогизиране и опазване, така и нови компетентности, адекватни на съвременната среда като дигитализация, популяризиране чрез социални медии и официални информационни канали, приложени за промотирането на колекцията. Тази смесица от традиционни и нови подходи в организацията на една съвсем нова колекция е един от факторите, които правят темата толкова актуална и полезна. Изискванията на съвременната информационна среда трансформират класическия тип колекция в нов вид сътрудничество с потребителите, с цел опазване и популяризиране на културното наследство, но не променят основната ѝ задача – да осигурява достъп до информация, необходима за извършване на научно-изследователска дейност.

Проектът стартира през 2018 г., когато 1162 заглавия, издадени преди 1920 г., са изтеглени от общата библиотечна колекция. Всяко заглавие е анализирано допълнително на базата на следните критерии:

- книги, които са библиографска рядкост (поради ограничения им тираж);
- книги, които са първо издание;
- недигитализирани монографии.

В процеса на работа изникват редица предизвикателства и въпроси, относно по-доброто съхранение на книгите и активизиране на използването им в бъдеще. Колекцията е успешен резултат от един дълъг и сложен процес на комплектуване, описание, каталогизация, нареждане и обслужване, така че да бъде максимално достъпна и полезна на академичната общност.

Основните цели за създаването на Специалната колекция са по-доброто съхранение на уникалните за библиотека „Паница“ книги, разкриването на тези богатства по един регламентиран, ефективен и приятен начин, за да посрещне информационните и изследователските нужди на библиотечните потребители (преподаватели, студенти, бивши възпитаници, служители, по-широката научна общност и външни читатели).

Епохата на Просвещението

Специалната колекция на библиотека „Паница“ включва книги, публикувани през една паметна и изключително важна страница от историята на човечеството – епохата на Просвещението. Великите мислители от това преломно за развитието на цивилизацията време слагат край на религиозния догматизъм, идейния вакуум и духовна нищета на обществото и дават мощен тласък на развитието на философията и литературата, на социалните, икономическите и точните науки.

Благодарение на светлите умове на творците от Просвещението, обществото от тази епоха поема стремителен път на развитие и в резултат имаме това, което днес наричаме съвременен свят. Чрез тази колекция читателите имат редкия шанс за пряк, неопосредстван досег с безценните творби на такива бележити личности на времето като Адам Фъргюсън, Уилям Блейк, Уолтър Скот, а също и на представители на други епохи като Мигел де Сервантес, Александър Дюма, Лев Толстой, Чарлз Дикенс и др.

Тези книги съдържат приписки и други източници на информация: знаци по полетата, подчертани редове, рисунки и скици. Множество допълнителни източници на информация като вложки, писма, отметки, табели, етикети и печати разкриват произхода на изданията, показват уникалността им, както и тяхната принадлежност в миналото на отделни лица или библиотеки. Може да се научи много за авторите и епохата, през която са творили, от оцелелите външни доказателства. Специалната колекция е своеобразен портал към епохата на Просвещението, без нужда от тълкуване, където книгите носят заряда на миналото и настоящето.¹ За всеки човек и обстановка, в която тези книги са съществували, преди да намерят път до нашата Специална колекция, те са служили като маркери за памет и създатели при контекстуални обстоятелства.² Книгата като ценност има изображения и признаци на износване, нещо, което представлява приемственост във времето. Датата на публикуване, характеристиките на стила и бележите на преминаването ѝ през собствениците във времето показват възрастта и ценността на книгата.

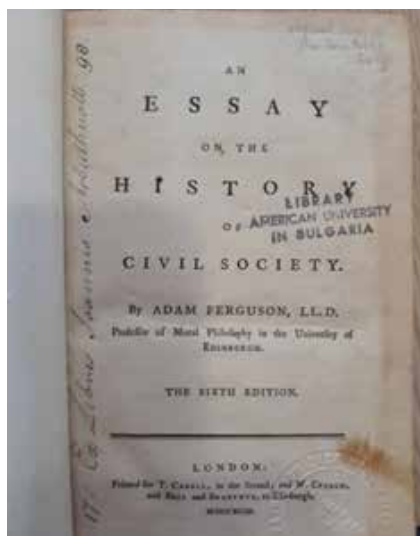
В настоящия доклад, за да покажа богатството и значимостта на Специалната колекция, представям три книги с голяма значимост за библиотеката.

„Есе върху историята на гражданското общество“ – автор Адам Фъргюсън, публикувана през 1793 г. Произведението не е с оригиналната си корица. За да бъде запазено по-добре, предишните му собственици са го подвързали с дебела кожена подвързия и това е спомогнало за

¹ Cullingford, A. The Special Collections Handbook (Vol. Second edition). London: Facet Publishing, 2016, p. 12.

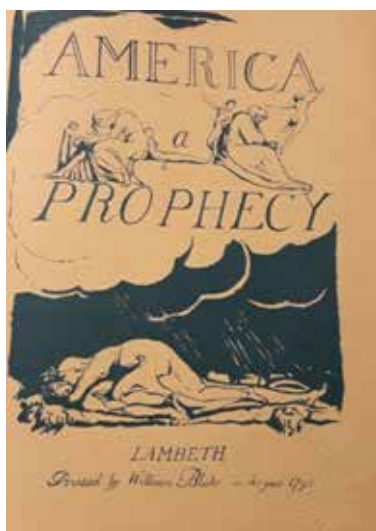
² Hubbard, Melissa A., et al. Forging the Future of Special Collections. eb. ALA Neal-Schuman, 2016.

доброто състояние, в което се намира сега. Заглавната страница съдържа записки и печати от предишните собственици на книгата, което допринася за уникалността на това произведение, публикувано преди 227 години (Сн. 1). Адам Фергюсън е един от пионерите на идеята за формиране на съвременната цивилизация. Неговата книга е ценна за нас и поради факта, че е една от двете най-стари книги, които библиотеката притежава.

Сн. 1. Заглавна страница на книгата „Есе върху историята на гражданското общество“

„Америка, пророчество“ – автор Уилям Блейк, отпечатана от автора през 1793 г. Уилям Блейк (1757 – 1827) е английски поет, художник и гравьор, автор на оригинални поредици от лирични и епични стихове, илюстрирани от самия него (Сн. 2). Макар че не получава признание приживе, днес той е смятан за един от първите и най-значимите представители на зараждащия се романтизъм. Книгата се състои от осемнадесет гравирани изображения. Отпечатани в зелено на жълти листа от едната страна на страницата, обратната страна на страницата е бяла и празна. Блейк открил нова техника, която той наричал релефен офорт. Той използвал тази техника, за да отпечатва повечето от книгите си, а също картини, памфлети и стихотворения. Книгата „Америка, пророчество“ е ценна, поради факта, че откриването на тази техника на висок релефен офорт принадлежи на Блейк и той е останал единственият художник, практикуващ го в този му вид.

Сн. 2. Заглавна страница на книгата „Америка, пророчество“

„Знаменитият идалго Дон Кихот де Ла Манча“ – автор Мигел де Сервантес Сааведра, част втора, публикувана през 1798 г. Романът „Дон Кихот“ е смятан за първият съвременен европейски роман и определян като класика на западната литература, като един от най-добрите образци на художествената литература (Сн. 3). Всяка глава започва с гравирани цифри и букви (Сн. 4).

Сн. 3. Заглавна страница на книгата „Знаменитият идалго Дон Кихот де Ла Манча“

Текстът помага да се осветли икономическото, политическото и културното развитие на епохата. Изпъстрено с ловни картини и удивителни пейзажи, произведението на Сервантес, написано на староиспански език, е много ценно за библиотеката.

Сн. 4. Гравирани на страница от книгата „Знаменитият идалго Дон Кихот де Ла Манча“

В Специалната колекция са включени редки монографии и многотомни поредици от различни области на науката, с времеви период 1793 – 1920, което налага съхраненето им при подходящи условия. Грижите за книгите изискват знания за процеса на създаването им и научна обоснованост за тяхното опазване и оползотворяване. При книгите съхраняването зависи от качеството на хартията, от която е произведена. С течение на годините хартията става крехка и чуплива. Химическата стабилност на книгите се усложнява от това, че повечето от тях са изработени от различни вещества: хартия, мастило, лепила и подвързващи материали. Всеки един от тези материали има различни характеристики и се разпада с различна скорост. Дори и химически стабилните материали реагират на промените в средата им, абсорбират влагата

от атмосферата, хигроскопични са. Изложени на колебаещи се нива на влажност, те ще се разтягат и свиват многократно, което води до крехкост и чупливост на хартията. Местонахождението на колекцията, създадените условия и културата на използване на книгите спомагат за тяхното дългосрочно запазване за бъдещите поколения.

Политики за използване и опазване

Процесите за опазване на редки и ценни книги включват определени професионални практики, предприети с цел стабилизиране и удължаване на живота на материалите, като селекция, стабилизация, подходяща среда за съхранение и обработка, опазване и консервация. Чрез мерките за опазване – контрол на температурата, влажността и праха, персоналът на библиотеката полага усилия да поддържа дълготрайността и физическата цялост на материалите в колекцията.

Залата, в която е подредена Специалната колекция, както всички останали в библиотека „Паница“, отговаря на изискванията за противопожарна безопасност. Изготвен е и План за действие при бедствени ситуации за сградата с обозначени изходи и аварийни системи. Взети са необходимите мерки за осигуряване на съответстващ на стандартите микроклимат, който се следи ежедневно.

Превантивната консервация е най-ефективното средство за съхраняване на специални колекции. Процедурите преди консервационната обработка на всеки отделен предмет включват селективно почистване на всички прашни или заболели библиотечни материали. Като превантивна мярка за съхранение и удължаване на живота на редките за библиотека „Паница“ книги, е предвидено те да бъдат третирани чрез метода аноксия. Капсулацията се извършва с цел отстраняване на кислорода в затворено пространство, в което материали или обекти са изолирани за лечение или като превантивна мярка.³

Политиката за използване на Специалната колекция цели да осигури баланс между публичния достъп, сигурността на колекцията и мисията на библиотеката. Тя обхваща професионалните, етичните и поведенческите стандарти при използването ѝ. Загрижеността за колекцията от страна на библиотекарите и читатели е най-добрата гаранция за опазването на ценните издания. Методите за популяризиране предлагат начини за обучение на потребителите за правилно използване на колекцията. Създаденият за целта правилник бива представен на потребителите по положителен начин, будещ уважение към материалите. Много потребители ценят усещането за специален достъп и са щастливи да имат възможността да се докоснат до подобни ценности.

Проучване

Една година след създаването на новата колекция беше проведено проучване сред потребителите, което да установи интереса им към редките и ценни книги във фонда. Анкетата беше насочена към студентите, изучаващи дисциплините история, журналистика, философия, към професорите в съответните хуманитарни науки, както и към служителите сред общността на Американския университет в България. Проучването имаше за цел да установи дали потребителите са запознати със съществуването на колекцията, какъв е интересът им към нея и да даде възможност за предложения за популяризирането ѝ.

---

³ Conservation Lab International. „Anoxia Atmosphere“ Method. [онлайн]. Достъпно от: <https://www.conservationlabinternational.com/anoxia>

Проучването се проведе в периода от 3 до 20 декември 2019 г. като каналите на разпространение бяха по електронен път (имейл) и в социалните мрежи (Facebook, Instagram), с краен брой на отговорилите – 120 души. Според данните от анкетното проучване, ключово място по значимост имат:

- Високият интерес към книгите от Специалната колекция и желанието на потребителите да отделят време за разглеждането им доказва, че те бъдат жив интерес в съвременното поколение читатели. Изключително високият резултат на предпочитанието към оригинала на книгите пред електронната им версия показва, че дори в дигиталната ера, автентичната форма на книгата е съхранила своята привлекателност.
- Голяма част от анкетираните считат, че монографиите от колекцията ще допринесат за разширяване на миогледа им в областта на науката, в която се обучават. 93% от респондентите са отбелязали, че книгите от Специалната колекция ще повишат капацитета на изследователската им дейност (Фиг. 1).
- Анкетираните имат свежи идеи и конструктивни предложения за популяризирането на услугите на Специалната колекция, които са взети под внимание.

Специалистите в библиотеката участват и допринасят за образователната и изследователската мисия на институцията, както и за обучението, което се осъществява в общността. Направеното проучване очертава бъдещите задачи пред колектива на библиотеката за планиране и реализиране на методи, които да популяризират и интерпретират колекцията по още по-функционален начин. Колекцията дава възможност на студентите да разберат по-добре стойността на първичните източници, което да подпомогне нагледно тяхното обучение. Планирани са изложби, гост-лекции, публични презентации, които да подобрят изживяването на читателите при представянето на книги от Специалната колекция.

Фиг. 1. Резултати на въпрос от анкетата

От съществено значение при проведеното запитване е възможността анкетираните да посочат свободен коментар във връзка с методите за популяризиране на колекцията. Ефективното популяризиране на Специалната колекция пред разнообразна аудитория чрез добре развити комуникационни канали (уеб страници, социални медии, средства за масово осведомяване, изложби и др.) вдъхва интерес към учебния и изследователски потенциал на библиотечните ресурси, повишава ангажираността на заинтересованите страни към целите и програмите на организацията, предлага много примери за вдъхновяване на читателите.

Приносните моменти от проведеното социологическо проучване може да се обобщят така:

- Подбрани са полезните практики за промотиране на колекцията.

- Поставена е основата за осигуряване на достъп до библиотечните материали и са създадени условия за популяризиране на Специалната колекция сред научната среда и всички, заинтересувани от темата.
- Поставено е началото на целенасочена дейност, влагайки творчески и научен опит, за организиране на мероприятия за оползотворяване на редките и ценни книги от Специалната колекция.

В нарастващата глобализация Специалната колекция е начин за създаване, достъп и съхраняване на разнообразна информация за бъдещите поколения. Насърчаването на чувството за принадлежност към университетската общност, интересът към историята на университета и библиотеката гарантират запазване на силата на натрупаното знание и неговата последователност.

Бъдещи планове за развитие на колекцията. Дигитализация

Екипът планира да бъдат избрани редки заглавия, които не са дигитализирани досега. Те ще бъдат включени в DSspace платформата на библиотеката, част от Фондация НАБИС, за осигуряване и разпространение на ресурсите сред широката изследователска общност. Бих искала да отбележа още, че всяка книга от тази колекция беше рекаталогизирана наново в стандарт MARC 21, като във всеки запис има добавен линк, който води до дигиталната версия на книгата (когато е дигитализирана) в световните дигитални колекции на свободен достъп. По този начин записите се обогатяват, дава се бърз електронен достъп до ресурсите и в същото време се избягва повторна дигитализация на едни и същи ресурси.

В заключение бих искала да подчертая, че Специалната колекция е част от основната цел на библиотеката за създаването на по-мощен архив (добавяйки личния архив на Дими Паница). Нашата мисия като библиотекарите е да се стремим да съхраним и осигурим равен достъп до ресурси с важно историческо и обществено-културно значение за идните поколения.

Библиография

1. Бързачка, А. Специалната колекция на библиотека „Паница“ / Аделина Бързачка; проф. д-р Боряна Христова. – София: Софийски Университет „Св. Климент Охридски“, Философски Факултет, „Библиотечно-информационни технологии“, 2020.
2. Arnold Hirshon, Robert H. Jackson, & Melissa A. Hubbard. Forging the Future of Special Collections. ALA Neal-Schuman, 2016. 224 p.
3. Conservation Lab International. „Anoxia Atmosphere“ Method. [онлайн]. Достъпно от: <https://www.conservationlabinternational.com/anoxia>
4. Cullingford, A. The Special Collections Handbook. Second edition. Facet Publishing, 2016. 336 p. [онлайн]. Достъпно от: <https://specialcollections handbook.com/>
5. Panitza Library. Special Collection – Plans.
6. Panitza Library. Strategic Plan 2015 – 2020. [онлайн]. Достъпно от: <https://www.aubg.edu/documents/1571>

Петя Георгиева

Изграждането на цифрови научни архиви е цел на всички съвременни университети и библиотеки към тях. Те позволяват не само съхранение на научните резултати, но и съдействат за тяхното разпространение в глобалната мрежа чрез лесен и бърз достъп.

В подкрепа на образованието и научните изследвания Библиотеката на Аграрен университет – Пловдив (АУ – Пловдив) инициира създаването на такова институционално хранилище. То ще разшири влиянието на висшето учебно заведение чрез възможността да се свърже с национални и европейски е-инфраструктури за отворен достъп до научна информация.

Целта на настоящия доклад е да опише пътя при изграждане на научен архив в университета, основните характеристики на платформата и бъдещи планове за нейното развитие.

Научните архиви на Аграрен университет – Пловдив преди да станат цифрови

Висшето аграрно образование в България датира от 1921 г. До тогава всички бъдещи агрономи се обучават в европейски страни като Франция, Германия и Италия. В далечната 1945 г. с Указ №180 на Регентския съвет от 4 август е приета Наредбата-закон за създаване на първия извънстоличен държавен университет в Пловдив, обнародвана в ДВ бр. 192 от 20 август 1945 г. – университет „Паисий Хилендарски“ с два факултета – медицински и агрономически. Пет години по-късно се създават две нови самостоятелни учебни заведения – Висш медицински институт (ВМИ) „Ив. П. Павлов“ и Висш селскостопански институт (ВСИ) „Васил Коларов“ с три факултета: лозаро-градинарски, агрономически и земеделско-технологически. ВСИ стартира първата си учебна година със 7 професори, 9 доценти, 26 асистенти, от които 5 доктори. Сред преподавателския състав са утвърдени и доказани учени с международна известност като акад. Христо Даскалов, акад. Павел Попов, проф. Минчо Кондарев¹.

Правоприемник на ВСИ „Васил Коларов“ днес е Аграрният университет, който, на базата на успешната институционална акредитация през ноември 2000 г., е преобразуван в университет. Днес Аграрният университет – Пловдив е единственото специализирано държавно висше училище в България в областта на селското стопанство и сродните науки. През 2019 г. получава оценка 9.61 на институционална акредитация от Националната агенция за оценяване и акредитация, която го нарежда сред топ три от университетите в България.

Развитието на науката, резултатите от учебната и научно-изследователската работа се обуславят от много действащи фактори. Определящ се оказва научният потенциал, който включва три елемента: брой, структура и квалификация на кадрите; материално-техническа база; научно-теоретични идеи.

В развитието на научната дейност на университета се очертават четири периода, които следват хода на историческото развитие на Висшия селскостопански институт до автономно висше учебно заведение, или, това е времето от 1945 до 1995 г.

¹ Стайков, Георги. 25 години Висш селскостопански институт „Васил Коларов“ – Пловдив, 1945 – 1970. Пловдив, 1971, с. 24.

Първият период обхваща годините от 1945 до 1950 г., когато ВСИ е само агрономо-лесовъден факултет в състава на Пловдивския университет. След като е създаден Държавният университет в Пловдив започват да се публикуват и научни трудове, резултат от научната дейност на преподавателите. През 1945 – 1946 г. излизат I и II том от специализираното издание, известно като „Годишници“. През 1947 г. излиза том III, през 1948 – 1949 г. – том IV и през 1949 – 1950 г. – том V. По-важни трудове, отпечатани в този период, са: Резултати от екологични опити с царевица; Изследване на свободното междусортово опрашване; Метод за определяне на инкубационния период на маната по лозата и прогнозиране на пръскането; Проучване на половия кръг на овцата; Подбор на родителски двойки в животновъдството и др. Прави впечатление, че повечето разработки са в областта на растениевъдството и животновъдството, а липсват такива от природните науки – химия, физика, математика, както и от обществените и философските науки. Това се дължи най-вече на слабата материално-техническа база² и все още малкото преподаватели.

Вторият период започва с обособяването на ВСИ в самостоятелно висше учебно заведение през 1950 г. и включва времето до 1970 г. В периода 1950 – 1970 нараства броят на печатната продукция³ (Вж. Табл. 1). От 1969 г. сборникът „Научни трудове“ започва да излиза в 5 книжки: кн. 1. Растениевъдство; кн. 2. Градинарство; кн. 3. Лозарство и овощарство; кн. 4. Агрехимия, почвознание и физиология на растенията; кн. 5. Икономика и обществени науки.

Вид на публикациите	Години					
	1950	1955	1960	1965	1970	1989
Научни трудове (монографии)	55	190	350	1522	2450	8775
Научни статии	12	70	95	132	330	505
Научно-популярни статии	35	85	250	850	2880	
Учебници	7	44	44	76	85	95

Табл. 1. Ръст на научната печатна продукция по години

Третият период обхваща времето от 1970 до 1989 г., когато ВСИ се включва в комплекса на Академията на селскостопанските науки, съгласно Указ №924 на Държавния съвет. До 1978 г. излизат от печат 6 тома от сборника „Научни трудове“. От 1978 до 1989 г. излизат нови 8 тома, всеки по 4 – 5 книжки с нови заглавия, съобразно профила. Издателската дейност на ВСИ се разширява и през 1989 г. научните трудове са 8775, научни статии – 505, учебници – 95. Публикуваните в чужбина научни статии са 185 – 190, а близо 50% от научните трудове са колективни, с повече от двама автори.

Четвъртият период започва през 1989 г. и приключва през 1995 г., когато ВСИ вече се развива като автономно учебно заведение. Преходът към пазарна икономика след 1989 г. налага промени и в научноизследователската дейност: изразходване на големи средства за изследователска дейност, но ниска икономическа ефективност от нея; голям научно-кадрови потенциал, но ограничен брой оригинални научно-технически постижения; липса на стимули, които да предизвикват конкуренция между научните работници; неефективна връзка между създателите на научни продукти и потребителите им; липса на планиране на научните изследвания. В

² В началото, създаденият през 1945 г. Пловдивски университет, се разполага в сградата на Търговската гимназия в Пловдив. В периода 1949 – 1952 на университета временно се предоставя сградата на Пловдивската духовна семинария. През 1953 г. учебните занятия на ВСИ „В. Коларов“ се провеждат в пригодената за целта сграда на бившия мъжки френски колеж „Св. Августин“, като днес на това място се намира Ректоратът на ПУ „Паисий Хилендарски“. В периода 1960 – 1970 се осъществява строителството на всички основни сгради на ВСИ – три централни корпуса, три павилиона, три студентски общежития, голям хранителен блок за 1500 студенти. През 1968 г. е тържественото откриване на завършеното строителство.

³ Стайков, Георги. Половин век Висш селскостопански институт (1945 – 1995 г.). Пловдив, 1995, с. 76.

резултат на това науката у нас започва да изостава. Страната е принудена да търси нови методи, технологии и технически решения. Новата стратегия на науката изисква: по-прагматична форма на организация; нова проблематика и тематика; нов стил на работа; нов начин на финансиране; нов начин на оценка на научните постижения; нови критерии за оценка на дейността на научните работници.⁴

Очертаните периоди са взаимосвързани и свидетелстват за качествени и количествени изменения в развитието на научната дейност на ВСИ, респективно Аграрен университет, повлияни и от дълбоките промени в България и по-специално в селското стопанство.

През всичките тези периоди университетската библиотека има ключова роля в съхранението и разпространението на научната продукция. През първите 25 години от развитието на ВСИ библиотечните работници имат сериозен принос в усъвършенстване на формите и методите на обслужване на своите потребители. Още през 60-те – 70-те години на ХХ век се провеждат курсове за запознаване с начините на използване на литературата за учебна и научно-изследователска цел; изготвяне на проблемна картотека; подготовка и издаване на литературни справки по дадени заявки от преподаватели и студенти; подготовка и издаване на справочници за набавена научна литература.

През 80-те години на ХХ век в работата на библиотеката се внедрява нова техника. Осигурява се дистанционен достъп и извличане на информация от най-големите световни информационни центрове и автоматизирани информационни системи. За първи път в страната се осъществява извличане на информация в диалогов режим от задгранични бази данни посредством обикновена телефонна линия и видеотерминал, българско производство.

През 1981 г. се получава достъп до информационния център МАГАТЕ – Виена, който предоставя информация в областта на селското стопанство и използване на атомна енергия в система АГРИС и ИНИС. През 1984 г. преподаватели и студенти на ВСИ ползват каталозите на Британската библиотека и Конгресната библиотека на Вашингтон посредством дистанционен достъп до компютърния център БЛЕИЗЛАЙН – Лондон⁵.

През 1986 г. се осъществява директно извличане на информация от ДЕЙТА-СТАР – Швейцария и ДАЙАЛОГ – САЩ. Същата година се автоматизират всички процеси в библиотеката. За пръв път се подготвя библиографски справочник с помощта на микрокомпютър. С помощта на печатната база се издават:

- Научни публикации на ВСИ „Васил Коларов“ – Пловдив, 1945 – 1980: Библиографски указател по случай 35-годишнината на Института / Състав. Христо Найденов, Лалка Тосева. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1982. 679 с.
- Научни публикации на ВСИ „Васил Коларов“ – Пловдив, 1980 – 1985: Библиографски указател по случай 40-годишнината на Института / Състав. Христо Найденов, Лалка Тосева. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1986. 343 с.
- 40 години ВСИ „Васил Коларов“ – Пловдив 1945 – 1985: Каталог на документи и библиография / Състав. Христо Найденов, Недялка Петрова, Лалка Тосева. Пловдив, 1985. 209 с.
- Научни публикации на ВСИ „Васил Коларов“ – Пловдив, 1985 – 1995: Библиографски указател посветен на 50-годишния юбилей на института / Състав. Илия Чешмеджиев, Георги Ценкин, Надежда Ангелова, Елена Панова. Пловдив: АИ ВСИ, 1995. 508 с.

---

⁴ Пак там, с. 168.

⁵ Пак там, с. 136.

- Научни публикации на Аграрния университет – Пловдив: Библиографски указател 1995 – 2005. / Състав. Танко Колев, Екатерина Анастасова, Надежда Ангелова, Елена Панова. Пловдив: АИАУ, 2005. 716 с.

Библиографските указатели се издават на всеки 10 години, а този за периода 2005 – 2015 е в текстови файл, записан на CD.

Създаване на Цифров научен архив на Аграрен университет – Пловдив

В полза на научно-изследователската работа на университета и резултатите от нея библиотеката инициира идеята за изграждане на научен архив в дигитална среда. Той се явява осъвременен електронен вариант на библиографските указатели с повече възможности при употреба, благодарение на информационно-комуникационните технологии.

Причина за създаване на цифров научен архив е и създаденият от НАЦИД и МОН Български портал за отворена наука (БПОН)⁶ – национално хранилище, в което учени и организации могат да разпространяват и съхраняват научни публикации и резултати от своите изследвания. Единият начин това да стане е, като учени и организации, които нямат собствени хранилища, използват платформата с тази цел. Другият вариант е тези висши училища и организации, които вече имат изградени институционални хранилища, да се включат като доставчици на съдържание и автоматично да публикуват данни от други външни системи. Порталът предоставя безплатен достъп до информация с висока научна стойност както на изследователите, така и на обществеността.

Възможността Аграрен университет – Пловдив да има собствено институционално хранилище и да стане доставчик на съдържание към Националния портал и други такива от международно ниво е много приемлива и ефективна. В тази връзка се очертават няколко цели за създаване на Цифров научен архив:

1. Лесен и бърз достъп до научна информация и резултати от научни изследвания на университета.
2. По-добра и систематична отчетност на научната дейност на академичния състав на университета.
3. Съхранение и разпространение на научни публикации и резултати.
4. Разширяване на влиянието на университета чрез създаване на институционално хранилище, което ще може да се свързва с европейските е-инфраструктури за отворен достъп до научна информация – БПОН, където, при спазване на последните стандарти за оперативна съвместимост, информацията се индексира от OpenAIRE. Това дава възможност за свързване към Европейския облак за отворена наука⁷ (EOSC – European Open Science Cloud).

Цифровият научен архив на Аграрен университет – Пловдив се разработва от софтуерната фирма „РС-ТМ“, която обслужва библиотечните модули на Университетската библиотека от 1994 г. Поради тази причина за основа ще се използват три от базите данни, които обработва библиотеката:

- „Аналитично описание на статиите от български периодични издания“ с прикачването на пълнотекстови публикации в областта на аграрните науки от български списания.
- „Биобиблиографии“ на преподавателите от АУ – Пловдив. Въз основа на тази база се изработват печатните библиографски указатели на всеки 10 години.

⁶ Български портал за отворена наука – BPOS. НАЦИД, 2020. [онлайн]. Достъпно от: <https://bpos.bg/>

⁷ European Open Science Cloud [онлайн]. Достъпно от: <https://www.eosc-portal.eu/>

- „Цитирания“ – изход на всички цитирания на преподавателите от АУ в статиите от електронния каталог на библиотеката и от биобиблиографиите.

Броят на записите в последните две бази е значителен и това може да се види от *Табл. 2*.

Вид база	Брой
Цитирания на преподаватели от АУ от електронния каталог и биобиблиографиите	2390
Биобиблиографии на преподаватели от АУ	8584

Табл. 2. Брой записи в съответния тип база

Действията по изработването на Цифровия научен архив ще включват:

1. Прехвърляне на записите от базите, посочени в *Табл. 2* в бъдещия научен архив.
2. Прехвърляне на пълнотекстови файлове на статии от база „Аналитично описание на статиите от български периодични издания“, които са на автори от Аграрен университет – Пловдив.
3. Проверка на наличната информация за всеки автор и допълване на липсваща такава от онлайн бази данни, като НАЦИД, SCOPUS, Web of Science, Science Direct, CABI, EBSCO и др.

Видовете материали, които ще се включат в архива, ще са всички библиотечни документи, научна продукция на академичния състав на Аграрен университет, като книги, монографии, учебна литература, научни статии, дисертации, доклади от конференции, справочна литература и др. Достъпът ще бъде отворен, ограничен или само до метаданни, като правата за достъп до научната информация ще се определят от авторите на публикациите.

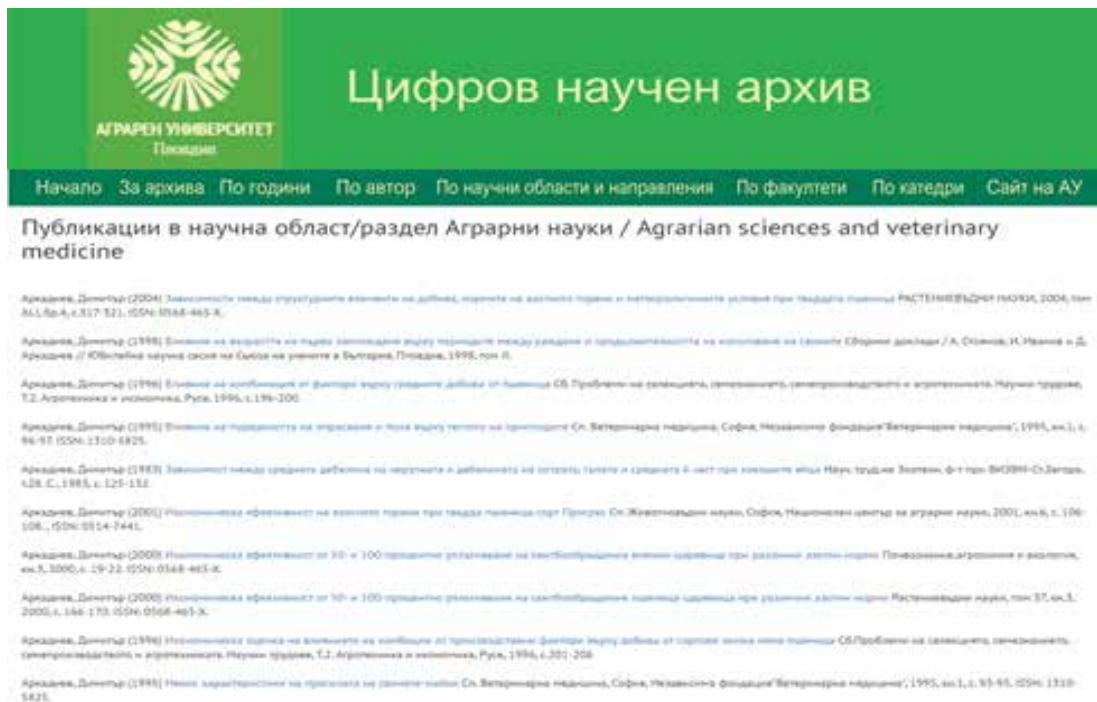
Структура на Цифровия научен архив

Цифровият научен архив ще бъде структуриран по тип на публикацията (статия, монография, студия, учебник, част от книга, дисертация, доклад, справочно издание и т.н.); година на издаване; автор; научни области и направления; факултети и катедри.

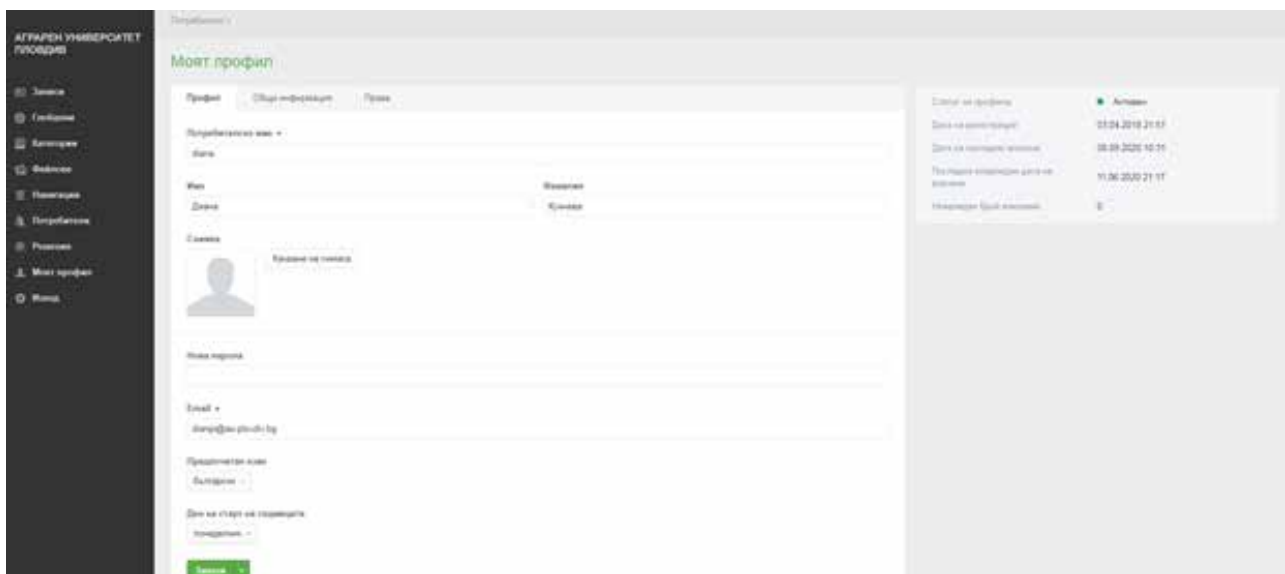
Фиг. 1. Цифров научен архив

Тази структура визуално и логически позволява търсенето по съответните показатели да става много лесно и бързо. Например по години, по автори, по научна област, по факултети, по катедри и т.н.

Фиг. 2. Публикации в научна област

Всички преподаватели на Аграрния университет имат профили, които използват чрез уеб страницата на университета и чрез парола. В главното меню към всеки профил ще се инсталира Цифровия научен архив, откъдето авторите на публикациите да могат да определят правата на достъп до своите научни публикации, без да имат възможности за настройки и редакция (Вж. Фиг. 3). Последните ще се извършват от библиотечните специалисти.

Фиг. 3. Профил на преподавател от Аграрен университет

Техническото разработване на Цифровия научен архив е изцяло съобразено с академичния профил на университета, с изискванията при научна отчетност (месечно или годишно). Идеята е да се достига до най-пълна информация от една платформа, извлечена както от всички нужни за целта електронни ресурси на библиотеката, така и от бази данни, свързани с индивидуалните и институционалните наукометрични показатели, отразяващи научни резултати и научни постижения.

Очакваните резултати от създадения научен архив са свързани не само с бърз и лесен достъп до научната продукция на Аграрния университет – Пловдив, както и нейното съхранение, но и с:

1. Актуална и качествена справка за академичното ниво по всяко време.
2. Повишаване на цитирането на публикациите на преподаватели и докторанти в случаите на отворен достъп до научна информация.
3. Съдействие от членовете на академичния състав на Аграрния университет – Пловдив, за да е пълна и точна информацията за тях в архива.
4. Съгласие от авторите, научните им публикации да бъдат на отворен достъп.
5. Включване на наличната база данни от Цифровия научен архив на Аграрния университет – Пловдив в БПОН на НАЦИД, а оттам и в други международни платформи.
6. Издигане престижа на Аграрния университет – Пловдив по наукометрични показатели.

Личният архив на проф. Петър Миятев – източник за нови научни изследвания

Дарина Илиева, Габриела Вапцарова

През последните години в специализираните архивни издания се направиха първи публикации, базирани върху необработения фонд на изявения учен Петър Миятев. Познавайки и признавайки постиженията на нашите предшественици, с това изложение искаме да представим ярко изразените приноси на нашия колега и пръв уредник на Научния архив на БАН за историята на БКД и БАН, за организирането на работата в Академичния архив, за развитието на българо-унгарските отношения и създаването на първия Унгарско-български речник, за изследванията и публикациите му върху българското Възраждане, за издаването на чужди извори за българската история и мн. др. Обработката на богатия му личен архив (номер 156с) от сътрудници на Научния архив на БАН провокира идеята да го представим на научната общественост.

Материалите са комплектувани на два пъти през 80-те години на ХХ век – предадени приживе от самия Миятев с ясното съзнание, че голяма част от тях са свързани с историята на архивното дело в България и със създаването и развитието на Академичния архив. След описание и подреждане на документите във ф. 156с са оформени над 1000 архивни единици по типова класификационна схема.

Запазените автобиографични и биографични документи показват, че Петър Димитров Миятев е роден на 20 юли (стар стил) 1906 г. в Пещера. Баща му като ветеринарен фелдшер е с различни назначения в Северна и Южна България и постоянно сменя местоживеенето си. По тази причина Петър Миятев започва основното си образование в Пещера, продължава в Батак и София. Записва се в гимназия в Пловдив, а завършва в Плевен.¹

През 1925 г. Миятев записва право в Софийския университет за три семестъра, а по-късно се прехвърля да следва история. Петър Миятев от дете мечтае да учи в чужбина, да пътува и да види свят. Въпреки скромните възможности на семейството, което се издържа от чиновническата заплата на бащата, той заминава в Будапеща през 1927 г. при професор Гюла Неймет и записва турска филология, а като втора специалност – славянска филология и хърватска литература. Още на втората година от обучението си там разбира, че баща му е изчерпал всички възможности за издръжка и трябва да преустанови следването си. Благодарение на своя отличен успех и с препоръките на проф. Неймет се явява на конкурс към Министерството на народното просвещение (МНП) за стипендия по Тюркология, поискана от Ориенталския отдел на Народната библиотека. Със спечелването на конкурса П. Миятев обезпечава по-нататъшното си образование в чужбина. В продължение на четири години той работи върху своята дисертация „Приноси към обяснението на башкирските племенни имена“. По настояване на проф. Неймет за разширяване и допълване на този труд е изпратен със стипендия за шест месеца в Берлин при известния немски тюрколог Вилхелм Банг. През 1931 г., след завършването на Будапещенския университет, полага изпит за научна степен „доктор по философия“ (доктор по турска и славянска филология с допълнителна специалност хърватска литература).

С писмо професор Неймет се обръща към МНП в София с молба П. Миятев да бъде изпратен на специализация в Казанския университет за една година, но тя е отхвърлена. С оста-

¹ Ф. 156с, а.е. 1.

тъка от стипендията Миятев заминава за Цариград, където два семестъра слуша лекциите на известния турколог Мехмед Фуат Кьопрюлю, на турския историк Ахмед Рефик и др.²

През 1932 г. младият учен се завръща в България и се опитва да намери работа в София. След дълго чакане Петър Миятев получава служба, но не в Ориенталския отдел на Народната библиотека, за което е получавал стипендия и се е готвил, а е назначен за уредник на музея в Пловдив.³ Благодарение на следването си по история в Софийския университет тази работа не е непозната за Миятев. За съжаление след една година той е освободен и отново се връща в София, за да търси препитание за себе си и семейството си. По това време той вече е женен за унгарката Ирен Опелц и има едно дете.

За няколко месеца е назначен като волнонаемен учител в Първа мъжка гимназия и командирован в Ориенталския отдел на Народната библиотека, след това работи като *писател в услуга на МНП*. Едва през май 1935 г., благодарение на овакантияване на длъжността „уредник: на Ориенталския отдел, е назначен на постоянно място като титуляр, на която длъжност остава до октомври 1942 г.⁴ В тези години Миятев спокойно се отдава на изследователска работа, защото в библиотеката намира богата неразработена изворова база. Тук започват първите му сериозни публикации на документи от архива, които популяризира чрез множество статии. Работи в областта на дипломатиката, българското Възраждане и новата българска история. Той се включва в подреждането на турския архив и ориенталските сбирки от турски, арабски и персийски ръкописи и печатни книги. Успоредно с текущата си работа Миятев започва и превода на съдебното дело на Васил Левски. По негово настояване отделът постепенно е снабден със съвременна помощна литература на различни езици.

Петър Миятев не се занимава с политика, чужд е на партизанските страсти, характерни за времето. След избухването на Втората световна война, поради неговите антигермански настроения, директорът на Народната библиотека Райчо Райчев, го предупреждава, че може да бъде отстранен от работа. Възползвайки се от подписаната културна спогодба между България и Унгария през 1941 г., според която в Будапеща се открива Български институт към университета, Миятев отново заминава зад граница. Още като студент той е работил за развитието на културните връзки и българо-унгарските отношения и затова е избран да основе Българския институт и да го ръководи като директор. Факултетният съвет на Философския факултет на университета в Будапеща го избира за гост преподавател по история на българския език и българска литература.

В Будапеща по време на войната П. Миятев работи с имена като Гюла Неймет, Ищван Книежа, Ласло Хадрович, Бейла Булла и много други свои бивши преподаватели и колеги от университета. На страниците на унгарските списания и вестници той публикува редица статии на немски и унгарски език за българското освободително движение, културните връзки на българи с Унгария през XX век, за библиотечното дело у нас, за новата българска литература и др. На теми от нашата история той изнася редица доклади в университетите в Дебрецен, Мишколц и Будапеща пред различни дружества и общества, чрез които запознава унгарците с културата на своята родина. През тези години деликатно му е внушавано от правителствените кръгове в България да не засяга политически въпроси, което е удобно и за него, тъй като няма интерес към политиката.⁵

През 1944 г., поради военното положение в Унгария, той е принуден да се евакуира от Будапеща заедно със семейството си и останалите български държавни служители от института

² Ф. 156с, а.е. 2 – 6.

³ Ф. 156с, а.е. 391.

⁴ Ф. 156с, а.е. 11 и а.е. 397.

⁵ Ф. 156с, а.е. 398 – 432.

и легацията. Всички са настанени в Балатонфюред на Балатонското езеро. Правителството на Салаша им предлага да останат в Унгария, но българите отказват и предстои да бъдат интернирани в Хиршберг, близо до Бреслау. Петър Миятев и неговото семейство са освободени от съветските войски и върнати в родината през април 1945 г.

След 1945 г. Петър Миятев се включва за кратко в политиката като член на Отечествения фронт от страна на Радикалната партия, търсейки работа и средства за препитание. В същото време е на разположение на МНП, а от края на 1946 г. е назначен за завеждащ Унгарския институт и преподавател по унгарски в Софийския университет, на която длъжност остава до постъпването си в БАН като уредник на Архивния отдел на 1 октомври 1947 г. (след проведен конкурс). В първия си доклад до Управителния съвет на БАН от 18 октомври 1947 г. д-р Миятев предлага да се вземат мерки за комплектуване на архивни материали *предимно на признати установени български общественици, люде на науката, държавници и пр. от миналото и настоящето.*

По-късно, вече в Архивния институт на БАН, Миятев е старши научен сътрудник и заместник-директор. Той е много добре запознат със състоянието на архивното ни дело, тъй като вече е работил в архива в Народната библиотека. Отблизо познава и достиженията в тази област на други страни – Унгария и Германия. След назначаването му в БАН продължава работата си върху общи проблеми на архивната наука, уредбата на българските архиви и по-специално този на академията. Петър Миятев е един от най-активно действащите привърженици на централизацията в архивното ни дело. В много свои доклади и изказвания той настоява със сериозни аргументи и конкретни предложения за създаването на държавни архиви като самостоятелни учреждения и с персонал в тях от високо квалифицирани специалисти. Излизането на Указ №515 (1951 г.) за създаване на ДАФ в България е един огромен успех, за който не малък дял има и П. Миятев. По предложение на научния съвет на Архивния институт, одобрено от Отделението за история, археология и философия, ВАК при Министерство на културата му присъжда научна степен „кандидат на историческите науки“.

Дейността на Миятев в Архивния институт за близо 15 години неминуемо довежда до по-задълбочено занимание с документи от новата българска история и като резултат са публикувани няколко тома с материали за историята на БКД и БАН, три тома с писма от архива на Константин Иречек, които са уникални за изследователите на историята на науката в България. Огромна заслуга на Миятев е организирането на работата по издаване на списанието на Архивния институт – неговите „Известия“, в което са публикувани както извори, така и значителни научни изследвания в областта на теорията и методиката на архивното дело, като предлаганата тематика е доста разнообразна и отразява разностранните интереси на сътрудниците на архива.⁶

В началото на 1960 г. Миятев преминава на работа като старши научен сътрудник в Института за история към БАН, а от есента на 1963 г. – в Института за балканистика. Последователно там ръководи секцията по османистика и секцията „Извори за историята на балканските народи“. Постоянните връзки на проф. Миятев с Унгария в този период се задълбочават. Доброто познаване на унгарските архиви и работата му в тях, продължила десетилетия, довеждат на бял свят като резултат редица документални издания – „Документи за българската и сръбската история на маджарските държавни архиви. 1868 – 1878 г.“; „Чужди пътеписи за Балканите. Маджарски пътеписи за Балканите 16 – 19 в.“; „Любен Каравелов пред Пещенския съд. Документи от Маджарския държавен архив“ и др.⁷ През 1966 г. по предложение на Института за балканистика, одобрено от ръководството на академията, президиумът на Народното събрание

⁶ Ф. 156с, а.е. 7, 8, 433 – 453 и др.

⁷ Ф. 156с, а.е. 489 – 539 и др.

го удостоява за дългогодишната му научно-изследователска работа с орден „Кирил и Методий“ – 1 степен.⁸ Няколко години по-късно е награден и с почетния медал „100 години БАН“.

Особено място в подредения личен архивен фонд на Петър Миятев заема неговата кореспонденция. Тя е изключително богата с данните, които съдържа за неговите контакти с български и чужди учени, за изследванията му през годините, за пътуванията му с изследователска цел. В класификационната схема на фонда писмата са описани отделно: служебна⁹ и лична¹⁰ кореспонденция.

Запазена е и кореспонденция между трети лица, както и отделни печатни материали, използвани в работата на проф. Миятев.

В отделен раздел към личния архив на П. Миятев са обособени и документи на членове на семейството му. Най-много по обем са материалите на съпругата му Ирен Миятева (биографични, работни документи и богата кореспонденция)¹¹, както и на неговите деца (най-вече от годините на обучението им).

Дарените от него фотографии са подредени в отделен раздел, като са описани както личните снимки, така и тези, свързани със служебната и творческата му дейност през годините.¹²

Научната дейност на проф. Петър Миятев е известна в цял свят, а библиографията му – завидна. Внушителният списък с научни и научно-популярни негови публикации предизвиква респект. Той не престава да работи и след пенсионирането си през 1971 г. Безспорен е приносът му в изследването на българската и балканската история. Изключителна е и работата му за развитието и укрепването на науката архивистика в България.¹³ Надяваме се, че вече обработен и предоставен за ползване, личният архивен фонд на Миятев ще провокира нови изследвания върху отделни области от неговата многостранна научна дейност. По този начин ще може да се проследи в детайли неговия живот, да се открие лицето на човека, учения, бащата, приятеля Петър Миятев.

---

⁸ Ф. 156с, а.е. 902.

⁹ Ф. 156с, а.е. 562 – 641.

¹⁰ Ф. 156с, а.е. 642 – 884.

¹¹ Ф. 156с, а.е. 941 – 1032 и др.

¹² Ф. 156с, а.е. 893 – 934.

¹³ Ф. 156с, а.е. 33 – 152 и др.

Авторското право върху онлайн изображения – опитът на библиотека „Паница“ в изграждането на образователни колекции

Радина Дамянова

Увод

Непрекъснатото развитие и навлизане на нови технологии в начините за споделяне на произведения от креативните индустрии (филми, видео съдържание, музика, клипове, снимки, картини, книги и др.) налага промени и поставя предизвикателства пред законите, целящи да защитят авторството на тези произведения.¹ То е от огромно значение и в сферата на науката и образованието, особено при занимаващите се с проучвания.² Законът за авторското право варира и е различен за държавите, но също така съществува тенденция за хармонизиране на авторските права и налагане на уеднакви основни правни норми. Често казусите, които авторското право разглежда, са силно индивидуални и трудни за проследяване. Въпреки сложността и обхвата на материята, е необходимо да се повиши информираността особено сред студентите. В днешния дигитален свят това би било от полза не само в академичната работа, но и в редица ежедневни дейности.³ Тук идва и въпросът кой би могъл да обхване всички тези области и да се заеме с обучението и създаването на ресурси за грамотност по авторско право. Несъмнено, библиотеките имат място в разрешаването на този проблем. В действителност библиотеките ежедневно се сблъскват с редица въпроси, свързани с авторските права и информират читателите си по тази тема. Законите и регулациите по отношение на авторските права засягат в огромна степен библиотеките и от тази гледна точка имат значение в повишаването на грамотността по авторско право. Като пример за това настоящият труд представя разработения от библиотека „Паница“ онлайн наръчник на тема „Авторско право на онлайн изображения“⁴, чиято основна цел е да повиши информираността сред студентите по отношение на авторското право и правата за ползване на онлайн изображения.

Преглед на литературата

Броят на професиите с отговорности по отношение на авторското право непрекъснато нараства – в сферите на академичната дейност, управлението на дигитални фондове и ресурси и електронното обучение, което от своя страна означава, че необходимостта от информационна грамотност също ще нарасне.⁵

¹ Hong, L., Mortimer, J. H. Copyright Infringement in the Market for Digital Images. В: The American Economic Review [онлайн], 2016, Vol. 160, N 5, p. 140. EBSCO host. Достъпно от: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.p20161017>

² Park, W. G. Copyright dilemma: Copyright systems, innovation and economic development. В: Journal of International Affairs [онлайн], 2010, Vol. 64, N 1, pp. 53 – XIII. ProQuest Central. Достъпно от: <https://www.jstor.org/stable/24385185?seq=1>

³ Tao, E. J. A Picture's Worth: The Future of Copyright Protection of User-Generated Images on Social Media. В: Indiana Journal of Global Legal Studies [онлайн], 2017, Vol. 24, N 2, p. 617. ProQuest Central. Достъпно от: <https://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol24/iss2/12/>

⁴ Ресурсът е достъпен от: <https://aubg.libguides.com/imagecopyright>

⁵ Saunders, L., Estell, A. N. Copyright literacy of library and information science students in the united states. В: Journal of Education for Library and Information Science [онлайн], 2019, Vol. 60, N 4, p. 320. Достъпно от DOI: <http://dx.doi.org/10.3138/jelis.2018-0059>

Скорошно проучване на Saunders и Estell⁶ сред студенти по библиотечно-информационни науки в САЩ показва, че грамотността по авторско право варира и образованието в тази насока трябва да бъде подобро, поради нейното ключово значение за работата в бъдеще. Подобно проучване е провеждано и по-рано на международно ниво, като България също е била сред участващите, попадайки в категорията на страните с ниска степен на грамотност по отношение на авторското право сред библиотеки и културни институции.⁷

В работата на библиотекаря е неизменно заложена необходимостта от познания в тази област, тъй като всички дейности, свързани с достъпа, ползването, подбора, междубиблиотечното заемане, дигитализирането и създаването на материали и тяхното публикуване в институционални или публични репозиториуми, пораждаат въпроси, свързани с авторското право на произведенията.⁸ Други проучвания също посочват библиотечните специалисти и работещите в сектора на културното наследство като притежаващи широк спектър от знания по авторско право, пряко свързано с работата им.⁹ Поради това в много университети дейностите, свързани с обучение по авторско право, са съсредоточени в академичните библиотеки. В същността на библиотекарската професия стои това да балансира между правата на притежателите на авторски права и правата за достъп до информация.¹⁰ Компетентността, познанията и уменията по авторско право, както и възможността за тяхното прилагане, се превръщат в необходимост за библиотечно-информационните специалисти.¹¹ Ролята им е от особено значение, тъй като те разбират начините за придобиване и достъп до дигитално съдържание и са обвързани с това да образуват потребителите за начините на ползване.¹²

Терминология

Авторско право

В контекста на настоящия доклад и в разработения от библиотека „Паница“ онлайн наръчник по авторско право на онлайн изображения се разглеждат Законът за авторското право и сродните му права в България и Законът за авторското право в САЩ. Фокусът е по-скоро върху американския пример. В текстовете на двата документа се откриват много разлики, но и доста допирни точки и сходства, и прилагането им зависи от особеностите на конкретния случай. Според българския закон целта е уреждане на *отношенията, свързани със създаването и разпространението на произведенията на литературата, изкуството и науката*.¹³ Подобно

⁶ Saunders, L., Estell, A. N. Copyright literacy of..., p. 332.

⁷ Todorova, T., et al. Information professionals and copyright literacy: A multinational study. В: Library Management [онлайн], 2017, Vol. 38, N 6, p. 336. Достъпно на: https://www.researchgate.net/publication/292620330_A_Multinational_Study_on_Copyright_Literacy_Competencies_of_LIS_Professionals

⁸ Saunders, L., Estell, A. N. Copyright literacy of..., p. 331.

⁹ Secker, J., Morrison, C., Nilsson, I.-L. Copyright literacy and the role of librarians as educators and advocates: an international symposium. В: Journal of Copyright in Education and Librarianship [онлайн], 2019, Vol. 3, N 2, p. 3. Достъпно от: https://www.researchgate.net/publication/333980699_Copyright_Literacy_and_the_Role_of_Librarians_as_Educators_and_Advocates

¹⁰ Todorova, T., et al. Information professionals..., p. 332.

¹¹ Todorova, T., et al. A multinational study on copyright literacy competencies of LIS Professionals. В: Information Literacy: Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century [online]. Second European Conference, ECIL, Dubrovnik, Croatia, 20 – 23 October 2014. Eds. S. Kurbanoglu, S. Špiranec, E. Grassian, R. D. Mizrachi. Heidelberg, Germany: Springer, [онлайн], 2014, Vol 492, pp. 138 – 148. Достъпно от: https://www.researchgate.net/publication/292620330_A_Multinational_Study_on_Copyright_Literacy_Competencies_of_LIS_Professionals

¹² Secker, J., Morrison, C., Nilsson, I.-L. Copyright literacy and the role of librarians..., p. 3.

¹³ Закон за авторското право и сродните му права. В: Lex.bg: Българският правен портал [онлайн], чл. 1. Достъпно от: <https://lex.bg/laws/ldoc/2133094401>

на него, в центъра на закона за авторско право в САЩ е защитата на авторството върху оригинални произведения.¹⁴

Международният закон за авторското право – Бернската конвенция за закрила на литературните и художествени произведения, е създаден през 1886 г. Въпреки множеството различия и промени, през които преминава от тогава до днес, тенденциите за уеднаквяване и хармонизиране на авторските права, особено в ЕС, стават все повече.¹⁵

Авторско право върху онлайн изображения

Авторското право върху дигитални произведения може да се дефинира като осигуряване на защита срещу неразрешено възпроизвеждане, обработка, модифициране и излъчване на дигитални произведения.¹⁶ Голяма част от изображенията онлайн са обект на авторско право. Тъй като за притежател на правата се приема създателят на изображението/снимката/графиката, за ползването им е необходимо неговото съгласие или закупуване на лиценз и права за ползване. Въпреки множеството изключения (особено в американския пример) като Fair use, Public Domain и Creative Commons лицензите, повечето от изображенията, намерени онлайн, са защитени и малко потребители са замислят, че в много от случаите нарушават авторски права.¹⁷

За разлика от правата върху музикални и филмови произведения, авторството на изображения и снимков материал онлайн е доста по-слабо разглеждана тема в литературата, особено по отношение на нарушенията в тези случаи.¹⁸ Нарушенията на авторското право върху дигитални изображения се определят от два основни фактора: първо, повечето нарушители извършват това несъзнателно, тъй като нямат представа за съществуването на права върху ползваното изображение и второ, нарушителите не са запознати със стойността на изображението и правата, които нарушават.¹⁹ Един от проблемите е все по-голямото влияние на дигиталните технологии, където правата за авторство и ползване се размиват, често са неясни и има липса на информираност при много от потребителите.

С развитието на технологиите и опростяването в процесите на споделяне, копиране и разпространение на онлайн съдържание, се задълбочават и проблемите, свързани с авторското право и се поставят нови предизвикателства пред идентифицирането на произведения в интернет.²⁰ Мерките за предотвратяване на тези нарушения са многобройни: от въведения през 1998 г. в САЩ Digital Millennium Copyright Act (DMCA), даващ правото на притежателите на дигитални произведения да съдят нарушителите на техните права²¹, до модерните методи на криптографията, внедрявани в защитата на дигиталните изображения²². Въпреки всички мето-

¹⁴ Copyright Law of the United States. В: Copyright.gov. U.S. Copyright Office. [онлайн]. Достъпно от: <https://www.copyright.gov/title17/>

¹⁵ Често задавани въпроси за авторските права. В: European Union Intellectual Property Office [онлайн]. Достъпно от: <https://www.oami.europa.eu/ohimportal/bg/web/observatory/faqs-on-copyright-bg>

¹⁶ O'Ruanaidh, J. J., Pun, T. Rotation, scale and translation invariant spread spectrum digital image watermarking. В: Signal Processing [онлайн], 28 May 1998. EBSCO host. Достъпно от: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.26.7233&rep=rep1&type=pdf>

¹⁷ Ferullo, D. L. Images and fair use. В: Copyright & New Media Law Newsletter [онлайн], 2012, Vol. 16, N 4, p. 5 – 10. ProQuest Central.

¹⁸ Hong, L., Mortimer, J. H. Copyright Infringement..., p. 140.

¹⁹ Пак там, с. 140.

²⁰ Singh, S., Siddiqui, T. J. Copyright protection for digital images using singular value decomposition and integer wavelet transform. В: International Journal of Computer Network and Information Security [онлайн], (2016), Vol. 8, N 4, p. 14. ProQuest Central. Достъпно от: <https://readera.org/copyright-protection-for-digital-images-using-singular-value-decomposition-and-15011514>

²¹ Fishman, S. The Copyright Handbook: What Every Writer Needs to Know. NOLO, 2017. 448 p.

²² Devi, B. P., Singh, K. M., Roy, S. A copyright protection scheme for digital images based on shuffled singular

ди за закрила на авторски произведения и налагането на наказания и глоби при нарушаване на правата им, една от основните причини остава липсата на информираност в момента на нарушението. Едно проучване на Hong и Mortimer²³ доказва, че дори при увеличаване на глобите за неправомерно ползване на авторско съдържание онлайн, нарушенията продължават, тъй като потребителят остава неосведомен за правата на ползване. Поради това, образоването и повишаването на грамотността, е добра проактивна стратегия, вместо увеличаване на паричните наказания пред свършен факт – нарушение.

Грамотност по авторско право

Терминът се разглежда като част от информационната грамотност и се определя най-общо като *знание за авторското право*.²⁴ По-късно Секер и Морисън²⁵ разглеждат *придобиването и демонстрацията на съответните познания, умения и поведение, позволяващи създаването и етичното ползване на материали с авторско право*²⁶ като грамотност по авторско право. Тя обхваща както способността за разпознаване на материали, защитени от авторско право, така и познаване на случаите, когато то е нарушено, *Fair use* практиките, начините за получаване на разрешения и лицензи за ползване и разрешаване на етични казуси, свързани с ползването на материали с авторско право.²⁷ Набляга се и върху идеята, че грамотността е свързана не само с познания, а и с практикуване на усвоените умения за правилно ползване на авторски материали.²⁸

Онлайн образователни ресурси

Имайки предвид сложната материя, която авторското право разглежда, е от огромно значение ресурсите, които се предлагат на студентите по темата да бъдат ясни, недвусмислени и практични. Тъй като повечето от казусите, с които биха могли да се сблъскат, са най-вече свързани с образователния им процес, е по-важно да имат основни познания за ползването на ресурси, отколкото да навлизат в подробности в текстовете на законите и различните казуси. Ползването на изображения, снимки или графики и друго визуално съдържание в презентации, курсови и дипломни работи е нещо, до което повечето студенти неизменно достигат в даден момент от обучението си и често това е област, в която правата за ползване лесно се подценяват. Грамотността в работата с произведения, защитени с авторско право е важно умение, което би било от полза на студентите и в бъдеще. Създаването на онлайн ресурси с цел повишаване на нивото на тази грамотност може да се окаже ефективно и полезно средство за обучение.

Примерът за онлайн ресурс на тема „Авторско право на онлайн изображения“²⁹, който сме разработили в библиотека „Паница“, е създаден в платформата LibGuides, един от продуктите на Springshare. Платформата е често използвана от университети и други институции в създаването на ресурси, целящи да запознаят потребителите с даден предмет или продукт. Доказателство за интереса към подобен тип ресурси е, че за последните шест месеца Image Copyright е сред най-посещаваните наръчници (LibGuides), създадени в библиотеката. Стра-

---

value decomposition and visual cryptography. В: SpringerPlus [онлайн], 2016, Vol. 5, N 1, pp. 1 – 22. Достъпно на DOI: <http://dx.doi.org/10.1186/s40064-016-2733-0>

²³ Hong, L., Mortimer, J. H. Copyright Infringement..., p. 144.

²⁴ Todorova, T., et al. A multinational study on copyright..., p. 325.

²⁵ Secker, J., Morrison, C. Copyright and E-learning: A Guide for Practitioners. 2nd ed. London: Facet Publishing, 2016. 211 p.

²⁶ Пак там, с. 211.

²⁷ Todorova, T., et al. A multinational study on copyright..., p. 325.

²⁸ Secker, J., Morrison, C., Nilsson, I.-L. Copyright literacy and the role of librarians..., p. 4.

²⁹ Ресурсът е достъпен от: <https://aubg.libguides.com/imagecopyright>

ницата е насочена към всички специалности, но най-вече към курсовете по журналистика, литература и история.

Нашият онлайн наръчник е разделен на пет секции, покриващи различни аспекти и примери по темата. Целта му е да даде възможност на студентите и преподавателите в АУБ за бърза справка по основните понятия, проблеми и въпроси, които обикновено възникват при ползването на визуални материали онлайн. По-голяма част от ресурсите на страницата са ориентирани към американския закон за авторското право, но фокусът е предимно върху алтернативите на авторското право и възможностите за ползване на съдържание с различни права и лицензи. Информацията е кратка и конкретна, представени са примери, илюстриращи отделни случаи, добавени са и препратки към по-подробни източници, платформи и други полезни ресурси.

Първата секция от страницата е по-скоро информативна: дава обща информация и разяснява същността на авторското право, какво закриля, както и някои по-важни подробности – кога влиза в сила авторското право, каква е продължителността му, кой е собственик на правата и какви са неговите правомощия.

Втората секция разглежда нарушенията на авторското право и посочва съвети как това да се избегне. Също така разяснява някои от алтернативите на авторското право – принципите на Fair use, съвети за определяне на изображения, част от Public domain, както и някои полезни онлайн ресурси и платформи за проверка на авторски права върху изображения, като например Artstor's Copyright Checkpoint.

Следващата част е изцяло съсредоточена върху Creative Commons лицензите, възможностите и правата, които предлагат шестте комбинации, информация как се прилагат, както и пример за цитиране на изображение под Creative Commons лиценз.

В разделът с допълнителни ресурси могат да се намерят още примери, идеи и съвети във връзка с онлайн изображенията и алтернативите върху правата им. Например създаване на собствено дигитално съдържание в платформи като Canva; линкове към сайтове със стокова фотография, освободена от авторско право и royalty-free фотография; съвети за търсене на изображения, част от Public domain в Google, търсене на визуално съдържание в специализирани бази данни, като Artstor, както и някои специфики при други лицензи като Rights Statements и линкове към пълните текстове на законите за авторското право в България и САЩ. Наскоро добавихме и допълнителна секция, свързана с авторското право по време на пандемия.

Последният раздел от страницата е ориентиран към цитирането на изображения, тъй като това е често срещана задача в проектите на много студенти. Представени са цитиранията на изображения в три стила – APA, MLA и Chicago Manual of Style.

Авторско право по време на пандемия

В ситуацията на пандемия и в следствие от затварянето на много институции, сред които и библиотеките, голяма част от занимаващите се със създаване и разпространение на онлайн съдържание (бази данни, издателства, институции и др.) предприеха действия за разширяване на достъпа до техните продукти и ресурси, чрез временно премахване на лицензи за ползване, отпускане на правата за достъп и увеличаване на броя на ресурсите на свободен достъп. Такава политика е от огромна полза за студенти, преподаватели и хора, занимаващи се с изследвания и проучвания, за които основните източници на информация са временно недостъпни или които нямат възможност физически да се сдобият с търсения ресурс, но също така поражда редица въпроси по отношение на авторското право.

В сферата на образованието на преден план излизат условията на Fair use, които разрешават легалното ползване на авторски произведения при специални условия. Това се базира на четирите основни принципа на Fair use: цел на ползвания материал (комерсиална, нестопанска, образователна); вид на ползвания материал (творчески или научен); част, използвана от материала (малка част или целия труд); ефект върху използвания материал (нарушава ли потенциалното му място на пазара)³⁰, като от тяхното тълкуване зависи дали даден случай за ползване на авторско произведение ще бъде определен като Fair use или не. Във връзка с това, е от значение преподавателите и студентите да бъдат информирани за начините, по които могат да ползват тези ресурси като минимизират риска от нарушаване на авторското право: ползване на ограничена част от материала, ограничаване на достъпа сред общността, премахване на файловете и материалите след определен период от време, както и ползването им единствено за образователни цели, са част от стъпките, които могат да бъдат предприети с цел намаляване на риска от нарушаване на авторското право. Поради тази причина в онлайн наръчника добавихме секция с информация и съвети как да бъдат съобразени тези условия.

Тези извънредни обстоятелства извеждат на преден план онлайн пространството, в което доминираща роля има визуалното съдържание. Което означава, че все повече хора ежедневно се сблъскват с авторското право върху онлайн изображения, а това прави необходимостта от осведоменост по тази тема все по-осезаема.

Заклучение

Зад всяко изображение, което срещаме онлайн, е възможно да стои сложна система от права, лицензи и условия за ползване, които е твърде лесно да останат незабелязани. Неспирното разрастване на дигиталния свят и навлизането му в почти всички аспекти от нашия живот и фактът, че огромна част от живота ни се случва онлайн, като тенденцията е това да продължи, ни показват нуждата от грамотност в работата с онлайн изображения.

Необходимостта от напътствие в този аспект на онлайн средата дава роля и на библиотеците, тъй като в работата на библиотекаря е заложена нуждата от познания в областта на авторското право и информиране на потребителите за правата на ползване. Представеният онлайн ресурс „Авторско право на онлайн изображения“ изпълнява ролята си да насърчава информираността по авторско право и да служи като средство за навигация в основните практики и проблеми, свързани с тази област.

---

³⁰ A Simple Guide to Fair Use: How to Apply Fair Use to Your Copyright Scenarios. B: Copyrightlaws.com, 30 January 2020. [онлайн]. Достъпно от: <https://www.copyrightlaws.com/simple-guide-fair-use/>

За мечтите и пътя към тяхното реализиране

Академичната библиотека на НАТФИЗ като част от този път

Надежда Дякова, Десислава Орлова, Борислава Маношлова

Тук ще стане дума за мечтите. Мечтите за слава, мечтите за покоряване на сцената на публиката, мечтите за познание, мечтите за неограничен достъп до знание, мечтите за разкриване на потенциала на библиотеката, мечтите за справяне с предизвикателствата на новото време и технологиите, мечтите за съхраняване на паметта. За мечтите на нашия екип и за мечтите на студентите ни. Защото високото качество на обучението им не е възможно без нашата професионална подкрепа.

Постановлението на Министерски съвет от 28 януари 1948 година, с което се създава Държавното висше театрално училище.

Държавната театрална школа (ДТШ) към Народния театър, е създадена през 1942 г. със Закона за театъра, чрез който за първи път държавата субсидира театралното образование у нас. Това се случва чрез отделно перо в бюджета на Народния театър. Школата е създавала някои от най-забележителните български театрали с национално значение и е имала своя вътрешна автономия. В помощ на обучението в школата на 5 август 1946 г. с една колекция от 367 книги е поставено началото на библиотеката. На 28 януари 1948 г., когато с Постановление на Министерския съвет ДТШ придобива статут на Държавно висше театрално училище (ДВТУ), библиотеката става част от него, а броят на книгите вече е 1055.

Сградата, в която училището започва своя живот, се намира на тогавашния бул. „Толбухин“ №43, днес бул. „Васил Левски“. От 1948 до 1955 г. библиотеката заема една стая от сградата. В тази стая е разположен само част от фонда, останалите книги се съхраняват в различни стаи и кабинети на училището.

През 1954 г. ДВТУ става Висш институт за театрално изкуство (ВИТИЗ) „Кръстьо Сарафов“. През 1955 г. библиотеката се настанява в предоставените ѝ три помещения в сградата

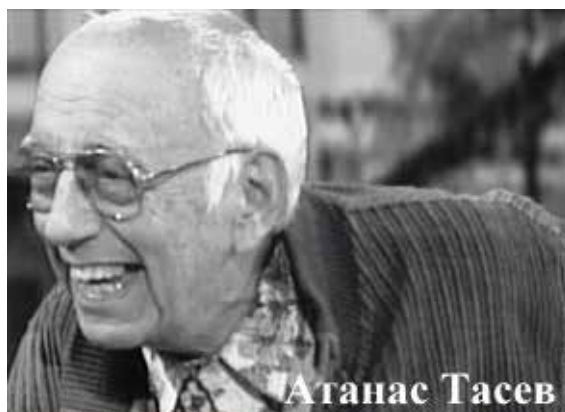
на ул. Раковски 108 А, където се помещава и днес. С Решение на Народното събрание от 21 юли 1995 г. ВИГИЗ е преобразуван в академия и получава названието Национална академия за театрално и филмово изкуство (НАТФИЗ) „Кръстьо Сарафов“.¹

НАТФИЗ е институция, отговорна за създаването, събирането, съхранението и опазването на паметта за дейността на хора, работили в академията и дали приноса си за развитието на науката за театър и кино в България. Това е причината за специалното отношение към личните библиотеки и архиви, дарени на библиотеката. Тук представяме една малка част от тях.

Хрисан Цанков-Дерижан

Хрисан (Христо) Цанков – Дерижан – български белетрист, поет, преводач, литературен критик, драматург, публицист и театрален деец. Той учи театрално изкуство в театралната студия на Райнхард, бил е артистичен секретар, драматург и режисьор в Народния театър. По негово време са най-силните години на академичната ни трупа, в която влизат Николай Лилиев като драматург, актьорите Васил Кирков, Кръстьо Сарафов, Адриана Будевска, Сава Огнянов и др. Сред най-интересните книги в библиотеката му са Юбилейния сборник за Кръстьо Сарафов с посвещение и автограф от Стоян Омарчевски – министър на просвещението в правителството на Стамболийски, книги с автографи от Кирил Христов и др.²

Атанас Тасев

Атанас Тасев е майстор на филмовата камера. С неговото име са свързани 37 игрални и около 50 документални киноленти, сред които „Рицар без броня“ и „Един снимачен ден“ (по сценарии на Валери Петров), „Иконостасът“, „Дърво без корен“, „Барьерата“, „Една жена на 33“, „Горе на черешата“ – с награди от най-големите европейски фестивали във Венеция,

¹ Архив на библиотеката.

² 130 години от рождението на Христо Цанков – Дерижан. В: БНР: Архивен фонд, 24.03.2018 [онлайн]. Достъпно от: <https://archives.bnr.bg/130-godini-ot-rozhdenieto-na-hristo-tsankov-derizhan/>

Москва и Карлови Вари. Дарението, освен книги в областта на киното и снимачната техника и фотография, включва диапозитиви, прожекционен апарат, филмови ленти и реквизит от филмите.³

На театроведа Васил Мавродиев дължим безценна картотека със статии от периодичния печат за театрални постановки от всякакъв вид, прецизно издирени, описани и систематизирани. Той е оставил книги от личната си библиотека – негови авторски и книги с автографи от видни личности от българския театрален живот. Наследство е и неговата пишеща машина Olimpus, която е част от художествено-творческия архив на библиотеката.

Петя Герганова и Георги Стаматов

Петя Герганова и Георги Стаматов са много интересно театрално семейство. Тя е най-добрата драматична актриса до средата на 50-те години на XX век, а той – актьор, изиграл над 300 роли, режисирал повече от 200 пиеси, председател на Съюза на артистите в България в продължение на 11 години, един от създателите на Държавното висше театрално училище. Дарението съдържа много пиеси в машинопис, режисьорски екземпляри, лични екземпляри с автографи от авторите.⁴

Светлана Цветкова

Светлана Цветкова (1954 – 2001) е най-известният и най-изявеният български сценограф, работила в чужбина, осъществила в професионалния си живот около 100 спектакъла. Наследството ѝ в графика е завещано на НБКМ, а личната ѝ библиотека семейството дари на библиотеката на НАТФИЗ. В дарението преобладава литературата за сценография, мода, изобразително изкуство, дизайн.⁵

Националната академия за театрално и филмово изкуство разширява, осъвременява и обогатява своята дейност. Предлага на студентите си широк спектър специалности и програми, някои от които са уникални за страната. В отговор на все по-нарастващите потребности от материали в помощ на образователния и научно-изследователския процес, библиотеката, чийто специализиран фонд е предимно от литература за театъра и киното, обогатява наличните си ресурси с материали в области като фотография, изобразително изкуство, сценография, кос-

³ Янакиев, Александър. Българско кино: Енциклопедия. София: Титра, 2000, с. 250 – 251.

⁴ Минчева, Галина. Петя Герганова е голямата любов на донжуана Георги Стаматов. В: 24 часа, 30.04.2011 [онлайн]. Достъпно от: <https://www.24chasa.bg/Article/874232>

⁵ Чайка Петрушева: Светлана Цветкова е най-изявеният ни сценограф в чужбина: Интервю на Донка Стамболийска за програма „Хоризонт“ в предаването „От петък до петък“, 18.11.2011 г. [онлайн]. Достъпно от: <https://img.bnr.bg/post/100040732/chaika-petrusheva-svetlana-cvetkova-e-nai-izyaveniyat-ni-scenograf-v-chujbina>

тюми, танцов театър, мениджмънт в сценичните и екранните изкуства, управление на проекти. Голяма част от фонда се състои от художествена литература. Приоритет тук са издаваните пиеси, но има и голям брой пиеси, публикувани в периодични издания – списания, вестници, периодични сборници. Фондът разполага и с непубликувани драматургични текстове.

Преди малко повече от 10 години библиотеката беше преместена в ново помещение – широко, светло, комфортно, с 16 компютърни читателски места, жичен и безжичен интернет, копирни машини, принтери, скенери, фонд и техника на свободен достъп. Беше обособен филмотечен фонд от образци на игралното и документалното кино.

Новите реалности налагат тотална промяна в облика и функциите на съвременната библиотека. В усилията ни, насочени към улесняване на достъпа до учебни материали, все по-активно включваме и информационните технологии. Традиционните каталози бяха заменени от електронен, който стана основа на онлайн каталог, а той от своя страна се превръща в библиотечен портал, даващ достъп до включените в електронната библиотека различни видове документи. Освен библиографска информация за книгите, за статиите от периодични издания и части от различни издания в областите кино и театър, за дипломните работи, дисертациите и хабилитационните трудове, защитени в НАТФИЗ, може да се намери максимално пълна информация за филмите от филмотечния фонд, както и за театралните постановки, чиито досиета са част от художествено-творческия академичен архив. За тази цел създадохме специфични модули в библиотечния софтуер – Филми и Театрални постановки. Към описанията в тях дълго търсихме най-правилния подход. Визуализацията беше голямо предизвикателство и за нас, и за програмистите. Получи се продукт с добро качество. При описанията на филмите постигнахме максимално пълното им представяне, условие много важно от гледна точка на пълнотата на информацията, използвана в процеса на обучение при нас.

С поглед, отправен към бъдещите потребности на студенти, докторанти и преподаватели, започнахме организиране на електронна библиотека. Някои от файловете са на самостоятелни дискове (CD), а информация за тях може да се намери в модул Некнижни носители. В последните 1 – 2 години всичко се качва на сървър.

Фиг. 1

Факт е, че библиотеките и образованието излизат извън сградите, стават все по-виртуални. Става възможно от разстояние да бъдат обслужвани читатели, да бъде организирана електронна доставка на библиотечни документи. Предимство ни даде изпреварващо осъзнатият факт. Това беше от голяма полза в работата ни при създалата се около COVID-19 ситуация.

Имахме готовност да предоставим за ползване повече от 14 000 електронни източника. Своевременното реагиране на възникналата потребност от учебни материали, които да бъдат ползвани онлайн, не лиши нито един студент от достъп до знания и позволи на преподавателите да провеждат лекции без да правят компромис с качеството на преподавания материал. До пълния текст на дигитализираните материали даваме достъп направо през онлайн каталога с потребителско име и парола.

През годините за развитието на библиотеката на ДВТУ (ВИТИЗ, НАТФИЗ), както и за поддържането на библиографския кабинет, който става част от днешната библиотека, са допринесли колегите Богдана Чилингирова, Стойка Денчева, Алла Докова, Ромяна Дячка, Емилия Балджийска, Светла Алексиева, Стояна Радева, Васил Мавродиев, Румяна Миланова. Екипът, в чието лице се надяваме потребителите ни да намират надежден и висококвалифициран партньор, способен да предостави качествени библиотечни услуги, екипът на когото разчитат, защото знаят, че е в състояние да предложи решения, за които самите потребители не подозират, екипът, който е в постоянно търсене на нови решения сме: Надежда Дякова, Борислава Маноилова, Десислава Орлова, Ирена Кърцелина, Красимира Инкова.

АВТОМАТИЗАЦИЯ, ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И ИНТЕГРАЦИЯ НА РЕСУРСИТЕ В БИБЛИОТЕКИТЕ

Дигитализацията на нотни издания – предизвикателство или необходимост

Мария Бранкова

Музикалният отдел на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ има почти 70-годишна история. През 1951 г. музикалните издания се отделят от основния фонд на библиотеката и се обособяват в самостоятелна колекция. Музикалната колекция, състояща се от над 170 000 единици, включва нотни издания, книги от областта на музиката, специализирани енциклопедии, речници и справочници, методики, либрета, музикални периодични издания (списания и вестници), речници и справочници, езикови курсове, както и широка палитра от аудиовизуални материали – грамофонни плочи, аудиокасети, компактдискове и DVD.

Музикалният отдел съдържа най-богатата и добре запазена сбирка на музикални издания от края на XIX век и следващите десетилетия, включително уникални екземпляри на редки и ценни музикални български издания. Единствено чрез нея се придобива по-пълна представа за продукцията на първите български музикални издателства във Варна („Нитче“), Русе („Ст. И. Риголев“), София и други градове на страната. Запазените от това време нотни издания са единственият източник на информация за творчеството на композитори на песни, малки инструментални мелодии и пиеси, съобразени с нуждите на обучението по музика в тогавашните български училища. Сред тези композитори са А. Стоянов, А. Божинов, Р. М. Зачов, Д. Бойчев и др. Съхраняват се също така музикални пособия, както и по-големи инструментални, вокални и оркестрови творби от А. Мацак, К. Махан и др.

От 1965 г. в Музикалния отдел на Националната библиотека се депозират и съхраняват всички български грамофонни плочи. Сред най-ценните звукови документи са трите албума грамофонни плочи на фирмите „His Master’s Voice“, „Columbia“, „Polydor“, „Gramola“ от периода 1930 – 1940; пълната колекция на записите на Мария Калас (на грамофонни плочи и компактдискове); юбилейното издание на пълните събрани съчинения на Й. С. Бах на 172 компактдиска „Hanssler“; рециталите на Борис Христов, Енрико Карузо, Пласидо Доминго, Джоан Съдърланд, Монсера Кабайе и др. В колекцията особено ценни са книгите от периода 1800 – 1830; репертоарите на императорските театри в Русия (1830 – 1890); пълните събрани съчинения на В. А. Моцарт, П. И. Чайковски и множество други партитури и клавири на едни от най-големите световни издателства („Ricordi“, „Peters“); музикалните енциклопедии на „Grove“, „MGG“, „La Rouse“ и т.н.

През юли 2019 г. в сектор „Музикални издания и звукозаписи“ на отдел „Специални колекции“ на Националната библиотека започна процес на дигитализация на стари нотни издания, отпечатани в периода до 1944 г. Този проект представлява новост за страната ни в процеса на цифровизиране на библиотечни фондове, реализирайки първата дигитална колекция от нотни издания у нас.

Подборът на експонатите за цифровизация е извършен от експерти на Националната библиотека и консултанти музиколози. За изпълнението на проекта е осигурен специализиран

скенер с подходящ приложен софтуер, чрез който се създава дигиталния архив на нотните издания и се оптимизира визуализацията на експонатите от колекцията.

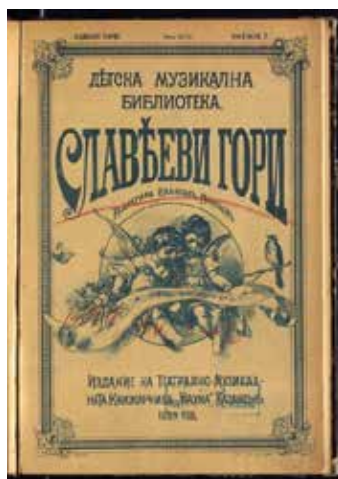
Дигитализация: процес

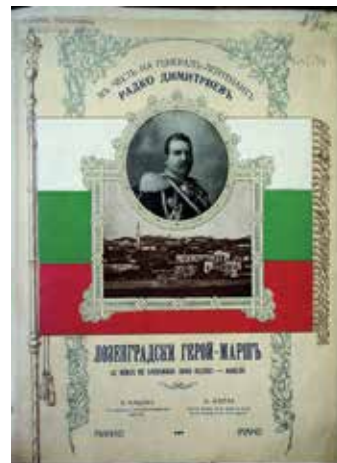
Първите български композитори са много често и музикални педагози и делото им се свързва пряко с формите на музициране в българското училище. Те съставят и издават първите сборници с песни, автори са и на учебници за различни образователни степени. По тази причина, Дигиталната музикална колекция представя част от фонда с нотни издания на отдел „Специални колекции“ и включва едни от първите български учебници по музика и сборници с детски и училищни песни от края на XIX и началото на XX век.

Тези дигитализирани обекти представляват важно свидетелство за практиката и методите на музикалното възпитание и отразяват знанието и мисленето за музиката, характерни за посочения период. Едновременно с това, колекцията е незаменим източник на информация за развитието на българското професионално композиторско творчество и в частност на жанра на детската и училищна песен.

В Дигиталната музикална колекция са включени ценни заглавия като: „Кратък учебник по музика за долните класове на гимназиите и горен курс на основните училища“, издания на детска музикална библиотека „Славееви гори“, „Ръководство за преподаватели по нотно пее-не“ и др. Публикуваните в тези източници църковни, народни и популярни песни представляват ценен материал за изследователя на процесите в българската музикална култура.

Особено ценни са нотните издания с военни и бойни маршове, които представляват интересно и богато културно наследство. Любовта към войнската маршова песен отразява личното и патриотично отношение на народа ни към този род музика. Маршовите песни са повдигали родолюбивия дух и са придавали сили и на бойците, и на населението в трудните години след Освобождението. Повечето автори на тези маршове са капелмайстори и офицери от българската армия. В дигиталната нотна колекция достойно място намират следните произведения: „Напред! Ний ще победиме“ на Александър Морфов, „Пред стените на Одрин“ на Камен Луков, „Лозенградски герой“ на А. Мацак и др.

Създават се и се налагат нови библиотечни функции, чрез които се постига многоаспектно разкриване на съдържанието на специалните библиотечни колекции с приложение на мултимедийни технологии, което е предпоставка за модернизирани и хармонизирани на библиотеката спрямо изискванията на информационната среда на XXI век за приобщаване на по-голяма потребителска аудитория и осъществяване на пренос на знание от съхраняваното културно наследство.

Дигитализацията на нотни издания е необходимост и предпоставка за съхраняване и опазване на културно-историческото наследство, намиращо се в музикалната колекция на Националната библиотека. Създават се възможности за използването на фонда за научни и изследователски цели под формата на дигитални копия без опасност за оригиналите.

Предизвикателство е, защото дигитализирането на нотните издания улеснява достъпа до артефактите от музикалната колекция на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ сред широк кръг заинтересувани потребители. Допълнително се създава възможност за ефективен достъп и контакти от други библиотеки, научни институти, изследователски организации в рамките на Европейския съюз и по света.

Иван Крачанов

Въведение

Основна задача на Националната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив (НБИВ – Пловдив) е да осигури достъп на учени и читатели до дигитализирано съдържание. Дистанционният достъп става особено важен в настоящия момент, белязан от ограниченията, които налага COVID-19 пандемията. С увеличаването на потребността от достоверни е-източници дигиталните библиотеки се превръщат в ключово средство за набавяне на висококачествени електронни книги, периодика и образователни материали – тенденция, която се потвърждава от статистиката на водещи световни електронни библиотеки.¹

Докладът ще представи преглед на текущите усилията в полето на дигитализацията в НБИВ – Пловдив, като акцентира на това как библиотеката трансформира своите дигитални колекции, отговаряйки на настоящите стандарти за достъпност на съвременните информационни ресурси.

През 2019 г. в дигиталната библиотека на НБИВ беше въведена възможност за добавяне на PDF² файлове и индексирание на съдържанието им, като по този начин стана възможно търсенето в текста, с което на потребителите беше предоставена изключително ползвателна възможност за по-ефективно разкриване и използване на съдържанието. Важно предимство на PDF (напр. пред .docx формата на MS Word) е това, че представя документите по един и същи начин, независимо от хардуерните и софтуерните характеристики на системата. Също така, един файл може да съдържа различни по вид елементи, като текст, изображения и др. Това е от особено значение за целите на дигитализацията, защото разпознатият чрез OCR текст може да бъде скрит зад изображението под формата на невидим заден слой, подравнен със сканирания видим текст. Полезно е и, че има възможност за настройване на степента на компресия на данните с цел получаване на файлове с желан размер.

За създадените в цифров вид PDF файлове е необходимо само тяхното добавяне в дигиталната библиотека, за да бъдат използвани пълноценно, но те представляват много малка част от всички дигитални обекти, повечето от които са сканирани хартиени източници, които в първоначалния си дигитален вариант представляват изображения (най-често .tiff или .jpg файлове), т.е. текстът не е машинночетим и може да се използва само за четене на компютърния екран. За да бъдат използвани максимално ефективно е необходимо да се предприеме следващата стъпка по извличането на машинночетим текст от изображенията, най-ефективният метод за което е използването на софтуер за оптично разпознаване на символи (OCR). OCR технологията е изключително полезен и достъпен инструмент, но трябва да се има предвид, че разпознаването много рядко е безгрешно и успеваемостта му зависи от редица характеристики на оригиналния документ – състояние, език, шрифт и др. След задълбочено проучване на достъпните софтуерни решения за OCR и на опита на библиотеки от България, Русия, Украйна и Сърбия, НБИВ взе

¹ Falt, E., Das, P. P. Digital libraries can ensure continuity as Covid-19 puts brake to academic activity. [онлайн] Достъпно от: <https://en.unesco.org/news/digital-libraries-can-ensure-continuity-covid-19-puts-brake-academic-activity>

² PDF (Portable Document Format) е отворен стандарт за обмен на документи. Създаден е от Adobe Systems през 1993 г., като през 2008 г. става отворен стандарт и е публикуван от Международната организация по стандартизация под номер ISO 32000 – 1:2008.

решение за закупуването на софтуерен продукт ABBYY FineReader. Използването му с мастър файлове, получени от добре запазени оригинали на съвременен български език, дава много висок процент успеваемост на OCR, най-често над 99%. По-голямата част от материалите обект на дигитализация, обаче, тези с висока културна и историческа стойност и с изтекъл срок на авторско право, са предимно от периода преди правописната реформа от 1945 г., което поставя редица проблеми пред точността на OCR.

Народна библиотека „Иван Вазов“ понастоящем участва в проект КЛаДА-БГ, който е интегриран в рамките на европейските инфраструктури CLARIN и DARIAH. Мисията на КЛаДА-БГ е да създаде национална технологична инфраструктура за ресурси за езиковото, културно-историческото наследство и технологии, които да осигурят публичен достъп до тези ресурси, инструменти за обработка на българския език и инструменти за достъп и управление на масивите от данни на културно-историческото наследство за различни обществени задачи, насочени към широката аудитория. Участниците са групирани в две категории: доставчици на съдържание и технологични партньори. Едно от направленията по проекта, в което библиотеката участва като доставчик на съдържание, е разработването на най-добрата методология за OCR и съответно подобряване на методите за търсене в текстовия ресурс.

Подход

Работата по техническите аспекти на процеса по дигитализация, който включва оптично разпознаване на символи и изисква правилно обработване на стари текстове на кирилица, особено такива, публикувани преди последната голяма правописна реформа от 1945 г., се провежда в рамките на проект КЛаДА-БГ и съвместните дейности на библиотеката с Института по информационни и комуникационни технологии към Българската академия на науките (ИИКТ – БАН) за разработване на съответните инструменти и методологии. Целите на сътрудничеството са две: първо – да се извърши правилен OCR на стари текстове и второ – те да се нормализират, т.е. да бъдат приведени към актуалната правописна норма. Първата цел е от съществено значение за онлайн публикуването на оригиналните документи (вестници, списания, книги и др. текстови ресурси). Втората е важна по две основни причини: нормализацията ще даде възможност на потребителите да търсят в корпус, който включва документи от различни периоди с различна ортография, без това да изисква познаването на историческите правописни норми и подаването на няколко отделни заявки за една и съща дума или израз, изписан по различни правила. Освен това създаването на нормализирани копия на старите текстове ще позволи върху тях да се използват NLP (Natural language processing – Обработка на естествения език) инструменти³, създадени за компютърна обработка на съвременния български език.

За постигане на първата цел бяха планирани няколко експеримента. Най-добрият вариант е, разбира се, да се обучи професионален OCR софтуер, който да изпълнява OCR задачи за стар български правопис по възможно най-добрия начин. Затова първият експеримент беше да се обучи системата ABBYY FineReader върху морфологичен речник, предоставен от ИИКТ – БАН. Той съдържа множество от словоформите на думите от основния речников състав на съвременния български език, преобразувани в съответствие с предходни правописни норми. Преобразуването е направено с регулярни изрази, които отчитат позицията на дадената буква, кандидат за замяна, нейният непосредствен ляв и десен контекст, позицията на ударението, както и някои релевантни граматически характеристики. Новата „състарена“ версия на морфологичния речник съдържа 1 121 872 словоформи. След като НБИВ приключи с обучението на ABBYY FineReader върху речника, беше направена и оценка на ефективността на модела.

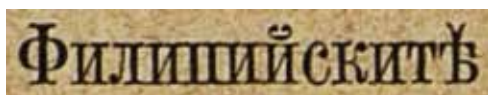
³ Уикипедия: Обработка на естествен език [онлайн]. Достъпно от: https://bg.wikipedia.org/wiki/Обработка_на_естествен_език

Тестове на ефективността бяха проведени в периода март – април 2020 г. Програмата ABBYY FineReader (вер. 14 и 15) беше използвана за разпознаване на 20 страници от брой 1/1881 г. на списание „Наука“ от фонда на НБИВ, със сигнатура П РЦ-9. Всички страници са цветно сканирани с i2S CоруBook A2 скенер с разделителна способност 300 ррi, 24-битов, TIFF формат, без компресия.

Експерименти и резултати

Целта на тестовете беше да се определи до каква степен речникът CLADABG-MODEL подпомага софтуерната програма при извършване на OCR на печатни български текстове преди правописната реформа от 1945 г. Както вградените, така и потребителските речници, използвани от ABBYY FineReader, представляват списъци от словоформи на думите, налични в езика на сканираните документи. Програмата разчита на тях за повишаване на качеството на разпознаване, като при наличие на няколко конкуриращи се версии за състава на дадена дума, се предпочита тази, която съвпада с дума, включена в речника. Речниците са особено полезни в случаите, когато текстът съдържа рядко срещани думи.⁴ ABBYY FineReader има вграден речник само за съвременния български език, докато CLADABG-MODEL съдържа словоформи, част от които съдържат отпаднали буквени символи като ъ, ж и т.н. съгласно Дринов-Иванчевския правопис; в него са включени и фонетични и словообразователни архаизми.

Много от дигитализираните ценни библиотечни притежания съдържат текст отпреди 1945 г. и целта на разработването на CLADABG-MODEL беше да се тества хипотезата, че използването му ще доведе до по-висок процент на разпознаване. Степента на подобрение, ако има такова, също трябваше да бъде определена. Като основен показател беше използван процентът на погрешно разпознатите думи⁵ спрямо общия брой думи. Преброяването се извърши ръчно. В хода на тестването бяха измерени два допълнителни показателя на OCR процеса и на софтуерната програма: степента на разпознаване на изображения в скала на сивото (за разлика от тези в цвят) и дали и как отчитаният от ABBYY FineReader параметър „Low-confidence characters“ („Символи с ниска степен на увереност“), изразен в проценти, може да послужи като индикатор за успешен OCR. Оригиналният хартиен екземпляр на списание „Наука“ е много добре запазен и съответно получените сканирани файлове са с характеристики, близки до оптималните, препоръчвани при оптичното разпознаване. Наблюдава се обаче известно потъмняване на хартията, което намалява контраста и отличителността на буквите. Също така, избраният шрифт (широко използван тогава) затруднява програмата при различаването на букви с доминиращи вертикални линии, като и, п, н, ш, л (вж. *Фиг. 1*). Хоризонталните линии се събират, буквите се сливат и това допълнително усложнява задачата за алгоритъма за разпознаване. За да се измери успеваемостта на разпознаване с използването на CLADABG-MODEL, бяха сканирани 20 идентични страници, с еднакъв текст и шрифт.

Фиг. 1. Пример за дума със сливащи се буквени символи

⁴ ABBYY Technology Portal: Dictionaries and OCR. [онлайн]. Достъпно от: https://abbyy.technology/en/features:ocr:dictionary_support

⁵ Погрешно разпознати са думите, при които има несъответствие между буквен символ в първичната дума в сканираното изображение и същия буквен символ в производната машинночетима дума. Не се счита за неправилно разпознаване, ако в първичната дума има правописна грешка и производната дума е с правилно разпознати буквени символи, като по този начин се дублира грешката.

Общият брой думи е 5485, а средният им брой на страница е 274,25. Направено беше минимално обучение за графично съответствие, което да подпомогне разпознаването на традиционно проблематични символи като ж, който без предварително обучение винаги се интерпретира като ж. Измерена беше също така успеваемостта на разпознаване при едновременно, комбинирано използване на двата речника – вграденият в ABBYY FineReader български речник и CLADABG-MODEL, като бяха подготвени и заредени два езикови пакета:

1. „Български“ със стандартен, съвременен набор от символи, с вградения в ABBYY FineReader български речник.
2. „Български преди 1945 г.“ с включени стари буквени символи, като Ъ, ж, ъ и др., и с речника CLADABG-MODEL.

Процент погрешно разпознати думи спрямо общия брой думи		
Вграден речник на FineReader	CLADABG-MODEL	Комбинирани речници
4,90%	4,40%	4,50%

Табл. 1. Среден процент на неправилно разпознати думи от 20 цветно сканирани страници, 300 ppi, 24-битов цвят, формат TIFF, без компресия

Тестването с комбиниране на речниците беше породено от опасението, че когато програмата работи само с CLADABG-MODEL, има риск от по-голям неуспех при разпознаването на думи, налични в съвременния български език. Резултатите са обобщени в Табл. 1. Те показват, че разпознаването с CLADABG-MODEL е по-добро, въпреки че подобрението не е толкова съществено – средно с 0,5% по-малко грешно разпознати думи. Все пак това показва, че си струва работата в тази посока да продължи.

Вторият тест е свързан със способността на FineReader да разпознава тирето, използвано за означаване на пренос на думи (вж. Табл. 2). В случай на успешно разпознаване, пренесените думи се запазват цели, което позволява тяхното търсене, копиране и др. Тенденцията за леко подобрение на успеваемостта на разпознаването, когато то е подпомогнато от CLADABG-MODEL, се затвърждава и от резултатите на втория тест.

Брой неразпознати сричкопренасания		
Вграден речник на FineReader	CLADABG-MODEL	Комбинирани речници
6,90	5,55	6,05

Табл. 2. Среден брой думи на страница, при които малкото тире не е разпознато като знак за сричкопренасане

Що се отнася до разликата в разпознаването между цветните страници и тези в скала на сивото, успехът при разпознаването на вторите беше много леко подобрен, което не оправдава приоритетно сканиране в режима на скала на сивото или ненужно конвертиране на файлове.

Отчитаният от ABBYY FineReader параметър „Low-confidence characters“, въпреки че има съществено разминаване с процента ръчно преброени погрешно разпознати думи, също демонстрира тенденцията за леко подобрение при използване на CLADABG-MODEL. Това означава, че може да бъде използван при нужда от обща преценка, като може да замести трудоемкото ръчно броене на грешните думи при бъдещи тестове.

Заклучение и бъдещи планове

Предимствата на CLADABG-MODEL са доказани и използването му е препоръчително. Работата по морфологичния речник ще продължи, за да се оптимизира процесът като цяло, както и неговата ефективност по отношение на постигането на по-висок успех при разпознаване. Две са основните причини за сегашните скромни резултати. В периода от средата на XIX век до 1945 г. са съществували или са били въвеждани различни правописни системи, докато

„старият“ речник представя само една от тях, макар и широко приета. Това ограничение може да бъде преодоляно чрез включването на словоформи, които да отразяват различни правописни модели и тяхната кодификация в едноезични речници, граматика и други документи от различни периоди. В тази връзка започна сканирането на правописни речници от по-стари периоди, с цел обогатяването на CLADABG-MODEL.

Друго решение би могло да бъде обогатяването на „стария“ речник така, че да обхваща няколко правописни варианта за всяка словоформа, подобно на многоезичен речник. Вторият фактор, който има негативен ефект върху резултатите, е липсата на лични и географски имена, и названия на организации или продукти. Планираме да разрешим този проблем като добавим лексикален материал, извлечен от ръчно коригирани OCR текстове. Освен обучение на софтуера за OCR, предвиждаме да внедрим проверка на правописа чрез невронна мрежа за стари текстове. Моделът ще разчита на по-широк контекст, за да предскаже грешно разпознатите думи. За обучението на модели планираме автоматично да създадем паралелен корпус със стари и съвременни текстове, използвайки „старите“ речници и предварително обучени модели.

Дигитална културна съкровищница „Север +“ – история с продължение

Калоян Здравков

В условията на нарастващи информационни потребности на обществото и необходимостта от все по-бързото им задоволяване библиотеките, като традиционен пазител на документираното човешко знание, са изправени пред редица предизвикателства. От една страна е намаляващият стремеж към развитие на информационната грамотност чрез стария, но изпитан метод на четенето – както на художествена, така и на специализирана литература, научни издания, справочни пособия и т.н.

От друга страна сме свидетели на все по-разпространеното „fast food“ задоволяване на информационния „глад“ – диагоналният прочит на първите резултати от произволна интернет търсачка оставя у мнозина усещането за „ситост“, а отсъствието на умения за критичен подбор дава статут „истина“ на почти всяка попаднала статия.

Такава обстановка налага известни организационни промени, понеже предоставящият информацията вече търси как да стигне до потребителя, вместо обратното. Това е и една от основните причини част от библиотеките да започнат да дигитализират своите фондове и да ги предоставят за свободно ползване в интернет.

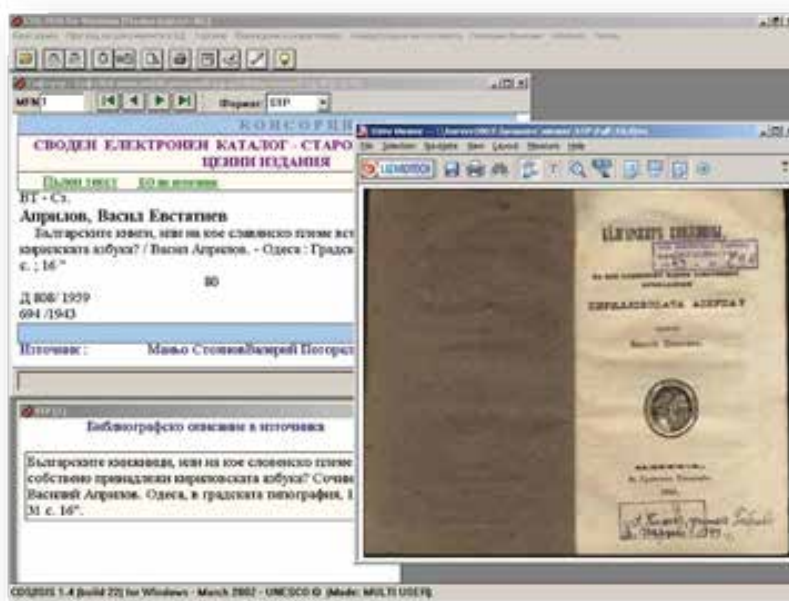

Дигиталната конверсия в Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново води началото си още от 2006 г. с участието в проекта „Дигитални библиотечни фондове от български периодични издания“. Акцентът е поставен върху регионални периодични издания и в резултат са сканирани над 12 000 страници от общо десет годишнини на двата областни ежедневника. Изготвен е софтуер за офлайн работа с дигиталния масив. За съжаление, поради наложените ограничения, получените копия са черно-бели (еднобитова дълбочина на цвета), което силно влошава информативността на снимковия материал в статиите. След приключването на проекта същият няма продължение. Електронните копия са достъпни само на няколко компютъра в локалната мрежа, с времето стават неатрактивни за читателите и ползваемостта им постепенно замира.

Следващият по-значим проект е „Електронен своден каталог на редки и особено значими колекции в регионалните библиотеки“ (2007 – 2009). Консорциум, създаден от регионалните библиотеки във Велико Търново, Търговище, Пловдив и Кюстендил, изгражда своден каталог на българските старопечатни книги¹. Националната библиотека съдейства на начинанието, като предоставя своя репертоар на възрожденската книжнина под формата на база данни с библиографски описания. Екипите на партньорските организации ги допълват със специфични за отделните екземпляри данни, като разширяват обхвата на информационния масив с колекции от редки и ценни издания. Дигитално са представени пълноцветни корици/заглавни страници на всички налични заглавия, а не малко са окомплектовани и с пълнотекстов вариант.

Сканирането с наличната техника – основно плоски скенери А4 и А3 формат – е процес, заемащ значителен времеви и човешки ресурс и по тази причина голяма част от книгите остават без дигитално копие.

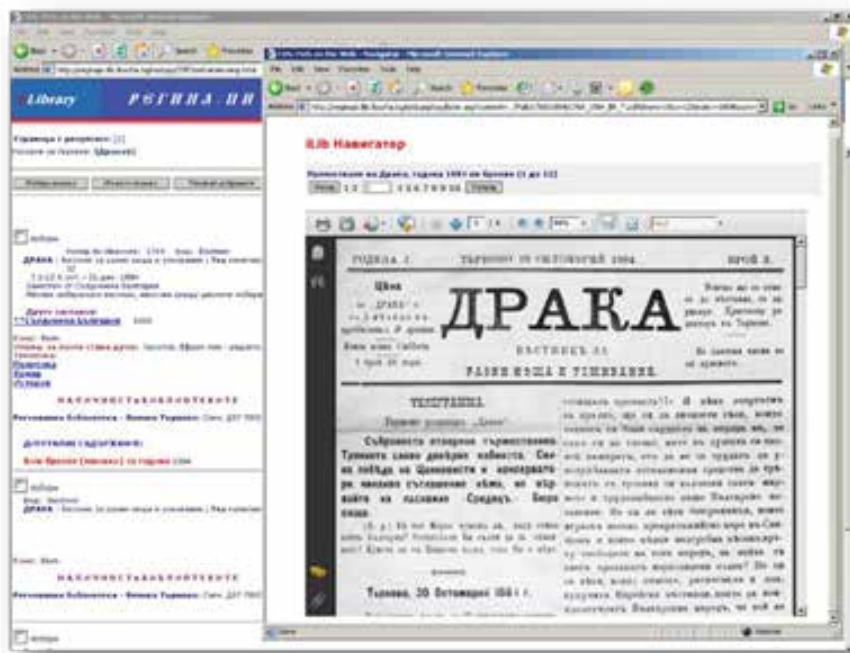
Въпреки това каталогът представлява един от най-ценните информационно-справочни ресурси в българското онлайн пространство и работата по него продължава и днес. През годините освен фондовете на библиотеките-учредители, в него са добавени и колекциите на Митрополитската библиотека – Велико Търново, НЧ „Надежда – 1869“ – Велико Търново, ПБНЧ „Еленка и Кирил Д. Аврамови“ – Свищов, НЧ „Бачо Киро – 1869“ – Бяла Черква, Регионален исторически музей – Велико Търново, Държавен архив – Кюстендил, Регионален исторически музей – Кюстендил, Църковна библиотека – Кюстендил, Гимназия „Неофит Рилски“ – Кюстендил, а понастоящем се работи по включването на Общинска библиотека – Казанлък.

Отново под формата на консорциум е създаден „Обединен каталог на български периодични издания. Дигитална колекция до 1944 г.“ (2008 – 2010). Участват регионалните библиотеки във Велико Търново, Пловдив, Бургас и Столична библиотека. Каталогът, известен най-вече под името Регина – ПИ, включва едни от най-ползваните периодични издания от посочения период, като за научната аудитория и широката общественост е голям плюс тяхното свободно публикуване онлайн. Проектът дава възможност партньорските библиотеки да закупят сканираща техника от по-висок клас с широк функционален обхват и поставя основите на бъдещите регионални центрове по дигитализация.

¹ iLibrary: Своден каталог старопечатни, редки и ценни издания [онлайн]. Достъпно от: ilib.libraryvt.com

Макар и да е постигната предвидената 5-годишна устойчивост на резултатите от проекта, с времето технически проблеми възпрепятстват поддържането на дигиталния ресурс и една значима част от българското културно-историческо наследство отново остава труднодостъпна. Регионална библиотека „П. Р. Славейков“ чрез дигиталната си библиотека възстанови онлайн своя дял от Регина – ПИ, като декларира възможност при желание от страна на останалите партньори да обедини, публикува и поддържа в глобалното пространство създадения масив в неговата предишна цялост.

Със съдействие от страна на Програма „Глоб@лни библиотеки – България“ през 2013 г. се реализира проект „Дигитална библиотека на ценни информационни ресурси с местен характер за области Велико Търново и Габрово“. В рамките на това начинание са обхванати едни от най-ценните краеведски периодични издания, до този момент почти неизвестни и съответно неизползвани. След публикуването им онлайн са получени редица положителни отзиви, основно от учени и изследователи в областта на журналистиката, историята на края, етнографията и др. Сега представляват интегрална част от голямата колекция на Дигитална библиотека „Север +“.

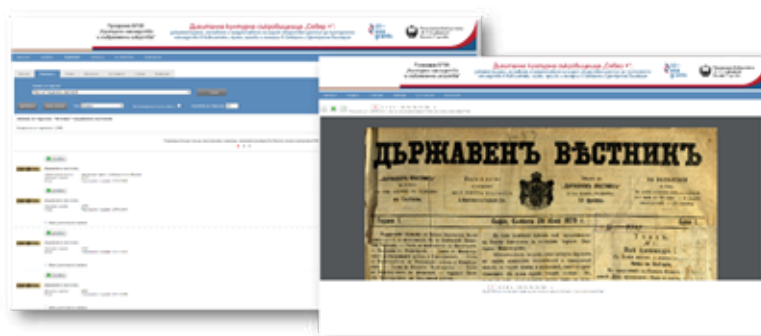
През 2015 г. е поставено началото на най-големия ни до момента проект – „Дигитална културна съкровищница „Север +“: документиране, запазване и предоставяне на широк обществен достъп до културното наследство в библиотеки, музеи, архиви и галерии в Северна и Централна България“². Дигиталният център е докомплектован с роботизиран скенер за автоматично прелистване на подвързани оригинали. Формиран е добре обучен функционален екип от широкоспектърни специалисти. Като партньори са ангажирани както библиотеки с богати и ценни фондове, така и научен потенциал в лицето на Института по математика и информатика при БАН.

² „Дигитална културна съкровищница „Север +“: документиране, запазване и предоставяне на широк обществен достъп до културното наследство в библиотеки, музеи, архиви и галерии в Северна и Централна България [онлайн]. Достъпно от: sever.libraryvt.com

Създадена е споменатата вече Дигитална библиотека „Север +“, която се превръща в основа и притегателен център за всички предишни и предстоящи активности в областта на дигиталната трансформация на обекти от културно-историческото наследство. В нея могат да се открият освен хиляди заглавия на книги и периодични издания (някои от които представляват библиографска рядкост), така също и интересна документалистика за недвижими архитектурни и исторически паметници, картини и скици на известни художници, уникални издания, вкл. ръкописи, фотографии, илюстриращи живота и обичаите на различни групи и формации от ромския етнос и много други.

Макар проектът да е отдавна приключил и успешно отчетен, работата по „Север +“ се превърна в неделима част от дейността на регионалната библиотека. Регулярно продължава сканирането и обработването на наши и партньорски колекции, разкрита е и специализирана секция „Нова научна литература“ с публикации, предоставени от изявени наши учени.

Дигиталният център е превърнат в демонстрационна и учебна база, към него проявяват интерес организации от страната и чужбина. Библиотеката става предпочитан партньор в редица международни проекти. Успешно се осъществяват учебни практики в направления „Дигитализация“, „Метаданни“ и „Връзки с обществеността“ на студенти от Великотърновския университет, най-добрите от които получават шанса да започнат работа в институцията.

Богатият опит в областта на обучителните мероприятия и дигиталната конверсия е от ключово значение за реализацията на следващия проект – „Мобилна дигитализация“ (2017 – 2019). Познат предимно като MobiDig, той има за цел да разреши дилемата за цифровизация на ценни фондове при оскъдно финансиране или липсата на такова в организации като малки библиотеки, архиви, музеи, манастири и др. Разработена е методика, написано е мултиезично ръководство и са проведени обучения за правилна оценка на нуждите от дигитализация, подбор и приоритизиране на фондове, избор на подходящ хардуер и софтуер за създаване на нискобюджетно студио за сканиране и обработка на електронни копия на различни типове обекти на културно-историческото наследство.

Проектът получава много широк положителен обществен отзвук и е отличен със Сертификат за качествено изпълнение от Центъра за развитие на човешките ресурси. Интелектуалните продукти успешно се използват и от някои библиотеки и центрове за професионално образование и обучение, тепърва прощаващи в нелеката материя на дигитализацията.

2020 г. донесе редица предизвикателства, които екипът на библиотеката лесно претворява във възможности. Прекратяването на обслужване на читатели освобождава достатъчно персонал за реализиране на иначе традиционни и регулярни, но обикновено неприоритетни и неинтензивни дейности. Такава се оказва ретроспективното конвертиране на традиционните каталози. Подсигуряването на дистанционни работни места води до бърз напредък в обогатяването на електронния каталог с библиографски описания както на нови книги, така и на налични по-ранни издания. Тази дейност, както и периодичните ревюта на качествена литература, редовно публикувани в социалните мрежи, стимулират читателското търсене. Оказали се в невъзможност да изберат и вземат книги на място, потребителите се възползват в максимална степен от електронния каталог, дигиталната библиотека и особено от уникалната услуга „Доставка на книги по домовете“, която регионалната библиотека единствена в страната от големите библиотеки предлагаше за своите читатели в периода на социалната изолация от март до май 2020 г.

Паралелно се извършва усилена работа по почистване, прочистване и реструктуриране на фондове за оптимизиране на пространствата и улесняване на обслужването. Формира се идея за ресоциализация на ресурси като диапозитиви, аудио- и видеокасети, магнетофонни ленти, грамофонни плочи, диафилми и пр. С бурното навлизане в дигиталната ера изброените вече медии постепенно стават технологично несъвместими и опасността от изгубване на съхранената в тях информация става все по-реална. На база на опита, придобит чрез проект MobiDig, екипът на библиотеката се заема с окомплектоване на студио за дигитална конверсия на некнижни медии – предимно аудио-визуални.

Като основно предизвикателство се откроява набавянето на необходимите технически пособия. Ако виниловите плочи дочаках своя Ренесанс, видеокасетите и магнетофонните ролки нямаха това щастие. Видеоплеъри и магнетофони не се произвеждат от над 30 години и се оказва голяма рядкост да се открие подобно устройство в добро техническо състояние, което осигурява приемливо качество на възпроизвеждане на съответните медии. Благодарение на доброто си партньорство както с други културни институции, така и с нашите специални читатели – дарителите, библиотеката успява да окомплектова и реализира в пълнота Дигитален център – II с почти нулев бюджет, но оборудван с всички необходими апаратни средства за конверсия както на наличните некнижни фондове, така и в услуга на гражданите – за „връщане към живот“ на ценни за тях записи от различни видове носители.

За тези 14 години работа в областта на дигитализацията екипът на регионалната библиотека натрупа солиден теоретичен и практически опит. Стигнахме до извода, че има ли желание, винаги може да се научи нещо ново – дали по „трудния начин“ или като се възползваме от опита на вече „препатили“ колеги – разликата е само в скоростта на усвояване на новостите. Всеки проблем за нас се превръща в предизвикателство, а във всяко такова ние виждаме възможност – да се развиваме, да ставаме все по-добри и да предлагаме все по-нови и по-качествени услуги за тези, заради които ни има – нашите потребители.

Кирилка Страшникова

В началото на 2012 г. Регионална библиотека „Хр. Смирненски“ – Хасково стартира проекта „Дигитална библиотека Хасково“¹, като първият етап беше цифрова обработка на пощенски картички от Старо Хасково – своеобразна картина на обществения и културен живот на града от края на XIX и началото на XX век. Тази колекция стана факт благодарение на партньорството ни с Петър Бойчев – притежател на една от най-богатите колекции на пощенски картички от Хасково. Следваха колекциите от архивни документи и фотографии, реализирани с помощта на наши съграждани, читатели и приятели на библиотеката, които предоставиха не само оригиналите за сканиране, но и участваха в попълване на метаданните. До средата на годината голяма част от дигитализираните обекти станаха достъпни и чрез дигиталната библиотека Европеана².

Успешно реализираният през 2017 – 2018 проект „Хасково и Одрин – културно исторически дестинации“ беше финансиран от Програма Интеррег – ИПП за трансгранично сътрудничество България – Турция 2014 – 2020, ССИ No2014ТС16I5СВ005³. Това даде възможност работата на библиотеката по съхранение на библиотечните колекции и предоставянето им за ползване да продължи на много по-високо ниво, чрез закупената професионална съвременна техника – скенер A2+ Copibook Open System, модерна интернет платформа, а също и натрупания вече опит на екипа по дигитализация.

Сайтът на проекта предлага достъп до уникални за Хасково и Одрин дигитализирани картички, фотографии, книги и периодични издания. Триезичната платформа (съдържанието може да се ползва на български, английски и турски език) дава неограничени възможности дигитализираното културно наследство на двата региона да се споделя, изследва и популяризира в една обща информационна среда. Интерактивната туристическа карта оказва забележителностите на двата града, обозначени с дигитализираните картички от началото на XX век и съвременните изгледи на някои от тях, а електронна кулинарна книга със специфични ястия от Хасково и Одрин, допълва картината за традициите и бита в тези области.

Проектът „Хасково и Одрин – културно-исторически дестинации“, получи покана за участие в надпреварата за наградите RegioStars 2019 в категория 1 „Насърчаване на цифровата трансформация“. През 2019 г. благодарение на проекта „Библиотека – наследство – бъдеще“, финансиран от Национален фонд „Култура“, библиотеката продължи да надгражда постигнатото в съхранението и популяризирането на културното наследство в региона. Основна идея на проекта е популяризиране на културното наследство чрез дигитализиране и представяне на уникални регионални културни ценности по иновативен, достъпен и лесен за използване, споделяне и изследване начин. За да бъде реализирана тази идея бяха извършени няколко дейности, първата от които е създаване на ново дигитално съдържание. Към досегашните колекции в „Дигитална библиотека Хасково“ бяха добавени две нови: „Афиши и плакати“ и „Юбилейни вестници“ от Хасково и региона от средата на XX век.

¹ Регионална библиотека „Хр. Смирненски“ – Хасково. Дигитална библиотека Хасково [онлайн]. Достъпно от: <https://library-haskovo.org/дигитална-библиотека-хасково/>

² Europeana [онлайн]. Достъпно от: [Europeana.eu](https://europeana.eu)

³ Проект „Хасково и Одрин – културно-исторически дестинации“. INTERREG – IPA CBC Bulgaria – Turkey [онлайн]. Достъпно от: <https://project-haskovo-edirne.eu/>

Регионалната библиотека притежава богата колекция от афиши и плакати, които до този момент не бяха обработени. Този вид документи носи много ценна информация за събития и процеси в обществото, която не може да се намери в други източници. Така например, емблематични за Хасково културни събития като Музикалните дни „Недялка Симеонова“, Литературните дни „Южна пролет“, „Китна Тракия пее и танцува“ и др. могат да се проследят от тяхното създаване с информация за участници, жури, концерти, изпълнители – ценна информация за литературни и музикални изследователи и краеведи. Анализирането на тези документи дава реална представа за духовния и обществен живот на региона.

Юбилейните вестници са от първата половина на ХХ век. Колекцията, която притежава библиотеката е при специален режим на съхранение, не се предоставят за ползване, защото голяма част от документите са в лошо състояние и има опасност ценна информация да бъде загубена. Дигитализацията беше единственото решение да бъдат съхранени тези издания и предоставени за ползване на неограничен брой ползватели. По план беше предвидено да бъдат цифрово обработени 150 афиши и плакати и 50 юбилейни вестници. В края на проекта в двете нови колекции влязоха 215 афиши и плакати и 78 юбилейни вестници.

Втората дейност беше изработване на каталог на „Дигитална библиотека Хасково“. До тогава достъпът до дигитализираните обекти ставаше през общия електронен каталог на библиотеката. Новият каталог трябваше да бъде с модерен и атрактивен интерфейс и меню, предлагащо интуитивно търсене и възможности за надграждане и допълване с информация. След изработването на каталога и неговото тестване, наличните дигитализирани обекти и техните метаданни от общия електронен каталог – пощенски картички, фотографии, архивни документи, книги и периодични издания бяха адаптирани и прехвърлени на новата платформа, в която в последствие бяха добавени и двете нови дигитални колекции – „Афиши и плакати“ и „Юбилейни вестници“. Цялото това електронно съдържание е организирано по най-оптималния начин – в секции, раздели, подменюта и т.н., предлагащ лесно навигиране и работа с него.

В каталога⁴ има седем колекции, обозначени с банери и автоматично зареждане на броя на включените дигитализирани обекти. Ползвателят може да извърши генерално търсене по ключова дума във всички колекции още от началната страница на каталога. Друга възможност е търсене в отделните колекции отново по ключова дума, година, автор, местоиздаване и издателство, ако има такова. В отделните колекции обектите са представени чрез малки банери и заглавието или част от него. При избор на обект се отваря прозорец със заглавна страница, метаданните и достъп до пълен текст. При периодичните издания има падащо меню с годините и съответно броевете на вестника или списанието, което отново води по пълния текст. Друга възможност за търсене е чрез списъка на всички дигитализирани обекти по колекции, позициониран в началната страница на каталога. Към всяко заглавие има прикачен линк, който води към основното изображение. Списъкът се зарежда автоматично с въвеждане на всяко ново заглавие в каталога.

Наред със създаването на двете нови колекции, се пристъпи и към усилено дигитализиране на местния периодичен печат. Това стана възможно след като един член от екипа по дигитализация беше ангажиран единствено и само със сканиране на периодичните издания. В момента в каталога има 28 заглавия периодични издания, 78 юбилейни вестници, 215 афиши и плакати, 180 фотографии, 165 картички, 13 архивни документа и 6 книги – общо 5156 файла.

За да бъде още по-достъпна библиотеката, нейните колекции и електронните библиотечни услуги, които предлага, беше разработено безплатно мобилно приложение със секция Smart View – виртуална разходка. Приложението е публикувано в платформата Cloud hosting

⁴ Дигитална библиотека Хасково. Каталог [онлайн]. Достъпно от: <https://catalog.library-haskovo.org/>

и е достъпно чрез онлайн магазините Google Play⁵. То дава възможност на потребителите от мобилните си устройства да разглеждат, извършват справки и ползват пълнотекстово „Дигитална колекция Хасково“, да ползват електронните библиотечни услуги като презапис, заявка и запазване на библиотечен документ, справка с електронния читателски картон, достъп до дигиталните библиографии и тематичните бюлетини. Виртуалната разходка дава възможност на ползвателите да се потопят в атмосферата на библиотеката, разхождайки се из залите за свободен достъп, дигиталния, информационния и книговезкия центрове, книгохранилищата и други работни помещения. Тази разходка е полезна и забавна и за децата – читатели и гости на библиотеката, които с 3D очила могат да се разхождат из залите на цялата библиотека. Виртуалната разходка е част от мобилното приложение, но към нея има достъп и от сайта на библиотеката и от страницата ни в социалните мрежи.

Последната дейност по проекта беше изготвяне на пътуваща изложба „История в афиши“. Идеята беше чрез тази изложба да предложим на нашите ползватели информация и по традиционния начин, но предвид наложената изолация във връзка с COVID-19, отново използвахме новите технологии. Изложбата се състои от 15 пана 100/70 см., изработени от пенокартон с UV печат. Включва над 120 афиши, представящи най-емблематичните събития в Хасковски регион. Обособени са 15 рубрики: Театър, Кино, Литературни дни „Южна пролет“, Китна Тракия, Музикални дни „Н. Симеонова“, Спорт и др.

Откриването на изложбата беше предвидено да се проведе през март 2020 г. и в следващите два месеца да посети обществените библиотеки в Димитровград, Свиленград, Любимец, Харманли, Симеоновград и Ивайловград. Предвид епидемиологичната обстановка и за да спазим графика по проекта, изложбата беше показана в дигитален вид на сайта на библиотеката и на Фейсбук страницата⁶. Така тя достигна до много повече хора. В края на април беше подредена в централното фоайе на библиотеката, по-късно посети Градска библиотека „Пеньо Пенев“ – Димитровград, а сега предстоят посещения в останалите градове от региона.

Следващият етап от плана по дигитализация на местното културно и литературно наследство на Регионална библиотека „Хр. Смирненски“ е цифровата обработка на музикални записи. Библиотеката притежава богата колекция от музикални произведения, изпълнени от световноизвестни артисти, родени или свързани с Хасково като Недялка Симеонова, Аспарух Лешников и др. Записите са върху магнетофонни ленти, някои от тях са направени по време на концерт и за да се ползват на съвременните устройства, трябва да се обработят цифрово. По този начин библиотеката ще продължи да добавя дигитално съдържание в своите информационни масиви и да предлага достъп до тях за всички потребители.

---

⁵ Регионална библиотека „Христо Смирненски“ [мобилно приложение]. Достъпно от: https://play.google.com/store/apps/details?id=at.cloudfaces.regionalnabiblioteka.hristosmirnenski&hl=bg_BG

⁶ Facebook: Регионална библиотека „Христо Смирненски“ Хасково [онлайн]. Достъпно от: <https://www.facebook.com/LibraryHaskovo>

Явор Василев

Увод

Съгласно общоприетите дефиниции за дигитализация на информация, *дигитализация (цифровизация) е процес на преобразуване на информация в цифров формат (т.е. електронен), в който информацията е организирана в битове*.¹ В съвременната практика, дигитализираните данни са под формата на двоични числа, които улесняват компютърната обработка и други операции, но строго погледнато, това просто означава превръщането на аналоговия изходен материал в цифров формат на десетичната или всяка друга приложима бройна система.

Етапите на цифровизация в Регионална библиотека „Димитър Талев“ – Благоевград условно разделяме на 2 части: ретроконверсия на традиционните каталози и дигитализация на съдържание. Това са взаимосвързани неща и за пълнота на цифровизацията е необходимо и двата елемента да са коректно направени.

Ретроконверсия на традиционните каталози

Както в повечето регионални библиотеки, стартирането на процеса на автоматизация в Регионална библиотека „Димитър Талев“ – Благоевград започва още в началото на 90-те години с конверсия на каталозите от хартиен в цифров вид. В момента ретроконверсията на традиционните каталози е завършена над 90% и те са достъпни онлайн и под формата на уеб бази данни в MySQL формат, а търсенето се осъществява посредством HTML (HyperText Markup Language) форми с PHP (Hypertext Preprocessor) скриптове.

Важно е да отбележим три неща:

1. Съвременните технологии – SQL (Structured Query Language – Език за структурирани запитвания), PHP, нает хостинг с професионален бекъп на 24 часа, поддръжка на архиви в облака и защита от DDoS (Distributed denial-of-service attack – дистрибутирана атака за отказ на услуга), нелегитимни и недобронамерени посетители, които са световен стандарт, са приложени в собствена разработка на библиотечен софтуер още от 2007 г.
2. Още тогава се заложи на user-friendly (лесен за употреба) интерфейс, като ясно се обозначиха конкретните елементи на библиографското описание като авторска отговорност, заглавие, година на издаване, издателство и др. с цел потребителят да е максимално улеснен какво, къде и как да търси.
3. Процесът на автоматизация беше извършен и продължава да се извърша със собствени средства на библиотеката и усилия на колектива, без помощ по европейски програми и от спомоществатели.

При разработването на библиотечния софтуер целта беше максимално приближаване до Google интерфейса – тоест търсенето да не е претрупано с опции, а да е ясно и просто за потребителя. За успеха на тази стратегия говори анализа на лог файловете на уеб сървъра, които дават детайлна и информативна статистика за ръст на онлайн потреблението и устойчив растеж

¹ Уикипедия: Дигитализация [онлайн]. Достъпно от: <https://bg.wikipedia.org/wiki/Дигитализация>

на онлайн потребителите на справочни и други услуги, както и читателските предпочитания при търсенето.

Налични са 10 MySQL бази данни, съдържащи библиографски описания на книги, периодични издания, статии от периодичния печат, краеведски каталози и др., в които търсенето се осъществява за части от секундата и са предназначени за обслужване на десетки хиляди заявки за търсене едновременно. Към 13 октомври 2020 г. сумарният обем на библиографските записи в 10-те онлайн бази данни е 1 172 738.

Дигитализация на съдържание

След като процеса на ретроконверсия на традиционните каталози надвиши 90% се премина към дигитализация на съдържание. Въпросите, които стояха през 2016 г., бяха какво да се дигитализира, как да се дигитализира и от кого да се дигитализира.

Експертното решение беше да започнем с уникалния фонд от краеведска литература (сборници, книги и периодични издания от началото до 90-те години на XX век), който се съхранява в отдел „Краезнание“. За процеса на сканиране на библиотечни документи до формат А3 избрахме скенер Fujitsu ScanSnap SV600 и съответния сканиращ софтуер. Той е от типа безконтактни скенери с LED осветление и оптична резолюция 600 на 600 dpi на зрителното поле на скенера.²

Остана за решаване въпросът кой ще дигитализира фонда. Поради изключителната заетост на колегите няхахме свободни библиотечни специалисти, които да извършват тази отговорна дейност за опазване на културното наследство. За да можем да съчетаем професионализъм при попълване на базите данни с дигитализирани обекти и в същото време да можем бързо да придвижим процеса на цифровизация, използвахме нестандартен метод.

От 2014 г. в библиотеката се провеждат курсове за компютърна грамотност – MS Office и компютърна грамотност за безработни, сертифицирани от МОН. В течение на 3 месеца се обучават групи безработни, които след положени изпити получават удостоверение, че съответното лице има квалификация, за да работи свободно с компютърна техника и специализирани офисни софтуерни продукти.

В партньорство с НОИ, Държавен архив, Комисията за защита от дискриминация, Областната управа и др. след подбор и интервю на кандидатстващите, положили успешно изпит и с придобит сертификат, се реализираше 3-месечен стаж по специалността в съответните институции. Използвахме този момент да подберем по-компетентните обучаеми и вземахме по 2 души годишно на стаж в библиотеката, платен от Бюрото по труда – Благоевград, като работата им беше да сканират. Те преминаваха и допълнително обучение за това как се дигитализира на съответното сканиращо устройство, а колеги от библиотеката осъществяваха пост дигитализационен контрол.

За по-добро сканиране на подвързани библиотечни документи се използваше стъклен параван, като осветяването е странично, за да се сведат до минимум отблясъците. След което образът се записва от програмата под формата на Image в единична страница от многостраничен PDF файл.

Към скенера има лицензен софтуер за OCR (Optical character recognition – оптично разпознаване на символи), но поради ниското качество на източника – пожълтяване на хартията, механични увреждания и разкъсвания, ниско качество на печата, изразяващо се в избледня-

---

² Таблица на препоръчителен размер за печат [онлайн]. Достъпно от: <https://www.printcenter.bg/Файлове+-за+печат>

ване на мастилото, превръщането на образа на документа във full-text (пълен текст) е крайно затруднено. Въпреки тези затруднения колекцията е значителна – по оценки на колегите над 70% от заглавията в подръчния фонд са дигитализирани и в перспектива ще се обхване целият подръчен фонд на отдел „Краезнание“, а след това и на други отдели на библиотеката.

При възможност дигитализацията ще обхване всички отдели на библиотеката, защото във всички има застрашени от унищожение библиотечни документи. Много от изданията са напечатани на некачествена хартия с некачествено мастило, в резултат на което с времето те стават негодни за употреба. Цялостната дигитализация цели да се опазят и съхранят библиотечните колекции при строго спазване на авторското право. Строго е забранен достъпът до дигитализираните колекции за външни лица. Достъпът е локален, на отделен компютър, който не е в мрежа и се използва само от оторизирано от директора на библиотеката служебно лице. По този начин се спазват изискванията на авторското право и в същото време цифровите копия са достъпни, за да не се увреждат повече оригиналите.

За сканиране на по-големи обекти от формат А3 обмисляме да използваме камера на статив с резолюция на CCD (Charge-Coupled Device – елемент със зарядна връзка) матрица не по-ниска от 20 мегапиксела, с оптично приближение не по-ниско от 20X, при използване на стъклен параван и подходящо меко осветление с цел отлична видимост и минимум отблясъци. Така генерираните образи ще бъдат конвертирани в многостраничен PDF файл.

Друг временен вариант е да се използва камерата на мобилен телефон. Например Xiaomi Mi Note 10 Pro има 108 MP камера, която използва алгоритми на AI (Artificial intelligence – изкуствен интелект), базирани на невронни мрежи с deep learning (дълбоко обучение) за автоматична професионална настройка на параметрите на камерата и съответния софтуер за сканиране от Google Play Store (онлайн магазин за софтуер), където има десетки приложения. Наличието на десетки приложения за сканиране говори, че мобилното сканиране на документи е широко разпространено.

Скенерите, опростено казано, всъщност са професионални фотоапарати със съответния софтуер, които са специално пригодени да сканират хартиени документи и да генерират висококачествени изображения в изхода си. Такова палиативно решение се налага от недостъпната в момента за нас цена на скенерите формат А2, А1 или А0. Това не са професионални решения, но във времена на пандемия, социална изолация, дистанционна работа и очаквана икономическа криза, се изискват нестандартни решения. Тези решения при добро желание могат да доведат до много бърз прогрес на дигитализацията ако не на периодични заглавия, то на книги със стандартен формат и то с много добро качество. За да не забавяме дигитализацията, която за нас е много важен процес, засега ще се задоволим с такива компромисни методи. Но от това качеството на дигитализационния процес няма да пострада. Само скоростта на дигитализация ще се забави.

С помощта на скенера, който притежаваме, дигитализирахме преобладаващата част на подръчния фонд на отдел „Краезнание“, а именно – 498 тома с обем от 1 – 2 до над 300 страници във всеки дигитален обект във вид на неразчетени PDF файлове, а обемът на колекцията до момента надхвърля 20 GB. Идеята е, паралелно или след пълната дигитализация на фонда на отдел „Краезнание“ и след аналитично описание на всички статии в дигитализираните издания, те да бъдат въведени в база данни с изход към Европеана. Освен това тази база ще бъде налична и в интранет мрежата на библиотеката, при строго спазване на Закона за авторското право и сродните му права, където в чл. 27 се определят 70 години след смъртта на автора като срок за запазване на авторските права.³ Достъпът на потребители и читатели до тези колекции

³ Lex.bg. София:Лекс БГ [онлайн]. Достъпно от :<https://lex.bg/laws/ldoc/2133094401>

ще става след писмено разрешение на Дирекцията „Авторско право и сродни права“ към Министерството на културата.

Пълният списък на дигиталната колекция „Краезнание“ с 498 обекта е наличен на сайта на библиотеката в меню Онлайн публикации. Това са някои от по-интересните заглавията, които успяхме да съхраним в цифров вид в неразчетени PDF файлове:

1. „История на Охридската архиепископия-патриаршия от падането ѝ под турците до нейното унищожение 1394 – 1767“ – издание на Македонския научен институт – 322 с.
2. „Извори за старата история на Тракия и Македония“ – издание на Българската академия на науките – 250 с.
3. Албум „Борческа Македония“ – издаден в София през 1931 г. – 177 с.
4. „Документи за противобългарските действия на сръбските и гръцки власти в Македония през 1912 – 1913 г.“ – издание на Македонския научен институт от 1929 г. – 164 с.
5. „Показалец на печатаните през 19 век български народни песни – част I: 1815 – 1860“ – издаден в София през 1916 г. – 162 с.
6. „Показалец на печатаните през 19 век български народни песни – част II: 1861 – 1878“ – издаден в София през 1918 г. – 189 с.
7. „Будителите – исторически роман“ – публикуван в София през 1937 г. – 139 с.
8. „Сборник Български народни песни – книжка 1“ – издаден в София през 1884 г. – 64 с.
9. „Сборник Илинден – 1903 – 1925 г. – книжка 4“ – издаден в София през 1925 г. – 46 с.
10. „Град Горна Джумая – минало и днес“ с автор Васил Шарков – издаден в София през 1929 г. – 117 с.

Остава да се дигитализират пълните течения на периодичните издания „Пиринско дело“, „Вяра“, „Време“, „Пиринска Македония“ и др., които са подвързани в томове с формат по-голям от А3/А2.

В заключение може да се каже, че пълната дигитализацията на фондовете на библиотеките у нас, е безспорно бъдещето, но изхождайки от опита при посещението на библиотеките в Кралство Нидерландия през 2018 г., смятам, че по-лесно ще се приложи по отношение на периодичните издания, а книгите на хартиен носител още дълго време ще имат широка употреба именно поради трудността за опазване на авторските права в дигиталния свят. Защото 50% от пазара на книги се формира от учебните и професионални издания и при тях дигитализацията върви с впечатляващи темпове, особено в условията на пандемия, но за останалите заглавия това не е така.⁴ Самият факт, че се закупуват машини за стерилизиране на книги от библиотеките, говори показателно, че традиционните носители на информация – книгите на хартия, все още са много популярни.

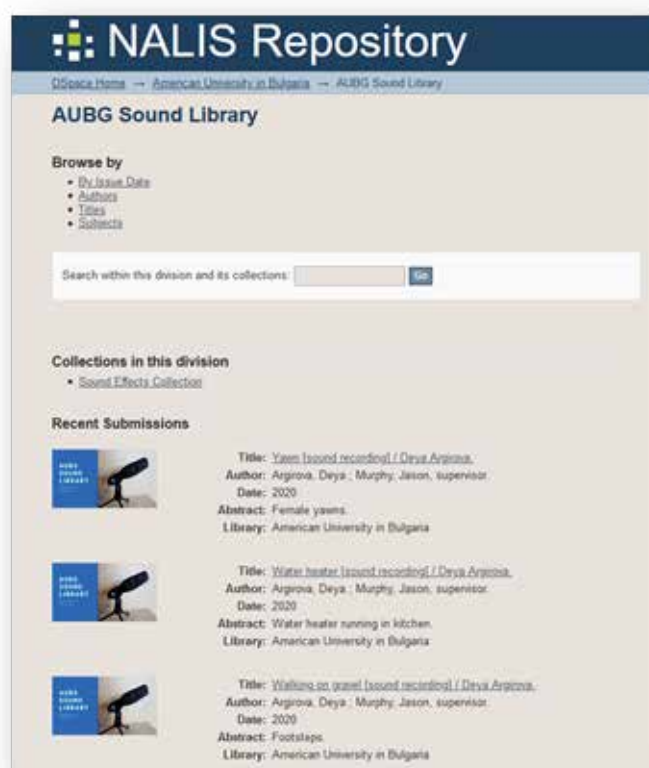
---

⁴ Печатните медии в дигиталната епоха. София: Нов български университет. [онлайн]. Достъпно от: http://ebox.nbu.bg/mascom12/view_lesson.php?id=19

Дигиталната звукова колекция на библиотека „Паница“

Дея Аргирова

Дигиталната колекция от звуци към библиотеката на Американския университет в България (АУБ) – AUBG Sound Library¹ (Фиг. 1) е безплатен звуков архив, който съдържа 120 индивидуални звукови файла, които представляват записи от флората, фауната, транспорта, звукови ефекти и амбианси. Колекцията представлява съвместен проект между завършващ студент в специалност Журналистика и масова комуникация и Библиотека „Паница“. Идеята започва като дипломна работа на авторката, но участието на библиотеката и нейния екип от библиотекарите я превръщат в професионално реализиран и устойчив проект.

Фиг. 1. AUBG Sound Library

Първоначално звуковата колекция се създава с цел да подпомогне креативната работа на студентите в техните практически проекти и като така се явява част от иновативното обучение. Студентите в Американския университет в България инвестират много време в създаването на филми, подкасти, както и множество други видео и аудио проекти. За осъществяването им са нужни професионални аудио ресурси, които не винаги могат да бъдат достъпни безплатно. Макар и да съществуват безплатни аудио библиотеки, рядко срещано явление е звуковите файлове да са подходящи и да са с произход от България, което мотивира допълнително създаването на колекцията.

¹ American University in Bulgaria. AUBG Sound Library. В: NALIS Repository. 2002 – 2016. [онлайн]. Достъпно от: <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/32465>

По време на работата и реализирането на проекта първоначалната цел – да подпомогне само студентите на АУБ се измени. Към днешна дата дигиталната колекция е общодостъпна за всеки и от всяка точка на света, като по този начин проектът практически се присъединява към редица световни инициативи за свободно споделяне на съдържание и отворен достъп на ресурси с образователни и обществено-полезни цели². Приложенията на колекцията могат да бъдат разнородни, както за практически аудио и видео проекти, така и с образователна цел. Съдържанието на колекцията е напълно безплатно и се предлага с Creative Commons³ авторски права, които позволяват свободна обработка и повторно използване единствено с упоменаване на автора.

Звуковите файлове са записани с професионална аудио техника и спазват необходимите високи стандарти за качество на звука. Освен автора на звуците, професор Джейсън Мърфи от АУБ, който специализира в сферата на радио журналистиката и аудио обработката, подпомагаше работата и наблюдаваше за спазването на високото качество. По-голямата част от колекцията е записана в естествена среда и не е преминала през обработка. За целта е използвана преносима техника Zoom H6, която позволява лесен, удобен и висококачествен запис на разнородни локации. При смяна на локациите са използвани и различни микрофони, които са подходящи за съответното местоположение и атмосферни условия.

Проектът беше одобрен от Факултета по журналистика в края на януари 2020 г., след което започна работата по него. Изпълнението на колекцията се извърши в периода януари – май по време на пролетния семестър на университета.

Първите действия, които екипът предприе, бяха свързани с планирането на съдържанието на колекцията и създаването на платформа, където записите да се съхраняват. За кратко време колекцията намери своето място в репозиториума на Фондация НАБИС, където са и останалите дигитални колекции на библиотеката на Американския университет в България. Библиотека „Паница“ е един от основателите на ФНАБИС и колекциите, които разкрива на платформата ѝ, са с голямо значение за университета.

В останалите месеци до защитата на дипломната работа през май се извършиха процесите по запис на звуковете, обработка, създаване на метаданни за всеки един звук и качване на файловете онлайн. Звуците бяха записвани и изпращани на етапи на ръководителя на Отдел Каталогизиране – Елка Богушева. Нейното сътрудничество, професионализъм и технически насоки спомогнаха неимоверно за успешната реализация на проекта.

През годините Библиотека „Паница“ е доказала своята роля като дългогодишен партньор на различни академични и студентски организации в АУБ, затова и участието ѝ в създаването на колекцията е напълно естествен процес. Ролята на библиотеката в този проект е значителна – както да осигури подходяща инфраструктура за проекта (подходяща платформа, визуализация на файловете, връзки за достъп до всеки файл и запис, създаване на метаданни), така и да планира институционалната му устойчивост в бъдеще.

Екипът на библиотеката предостави всички свои ресурси, опит и знания за осъществяването на проекта за много кратко време. Създаването на лесен и достъпен формуляр за метаданни, както и краткото обучение в основните процеси на каталогизиране, допринесоха за по-голяма системност на работата на студента. Указанията за авторското право и начините на цитиране подпомогнаха вземането на едно информирано решение относно свободния достъп на звуковите файлове, който да бъде от полза за всички страни.

² UNESCO. Open Access Publications. What is Open Access? [онлайн]. Достъпно от: <https://en.unesco.org/open-access/what-open-access>

³ American University in Bulgaria. Panitz Library. Image Copyright: Creative Commons [онлайн]. Достъпно от: <https://aubg.libguides.com/c.php?g=673714&p=4791482>

Препятствието, с което проектът се сблъска и през което все още преминаваме е COVID-19. Голяма част от планираните за запис звукове, които трябваше да бъдат част от колекцията, изискваха контакт с много и различни хора. По време на домашната изолация през пролетта на 2020 г., а и няколко месеца след това, не беше възможно и не беше препоръчително да се извършват такива контакти. От една страна, може да се каже, че създалата се извънредна ситуация ограничи опциите за съдържание, които можеха да бъдат предложени. От друга страна, обаче, ситуацията вдъхнови опознаването на живота в изолация и звуците, които са част от ежедневието ни – като звука на прахосмукачката или пералнята, на които не обръщаме внимание и не се вслушваме в специфичното им звучене. По този начин COVID-19 ни подтикна да създадем дигитален звуков отпечатък на живота ни по време на карантината, което само по себе си е уникален момент в нашето съществуване.

Към днешна дата колекцията от звуци се развива от нови студенти-последователи, които продължават да учат в университета. Броят на звуците ще продължава да расте като същевременно ще отразява и личния почерк на всеки автор, който допринася за нейното развитие. Създателите се надяват дигиталната колекцията със звуци на библиотека „Паница“ да е една стъпка напред към дигитализирането на информация, правейки я достъпна и желана за млади хора с разнообразни интереси.

Общуването с културното наследство – право на всеки

Иновативни практики в Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе

Ренета Константинова, Валерия Йорданова

Съвременният свят е навлязъл в нов етап от своето развитие, в който се формира нов тип общество, чийто обмен на информация и комуникация се извършва в реално време. Модерните технологиите засягат всеки аспект от нашето общество, икономика и култура. Новите медийни и комуникационни технологии могат да служат като инструмент за улесняване на достъпа до културно съдържание и образование. Прогресът на информационните технологии ни изправя пред въпроса: В крак ли сме с времето? Поглеждайки към възможностите, които ни предоставят те, е важно да си отговорим: Какви възможности ни дават информационните технологии? Какво ще се промени, ако използваме тези възможности?

Общуването с културното наследство е право на всеки. Новият нестандартен свят на дигитализация и интерактивност, дори в офлайн среда, води след себе си и нови нестандартни практики за връзка с масовите публики. За да отговори на установените потребности, екипът на библиотеката потърси решение в съвременните тенденции за достигане и ангажиране на аудитории с обекти на културното наследство.

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ се помещава в сграда – паметник на културата, проектирана от арх. Никола Лазаров, построена през 1916 г. В часовниковата кула на сградата е запазен един от малкото в България работещи часовници с камбанен механизъм. Той е произведен от немската фирма „Йохан Фридрих Вьоле“ в град Бокенем през 1922 г. по поръчка на ръководството на Търговско-индустриалната камара в Русе. В Протоколите на камарата от XXVII Редовна сесия, проведена от 25 до 30 юни 1922 г., при разглеждане на бюджета на Камарата за финансовата 1922/23 г. е записано, че *по параграф 6 – Мебелировка и купуване часовник на зданието, е предвидено от Бюрото 100 000 лв.* Часовникът е спазарен от командирования в Германия директор на Механо-техническото училище инж. Георги Ненов, платен със средства на камарата (около 5 месечни заплати), доставен от Регенсбург и монтиран от русенец през юли 1923 г.

В същото време библиотеката притежава най-богатата колекция от над 4500 екслибриса, които са културна ценност от местно и национално значение. За да представи запазеното културно и историческо наследство и превърне институцията в атрактивна туристическа дестинация, екип на библиотеката разработи проект „Ролята на обществените библиотеки за популяризиране на културно-историческото наследство“, финансиран от Национален фонд „Култура“, Програма „Културно наследство“, Модул „Културни индустрии и културен туризъм“, реализиран в периода юни 2019 – юни 2020, с основна цел създаване на модел и изграждане на капацитет за развитие на потенциала на обществената библиотека в сферата на културния туризъм. За постигането ѝ бяха набелязани три специфични цели: стимулиране на интерес в представители на туристическия и рекламния бранш и общността към съхраняваното в библиотеката малко познато културно и историческо наследство, създаване на предприемачески инструменти за популяризиране на библиотеката като културна туристическа дестинация и

изграждане на междусекторни партньорства за включване на библиотеката в туристически маршрути.

В рамките на проекта се проведе кръгла маса, където участниците – организации с интереси в областта на туризма и представители на местната общност, са запознати с потенциала на библиотеката като дестинация на културен туристически маршрут и са ангажирани с популяризиране на възможностите за културен туризъм в библиотеката. Изградена е атрактивна туристическа дестинация в часовниковата кула на библиотеката, със запазен часоуник с камбанен механизъм, и подредената постоянна експозиция от 1000 екслибриса на тема „Културно-историческо наследство“.

За по-доброто промотиране на новоизграденото пространство петима служители на библиотеката преминаха двудневно обучение и придобиха умения за популяризиране на туристически обект, с което повишиха капацитета на институцията да представя съхраняваните културни ценности. За стимулиране на интереса сред представители на туроператорски фирми, хотелиери, туристически агенции, гости на града и членовете на общността е отпечатана двуезична рекламна брошура, книгоразделители и е създаден рекламен клип. От публикуването на клипа в интернет през април до септември 2020 г. същият е споделен повече от 98 пъти и е гледан над 1300 пъти.

При изложбата е оборудвано място, където посетителите, по предварително изработени от експерт-художник линографски клишета, представящи обекти на културното наследство, могат сами да отпечатват екслибриси. Широкото медийно отразяване, създадената експозиция от екслибриси на тема Културно-историческо наследство, изработените сувенири и проведената кръгла маса, допринасят за развиване и успешно представяне на съхраненото културно наследство. Предприетите дейности създават потенциал за развитие на културен туризъм в библиотеката.

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе е единствената, която притежава и съхранява личната библиотека на акад. Михаил Арнаудов. Колекцията е обособена в самостоятелен фонд от над 7000 единици и освен книги включва отпечатаъци, периодични издания, ръкописи, документи, снимки и др. Ценността му се определя не само от факта, че материалите са на 25 езика, но и от автографите, които се съдържат в част от тях. Михаил Арнаудов събира в библиотеката си безценна колекция от близо 1500 автографи на автори като Пейо Яворов, Иван Вазов, Пенчо Славейков, Йордан Йовков, Стилиан Чилингиров, Ангел Каралийчев, Николай Райнов, Мара Белчева, Димитър Осинин, Яна Язова, Гео Милев, Георги Райчев, Асен Разцветников, Николай Лилив, Ст. Л. Костов, Асен Златаров, Елисавета Багряна, Адриана Будевска, Константин Петканов, Георги Караславов, Георги Джагаров, Стефан Гечев, Иван Грозев, Димитър Добрев и много други.

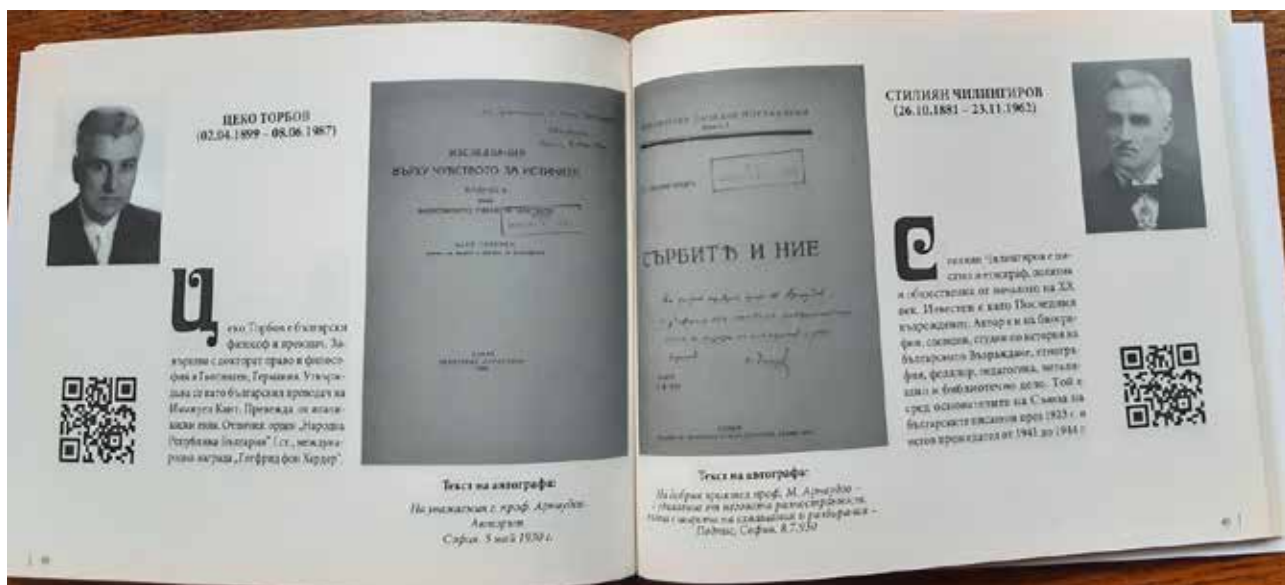
Дарствените надписи и послания разкриват взаимоотношенията на учения с лицата, които са ги поставили. Личната библиотека на академик Михаил Арнаудов представлява историческо свидетелство за цяла епоха (от края на XIX до 70-те г. на XX век) в интелектуалните търсения на българските учени, показва научните му интереси, монолитното му лично творчество, както и неговите контакти с различни учени, писатели, дейци на българската и европейската култура.¹ В същото време установихме, че хората знаят малко за мястото и ролята на акад. Арнаудов като учен от международен мащаб, а повечето дори не знаят, че русенската библиотека съхранява тази ценна колекция. За да отговори на установените потребности, еки-

¹ Георгиева, Елена. Личната библиотека на академик Михаил Арнаудов – притежание на регионална библиотека „Л. Каравелов“ – Русе. В: Библиотека, VII, 2000, № 5, с. 57 – 63. Георгиева, Елена П. Личната библиотека на академик Михаил Арнаудов – принос към националното книжовно наследство. В: Везни, XII, 2002, № 8 – 9, с. 37 – 58.

път на библиотеката потърси решение в съвременните тенденции за достигане и ангажиране на аудитории до обекти на културното наследство.

Проектът „Послания на времето. Академик Михаил Арнаудов – познат и известен“ е финансиран от Национален Фонд „Култура“, програма „Публики“ и е реализиран в периода 1 септември 2019 – 30 август 2020. Основна цел е разработване на интерактивни механизми за работа с нови публикации, чрез създаване на динамична информационна среда и инструменти за привличане на нови аудитории. Реализацията на проекта започна със създаването в интернет среда на интерактивна тематична дигитална колекция „Послания на времето“², която представя избрани автографи и дарствени слова от личната библиотека на акад. Михаил Арнаудов. С част от посланията и автографите са изработени разделители за книги с QR код, който води към дигиталната колекция. Отпечатан е интерактивен албум с 3D добавена реалност и интерактивни препратки към съдържанието на дигиталната колекция в сайта на библиотеката. Той представя част от 1500-те автографа от личната библиотека на акад. Михаил Арнаудов.

Зад всеки автограф се крие историята на взаимоотношенията на акад. Арнаудов с видни личности, живели и творили в края на XIX и през XX век. Изданието включва кратки биографични данни за Михаил Арнаудов, както и за лицата, чиито послания са представени, придружени с портрет. Хронологичният обхват е от 1906 до 1977 г. Създадени са 3D изображения на съхраняваните в библиотеката писалище и мастилница на акад. Михаил Арнаудов, предсмъртна маска на Пейо К. Яворов и гипсова отливка на Лаокоон. Визуализациите се стартират с помощта на мобилно приложение „Ruse Library“, разработено от екип на Русенския университет „Ангел Кънчев“. Допълнително под всеки от автографите е поставен QR код с възможност за интерактивна препратка към съдържанието на Дигитална колекция „Послания на времето“ на сайта на библиотеката. (Сн. 1) В края на изданието всички автори, представени с автографи, са разкрити в „Именен показалец“.

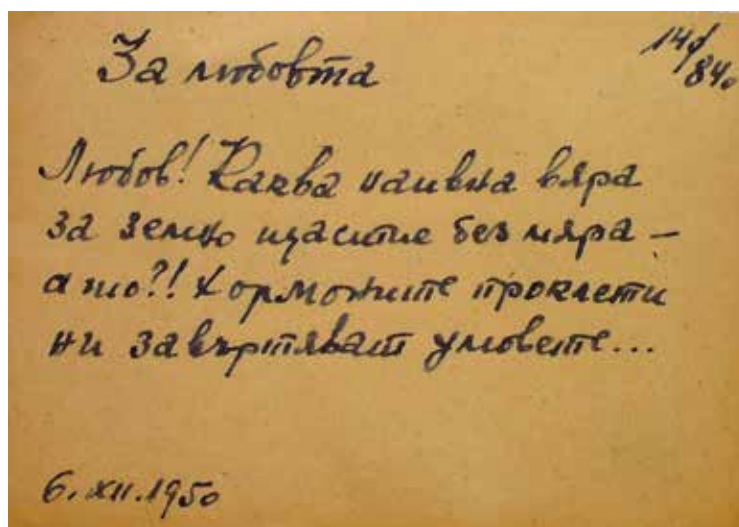
Сн. 1

В резултат на реализирането на проекта е разширен достъпът на нови публикации, с фокус младежи и лица с интерес в областта на литературата, историята и културологията, до съхранените в личната библиотека на акад. Михаил Арнаудов послания и дарствени слова. Със средствата на съвременните технологии за интерактивен прочит на съхранено писмено

² Дигитални колекции: Българска литература: Послания на времето [онлайн]. Достъпно от: <https://www.libruse.bg/collection?name=Послания%20на%20времето&id=40>

културно наследство, разделителите и албумът се превръщат в иновативен инструмент за общаване на нови публикации към дейността на библиотеката за популяризиране на национални исторически събития, личности и факти през призмата на техните послания до акад. Михаил Арнаудов, както и на приноса му за формиране на българската национална идентичност.

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе притежава и съхранява личния архив на родения в Русе голям български писател Светлозар Димитров, известен като Змей Горянин – автор на над 50 книги: исторически романи, стихотворения, епиграми и др. За дейността си като цензор в Дирекцията по печата е осъден на 1 година затвор. Книгите му попадат в Списъка на забранената литература, а името му е заличено от културния живот за дълъг период. Днес запазеният при нас архив е обособен в самостоятелен фонд от над 450 оригинални документа и включва ръкописи, лични документи, рисунки, писма, снимки, ескизи и др., които разкриват културно-историческата действителност у нас от първата половина на XX век. (Сн. 2, 3)

Сн. 2

Проектът „Змей Горянин – непознатият“, финансиран от Национален фонд „Култура“ по Програма „Културно наследство“, модул „Съхранение и популяризиране на културно наследство“, запознава широката общественост с неизвестно и непубликувано до момента творчество на забранения и подложен на забрава писател от първата половина на XX век Змей Горянин. Предложението е насочено към създаване на динамична информационна среда и инструменти за популяризиране и представяне по достъпен начин на малко познато, уникално литературно и личностно съдържание, съхранено в личния архив на писателя. Проектът предвижда създаване в интернет среда на интерактивна дигитална колекция „Змей Горянин – непознатият“, която представя избрани документи от личния архив на писателя с инструменти за контекстно търсене и достигане до културно наследство. С част от съхраняваното в библиотеката уникално културно богатство ще бъде изработен аудиовизуален видеоматериал за популяризиране на съхраненото културно наследство сред широк кръг хора. Създава се и информационен инструмент – библиография, която се издава на традиционен и електронен носител.

Основната цел на проектното предложение е подобряване на достъпа и популяризиране на уникално литературно и личностно съдържание чрез разработване и внедряване на иновативни онлайн инструменти за интерактивно, удобно и контекстно достигане до културно наследство, а специфичните цели са популяризиране на културно наследство чрез създаване и разпространение на дигитални и аудиовизуални интерактивни културни продукти и разширяване на обсега на лица, потребяващи уникално литературно и личностно съдържание, чрез създаване на информационен ресурс за широк достъп до книжовно културно наследство. Проект

тът е насочен към голям кръг лица – представители на местната общност, с фокус младежи с интерес към литературознание, краезнание, местна история, лица с изследователски интереси, студенти, докторанти, научни работници.

Сн. 3

В рамките на проектите, финансирани от Национален фонд „Култура“, бяха разработени иновативни инструменти за промотиране на културно-историческо наследство и привличане на нови публики, като се повиши качеството на работа на библиотеката. Създадените ресурси подобряват достъпа и популяризират малко познато книжовно културно наследство сред широката общност, с фокус младежи. Пространството в часовниковата кула с изградената експозиция се превръща в място за организиране на културни и образователни събития и повишава потенциала на библиотеката за развитие на културния туризъм.

Въвеждане на радиочестотна идентификация в Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ – Видин

Десислава Иванова

Като основен културно-информационен и образователен център, който позволява на членовете на общността да разширят своите знания чрез внимателно изработени програми, вдъхновяващи пространства, услужлив персонал, богати колекции, безплатен wi-fi и компютри с обществен достъп, Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ намери още един начин да гарантира, че времето на библиотекарите е фокусирано в областите с най-голямо въздействие – доброто обслужване на потребителите. За повишаване на качеството на услугите си и за подобряване на ефективността на дейностите, и след съществено и обстойно проучване на новостите в световен мащаб, библиотеката предприе действия по внедряване на RFID технология.

Същност на радиочестотната идентификация и приложението ѝ в библиотеките

Радиочестотната идентификация (Radio Frequency Identification – RFID) е технология за безконтактно идентифициране на обекти. За разлика от бар кода, RFID технологията позволява четене, записване и съхранение на данните в използвания етикет, независимо от неговото разположение, заобикаляща среда, контакт или видимост. По този начин RFID отваря нови възможности в сферата на идентификацията, логистиката, управлението на материалните ресурси, производството и услугите.

Водеща технология, радиочестотната идентификация се прилага от много библиотеки по света, за да повишат ефективността на персонала и да предоставят на потребителите удобно и бързо самообслужване, а на служителите – освобождаване на време от рутинни дейности и оптимизиране на услугите за общността.¹

Етапи при внедряване на RFID в библиотеката

В основата на използването на радиочестотна технология в библиотеките са етикети с многократно програмируеми микрочипове, т. нар. тагове (tags). Всеки таг се състои от три секции – заключваща се секция за идентификация, секция за многократен запис и функция за сигурност срещу кражба. Като стандарт за библиотеките се използва честота 13,56 MHz (UHF). Обикновено в таговете се записва инвентарния номер на книгата. Ето защо първият етап на въвеждането на RFID в библиотеката се свежда до поставяне на RFID тагове. Работна станция за записване на RFID тагове, с която е оборудвано служебно работно място за обработка на библиотечните документи, чете данните от баркода и ги препраща към RFID тага.

Процесът изисква доста времеви и човешки ресурс. Всяка книга трябва да се обработи допълнително, като в същото време се следи за грешки, допуснати при поставяне на баркода. Прави се проверка дали инвентарният номер съответства на библиотечния материал. Много

¹ Чернаева, Велина. Информационна автоматизация на библиотеките на основата на RFID технология / Велина Чернаева; Научен ръководител: доц. Д-р Таня Тодорова. – София: Университет по библиотекознание и информационни технологии. Катедра „Библиотечен мениджмънт“, 2015. – 93 с.

внимателно се следят данните, в никакъв случай не трябва да се преминава на автоматичен режим. Защото на база на информацията, записана на тага, се извършва целият процес на самообслужване на читателите, както и инвентаризация на фонда на библиотеката, в нашия случай – на фонда на отдел „Заемна за възрастни“. Основните предимства при използването на RFID тагове² са:

- Процесът на въвеждането на информацията в тага е рутинен.
- С една операция се извършва идентифициране на библиотечния материал и защита против кражба.
- Ускорява се сканирането и идентифицирането на библиотечните материали.

След обработка на фонда при новопостъпилите материали лепенето на таговете и въвеждането на информацията в тях може да се осъществява едновременно с инвентарирането на библиотечните материали. Следва оборудване на мястото за заемане и връщане на библиотечни материали посредством станция за самообслужване на читателите.

Работна станция за записване и прочитане на информация в тага

Работните станции, които се ползват за въвеждане на информация в таговете, могат да се ползват и за раздаване и връщане на библиотечни материали. Те притежават модул за активиране/деактивиране на EAS бита (флаг за секретност), който се намира в тага, залепен за книгата. Модулът може да активира/деактивира флага. При заемане за дома, библиотекарят деактивира флага, а при връщане на книгата – го активира. Ако флагът е активен и се направи опит за изнасяне на библиотечния материал, системата за детекция се включва със звуков и светлинен сигнал и предупреждава библиотекарите за опит за неправомерно изнасяне на книги.

Станции за самообслужване

В основата на „станциите за самообслужване“ е компютърна система със сензорен екран. Към него има вграден RFID четец. На компютъра има и четец, заедно със съответния софтуер, за прочитане на данните от читателската карта и идентифициране на читателя. Станцията за самообслужване има връзка с библиотечния софтуер. Чрез него се извършват записвания и отписвания на библиотечни материали в електронния читателски картон. Идентификацията на читателя от станцията за самообслужване може да се извършва с:

- карта с бар код – в нашия случай;
- карта с RFID чип;
- карта с RFID чип, като допълнително се въвежда PIN за по-голяма сигурност.

След идентификацията си читателят трябва да избере от сензорния екран една от функциите („Заемане“ или „Връщане“) чрез докосване на избраното действие от екрана. С избирането на „Заемане“, читателят декларира желанието си да изнесе от библиотеката библиотечни материали. На екрана на станцията се показва съобщение, което приканва читателя да постави избраните за прочит книги на подложката на станцията. След като книгите са поставени на подложката, RFID четецът на станцията изчита информацията от тага, залепен на книгите. Обикновено там са записани инвентарните им номера.

Прочетените инвентарни номера се подават на автоматизираната библиотечна система и последната ги записва в електронния картон на читателя. Системата връща информация на станцията за самообслужване. На екрана се появяват:

- инвентарен номер на заетата книга;

---

² Application of RFID Technology in Libraries [онлайн]. Достъпно от: <https://www.huayuansh.com/rfid-library-labels/>

- заглавие;
- автор;
- дата на връщане (и дата на заемане);
- друга допълнителна информация, в зависимост от възможностите на станцията за самообслужване и на автоматизираната библиотечна система.

Читателят приключва процеса на заемане и на екрана на станцията се появява меню за разпечатване на заемна бележка. Ако заемането на книгите е успешно, станцията деактивира флага за секретност – книгите няма да задействат алармата на системата за детекция (вратата за защита на библиотечните фондове, разположена на изхода на библиотеката).

Последният етап е монтиране на входна система за контрол на достъпа и защита на библиотечния фонд (защитни врати). На изхода на библиотеката е поставена врата против кражба, в която е вградена система за електронно наблюдение на стоки (EAS – Electronic article surveillance), която комуникира с таговете, залепени на книгите. Ако книгата не е заета от библиотеката правомерно, при преминаването на читателя през вратата, вградената в нея аларма се активира, тъй като флагът за защита на книгата не е загасен. Алармата на вратата е звуков и светлинен сигнал.

Софтуер

До тук бяха разгледани основните компоненти, използвани в библиотеките при внедряването на RFID технология, но основен фактор за обвързването им в единна система, е софтуерът. Така например при процеса „заемане“ на книга от читателя, посредством станция за самообслужване след поставяне на читателска карта, станцията подава заявка към автоматизираната библиотечна система и връща отговор със статуса му. В резултат на това читателят може или не да продължи със самообслужването. Посредством информацията, записана в тага, станцията идентифицира всяка една книга и изпраща заявки към автоматизираната библиотечна система, книгите да бъдат записани на електронния картон на читателя, след което деактивира флага срещу кражба за всяка една от записаните в картоната книги и предлага на читателя отпечатване на заемна бележка, с което диалогът (процесът) завършва.

Основни предимства при използването на „станции за самообслужване“ при заемане и връщане на библиотечни материали

Предимствата за библиотеките и библиотекарите се заключават в:

- значително ускоряване на процесите на раздаване и връщане на библиотечни материали;
- освобождаване на библиотекарите от рутинната работа по раздаване и връщане на книги, което им позволява да се концентрират върху други библиотечни процеси – инвентаризация, комплектуване, подреждане на фонда и др.;
- изграждане на позитивен имидж на библиотеката сред ползвателите като показва готовност да се усъвършенстват процесите на обслужване с модерни технологични решения;
- освобождаване на пространство, тъй като станциите за самообслужване заемат много по-малко място, отколкото традиционните гишета за обслужване на читатели в библиотеките.

Предимствата за читателите са:

- лесно ползване на станциите – при заемането и връщането на книгите те просто се поставят върху подложката на станцията за самообслужване без да се налага да се отварят, да се търсят инвентарните им номера и да се записват в читателския картон;
- значително се намалява времето на читателите за чакане на опашка, за да бъдат обслужени;
- лесното и бързо обслужване, без намесата на библиотекар, предразполага читателите по-често да посещават библиотеката.

RFID е комплексна технология, която дава най-добри резултати при автоматизацията на библиотеките – подобряване на обслужването на читателите, бърза и лесна инвентаризация, намиране на „загубени книги“, опазване на библиотечните фондове. Освен изброените до тук компоненти: RFID таг; Работна станция за записване и прочитане на информация в таг; Станция за самообслужване на читатели и Врати за защита на библиотечните фондове, които Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ внедрява, технологията RFID предлага още и Дигитален библиотечен помощник и Станция за денонощно връщане на книги.

Дигитален библиотечен помощник

RFID дигиталният помощник (мобилен радиочестотен четец) коренно променя начина на извършване на инвентаризация. С него се работи лесно и бързо. Спестяват се много и трудоемки дейности като изваждане на всяка книга от стелажа и проверка на инвентарния ѝ номер. Спестява „талонирането“ и се избягват процесите на ръчно сравняване на данните от инвентарната книга и талоните. Многократно се съкращава времето за проверката на една библиотечна единица, а в резултат на това и времето за инвентаризация. Според статистически данни с около 75% се намаляват човешките разходи на труд при инвентаризация с RFID.

Мобилният радиочестотен четец улеснява библиотекарите при подреждането и намирането на библиотечни материали по стелажите в хранилищата на библиотеката. Устройството обикновено се състои от две части – преносим скенер и базова станция. По-удобен за работа е вариантът на четец, в който двете съставки са обединени в едно хардуерно тяло. Мобилният радиочестотен четец изпълнява следните основни функции в библиотеката:

- търсене на конкретен екземпляр от дадена книга;
- търсене на книги, които не са поставени на правилното си място по стелажите;
- пълна или частична инвентаризация на библиотечния фонд.

Станция за денонощно връщане на книги

Станциите за денонощно връщане на книги са компютърни системи със сензорен екран. Към станцията има вграден шкаф, в който се събират върнатите книги. Станцията за денонощно връщане на книги има връзка с библиотечния софтуер. Чрез него се извършват отписвания на библиотечните материали от електронния читателски картон. Обикновено станциите за денонощно връщане на книги се разполагат извън библиотеката на места, удобни за читателите. Така читателят може да върне заетите книги без да се съобразява с работното време на библиотеката.

Самият процес на връщане започва с докосване с ръка на надписа „Връщане на книги“ на сензорния екран (при някои модели станции и това не е необходимо). След това читателят поставя една след друга книгите, които иска да върне на подложката на станцията (при някои модели станции книгите могат да се обработват групово). Четецът на станцията изчита информацията от тага, залепен на книгите. Прочетените инвентарни номера се подават на автоматизираната библиотечна система и последната ги отписва от електронния картон на читателя.

При успешно връщане, книгата, сложена на подложката, посредством транспортен механизъм се премества във вградения шкаф, където се трупат върнатите книги. Автоматизираната библиотечна системата връща информация на станцията за денонощно връщане на книги. На екрана ѝ се появява информация дали връщането е успешно или не. Във Видинската библиотека все още няма такава станция, но тя, както и дигиталният помощник, са част от цялостното технологично решение.

RFID технологията дава широки възможности за повишаване на ефективността на работата, управлението и опазването на книжния фонд в библиотеките, независимо от техните функции и специализации. Маркирането на книги, списания, DVD, CD и други библиотечни единици с RFID етикети подобрява работната среда на библиотекарите и осигурява по-бързо и точно обслужване на читателите. Благодарение на тази технология се дава възможност на читателите да се самообслужват, да заемат или връщат книги извън работното време на библиотеката, което прави ползването на библиотеката по-актрактивно и удобно.

Гергана Атанасова

Въведение

Огромните промени, които носи интернет революцията все още са сравнително нови в колективната памет на хората. Повечето от нас помнят времето, когато библиотеките, архивите и музеите бяха места изключително и само за физическо посещаване. Сега, когато цифровата ера е факт, тази реалност се променя, тъй като институциите могат да използват интернет, за да предоставят своите колекции директно на потребителите, където и да се намират. Развитието на информационните технологии проправи пътя към развитието на електронните устройства и промени развитието и ролята на библиотеките, музеите и другите културни средища.

Дигитализацията на библиотечните колекции се превърна в обичайна дейност и създаде нови аудитории и библиотечни услуги, които да бъдат включени в плановете и политиките на всяка институция, за да се постигне максимална ефективност. Това е институционално решение, съобразено и отговарящо на мисията на университета и мисията на библиотеката в частност. Според Франсис Харел¹ – съпредседател на Комисията за съхранение и опазване на Американската библиотечна асоциация (ALA)², съпредседател на ALA за Дигитално съхранение и др., добрата дигитална колекция трябва да отговаря на няколко условия³:

- да бъде направена според политиките за развитие/обогатяване на колекциите;
- да бъде лесно разпознаваема за потребителя;
- да бъде ефективно поддържана;
- да е лесно достъпна, без необходимост от допълнителни стъпки;
- да спазва законите за интелектуалната собственост и авторското право;
- да има механизми за оценяване и измерване на полезността;
- да е оперативно/технически съвместима;
- да се вписва в работния процес на потребителя;
- да е устойчива във времето.

Преди да се стигне до тези условия обаче, трябва да се отговори на следните изключително важни въпроси:

- Струва ли си дигитализирането?
- Към кого е насочена колекцията?
- Събраните документи формират ли колекция?
- До каква степен можем да дигитализираме с наличната техника?
- Имаме ли достатъчно хора?
- Разполагаме ли с време?
- Разполагаме ли с допълнителни фондове, ако се появи необходимост?

В работата по дигиталната колекция от студентски публикации на библиотека „Паница“ са взети под внимание всички тези елементи.

¹ LYRISIS [онлайн]. Достъпно от: <https://www.lyrasis.org/Pages/Instructor.aspx?Eid=33D158CB-3E5B-E711-80DC-00155D73CF16>

² ALA: American Library Association [онлайн]. Достъпно от: <http://www.ala.org/>

³ Why Not Digitize: An ALCTS webinar [онлайн]. Достъпно от: <https://www.youtube.com/watch?v=zPQCEeTTEdY&feature=youtu.be>

От идея в реалност

Дигиталната колекция от студентски публикации на библиотека „Паница“ е един проект, който дълго време не намира място в дневния ред на работните процеси. Причините са много и комплексни: обем на текущата работа, необходима допълнителна техника, необходимост от допълнителен брой хора, стартиращи и продължаващи обучения и т.н. Студентските публикации в Американския университет в България (АУБ) са част от историята и паметта на университета и библиотеката е решена да запази и отвори достъпа до тях. Тези публикации представят възгледите на учащите по важни политически и социални проблеми, особено през първите години на демокрацията в България (когато възходът и развитието на гражданското общество, протестите за права и свобода на словото са от жизненоважно значение). Те служат на разнообразната общност от студенти като правдив източник на информация, а също и като илюстрация на техните битки срещу несправедливостта и дискриминацията. През годините студентите на АУБ взимат активно участие в разискването на различни университетски, местни, национални и международни въпроси, изразени в многобройни печатни публикации.

Следвайки различните изисквания на академичната програма, всяка година студентите произвеждат огромен обем курсови работи, някои от които се състоят и от анимационни и документални филми, записани театрални представления на АУБ, музикални представления, компютърни програми, творчески трудове, дипломни работи. Освен необходимите проекти, студентите публикуват и множество печатни вестници и списания („Агора“, „Vox“, „Aspexter“, „Defacto“, „Verve“, „Griffin“, „AUBG Literary magazine“, „AUBG Daily“ и др.).

Дългогодишен проблем е липсата на централизиран архив на работата на най-изявените студенти, което води до загубата на голяма част от това ценно съдържание. Библиотека „Паница“ зае водещата роля в това да създаде дигитален архив на печатните публикации на студентите, който да бъде стъпката към изграждането на по-големи дигитални колекции от научната продукция на студентите, а и не само. Започнахме с тази колекция, базирана на силно изразения интерес от страна на студенти и възпитаници на университета (търсейки своите минали публикации при изграждането на своите професионални портфолия).

Ние вярваме, че наличието на архив от публикации на студенти е от полза за всички. За всеки университет е изключително важно не само да събира, но и да споделя своя архив със своите читатели, изследователи, възпитаници, дарители, колеги. Тези публикации са израз на мисията на Американския университет в България *да образова студенти с изключителен потенциал в общност с академични постижения, многообразие и уважение и да ги подготви за демократично и етично лидерство в обслужването на нуждите на региона и света.*⁴ За нашите възпитаници това е възможност да изразят себе си и да отговорят на въпроси, които те намират за интригуващи, да практикуват своето критично мислене, писане и журналистически умения. Това е чудесен начин да демонстрират и да покажат своята гражданска ангажираност и да изкажат мнение по въпросите на социалната справедливост.

Нисък старт...

И така стартът на процеса по дигитализиране на уникалната колекция от студентски публикации е даден ненадейно на 25 септември 2019 г., тъй като наводнение уврежда много библиотечни материали, в това число и архива от вестници и списания, създадени от възпитаниците на АУБ през годините.

⁴ Мисия на АУБ [онлайн]. Достъпно от: <https://www.aubg.edu/mission-values>

Веднага са предприети действия за опазване на повредените материали и незабавното пристъпване към дигитализирането им. Направен е пълен опис на наличните студентски публикации, описани са и липсите. Създадена е група, в която влизат директорът на библиотеката, библиотекарят, отговарящ за дигиталните колекции, библиотекар от отдел „Заемна“, каталогизаторът и компютърен специалист. Разработен е план за управление на дигиталната колекция, разгледана е техническата страна на проекта – параметри на изображенията, как ще се съхраняват и архивират, как ще се осигури достъпът до тях, как ще се трансформират в други формати и т.н., възможностите под формата на техника, с които разполагаме, написани са процедури и политики за осъществяване на процеса. При планирането са взети под внимание следните компоненти, описани в книгата на Алисън Занг и Дон Гоурли⁵:

- Ресурсни изисквания: Кой ще работи по проекта? Колко време ще отнеме на хората, работещи по проекта? Какви уреди и софтуер ще се използват? Какви ИТ особености ще повлияят върху осъществяването му?
- Времени обхват: Колко време ще отнемат отделните дейности от процеса? Кога ще е налице първият видим резултат? Как виждаме развитието на проекта в бъдеще?
- Работен процес: Какви са стъпките в създаването на един дигитален обект? Какъв е редът, по който се изпълняват те? Каква е взаимовръзката между тях?
- Комуникационен план: Каква по вид информация ще се обменя между ангажираните с проекта служители? Какви методи и технологии ще се използват за обмяна на тази информация? Какви специфични документи ще бъдат изготвени?
- Тестов период: Избор на параметри на изображенията, съвместими с платформата за качване, каква информация ще носят метаданните, какви системи и техника ще се използват при тестването, от кого ще се прави?
- Оценка на риска: Какво може да осуети проекта? От къде могат да дойдат непредвидени рискове? Какъв ефект биха имали? Как да реагираме при появата им?

Преди да се започне работата е важно да се отбележи, че с помощта на метода „Аноксия“⁶ е осигурена дезинфекцията на повредените от водата библиотечни материали. Докато трае процесът по дезинфекция са проучени и чисто техническите параметри за изображения в различни формати, направени са множество тестове, което допринася за взетите решения, относно формат, големина и варианти на изображенията в електронна среда.

Тъй като НАБИС⁷ репозиториумът е използван досега като платформа за съхранение и разпространение на дигитализирани студентски (бакалавърски и магистърски) дипломни работи, новата дигитална колекция от студентски публикации става логична част от дигиталните колекции на АУБ в DSpace.

Следващата стъпка е сканиране на студентските публикации в параметри на изображенията, които са съобразени както с нашите собствени, така и с изискванията и препоръките на ALA за дигиталните обекти.⁸ За целта се използва вече наличен скенер OpticBook A300 (вид хоризонтален скенер за сканиране на материали), заедно с програмата Book Pavilion (за създаване на PDF изображения). С програмата Adobe Acrobat Xpro PDF файлът се преобразува на отделни JPEG/PNG изображения – за архивния мастър-файл и за качването в DSpace. Всеки качен брой е с прилежащи метаданни.

⁵ Creating digital collections: a practical guide / Allison B. Zhang and Don Gourley [онлайн]. Достъпно от: <https://books.google.bg/books?id=qImpAgAAQBAJ&lpq=PP1&dq=Creating%20digital%20collections%20%3A%20>

⁶ Conservation Lab International [онлайн]. Достъпно от: <https://www.conservationlabinternational.com/anoxia>

⁷ НАБИС репозиториум [онлайн]. Достъпно от: <http://digilib.nalis.bg/xmlui/handle/nls/231>

⁸ ALCTS: Minimum Digitization Capture Recommendations [онлайн]. Достъпно от: <http://www.ala.org/alcts/resources/preserv/minimum-digitization-capture-recommendations>

Усилията са съсредоточени в намирането на всички издания и броеве, които са изгубени безвъзвратно. Отправени са запитвания към бивши и настоящи преподаватели, студенти, университетски отдели, алумни асоциацията и др., като са използвани всички възможни канали за връзка. Целта е съставянето на възможно най-пълна колекция. Постъпват множество дарения (под формата на вестници, списания, бюлетини, електронни файлове и др.) от всички гореспоменати групи. Това дава възможност липсите да се сведат до минимум:

Заглавие:	Липси:
VOX	(1999) год II – брой: 4 (10), 5 (11), год III – брой 2 (17)
AUBG Newsletter	1995 – брой 3
VERVE	(2010) в. 8, брой 1
DEFACTO	брой: 78 (2013), 84 (2013), 86 (2014), 88 (2014), 89 (2014)
AUBG ASPECTER	(1993) в. 1, брой: 1, 2, 3, 4
AUBG AGORA	(1994) брой – 1, 3, (1995) брой – 2, 4, 10, 16

Табл. 1. Липси по броеве и години

Преимущество е дадено на най-старите и крехки издания, какъвто е студентският вестник „AUBG ASPECTER“, който започва издаването си през 1993 г. До момента са дигитализирани 204 броя студентски публикации (6 издания), които са на свободен достъп в репозиториума на Фондация НАБИС. Работата по тази уникална по рода си колекция продължава, като тя е един от приоритетите на библиотеката, свързан с опазването на дигиталното съдържание и осигуряването на използването му и разпространението както днес, така и в дългосрочен план.

The screenshot shows the NALIS Repository interface. At the top, there's a header with the logo and 'English български' language options. Below the header, the main content area is titled 'Students' Publications Collection'. On the left, there are sections for 'Browse by' (By Issue Date, Authors, Titles, Subjects), 'Search within this division and its collections', 'Collections in this division' (Aspecter, AUBG Agora, AUBG literary magazine, Fly in the Head, Lists, Vets), and 'Recent Submissions'. The 'Recent Submissions' section shows two entries for 'AUBG Agora - student government publication' from 2003 and 1998. On the right, there's a 'Search DSpace' section with a search box and 'Go' button, and a 'Browse' section with various navigation options. At the bottom right, there's a 'My Account' section with 'Login' and 'Register' links, and a 'Discover' section with author and subject filters.

Сч. 1. НАБИС репозиториум

Редно да се отбележат и преимуществата на дигиталните колекции, описани в препоръките на ИФЛА.⁹ Според специалистите, отговорни за съставянето на тези насоки, става въпрос за:

- увеличаване на достъпа до конкретна колекция;
- подобряване на услугите към по-широка група потребители;
- намаляване на използването на крехки или силно увредени физически материали;
- възможност за развитие на техническата инфраструктура и капацитета на институцията, както и нови умения на персонала;
- развиване на сътрудничество, партньорства с други институции за създаване на виртуални колекции и увеличаване на достъпа в световен мащаб;
- нови икономически предимства на споделения подход;
- нови финансови възможности, възможности за финансиране на конкретни проекти, които биха генерирали приходи в бъдеще.

Заклучение

Дигиталната колекция от студентски публикации е естествено продължение на силната връзка, която има библиотека „Паница“ при Американския университет в България със своите студенти, алумни, преподаватели и читатели. Това е една непрекъснато обогатяваща се колекция, разнообразна по вид и тематика, ценна със съдържанието си и отворена към всички потребители. Благодарение на нея бивши възпитаници на АУБ, публикували статии преди години, сега имат възможността да допълнят портфолиото си със свои материали. Читатели, които правят изследване, свързано с университета и общността, намират фактологически документи, обогатяващи работата им и даващи им друга перспектива. Създаването на модели на успешно междуведомствено сътрудничество между библиотека, студенти, възпитаници, преподаватели и други е важно за утвърждаването на университетската идентичност и споделените ценности. Библиотеката приема нови възможности за сътрудничество, твърдо вярвайки, че това ще донесе положителни резултати за общността.

Промотирането на дигиталните колекции е ключът към тяхното популяризиране, откриване и ползване. Библиотека „Паница“ използва всички възможности за запознаване на аудиторията с тази своя уникална дигитална колекция – професионални форуми, конференции, социални мрежи и други информационни канали. В плановете на библиотеката присъстват още уникални по рода си дигитални колекции. Създаването на дигитални колекции и развитието на институционално хранилище се налагат като приоритетни дейности на библиотеката, поради което тя е силно ангажирана да създаде устойчивост на проекта. Това може да бъде постигнато чрез непрекъснато поддържане и популяризиране на колекциите, правейки ги достъпни за проучване, административни, преподавателски или други цели, и чрез изграждане на капацитет и опит за бъдещи цифрови инициативи, които могат да бъдат използвани в подкрепа на академичните стипендии и изследвания.

---

⁹ IFLA: Guidelines for Digitization Projects for collections and holdings in the public domain [онлайн]. Достъпно от: <https://www.ifla.org/publications/guidelines-for-digitization-projects-for-collections-and-holdings-in-the-public-domain>

Интегрираната библиотечна система Кођа и внедряването ђ в Регионална библиотека „Любен Каравелов“

Теодора Пейчева-Дянкова

Съвременните български библиотеки, особено през последните години, съществуват и се развиват в ситуация на конкуренция не толкова помежду си и само за своите потребители, колкото в обкръжението както на други културни институции, така и на всякакви по характер организации, доставчици на стоки и услуги. Тази висококонкурентна среда изостря чувствителността на потребителите както по отношение на качеството на очакваните услуги, така и по отношение на тяхната релевантност и бързина на доставка. Тази ситуация често поставя библиотеките в неравностойно положение, тъй като е немислимо обществената библиотека да може да се конкурира със субекти, доставчици на стоки и услуги, които оперират на свободния пазар и чиито крайни цени са в състояние да осигурят на стопанските субекти необходимите финансови ресурси. Независимо от различните цели, които си поставят обществените библиотеки, те се управляват като всеки икономически субект и удовлетвореността на потребителите им е не по-малко важна от това на клиентите на всякакви стоки и услуги. В този смисъл, едно от големите предизвикателства пред всяка библиотека, е да намери начин за постигане на удовлетвореност на очакванията със средства, несравнимо по-малки от тези, с които разполагат нейните конкуренти. Една от основните предпоставки за постигането на подобна удовлетвореност е наличието на адекватен, съвременен, потребителски ориентиран, уеб базиран библиотечен софтуер, който да е в състояние да отговори на очакванията на потребителите.

Независимо от обстоятелството, че българските библиотеки предоставят от десетилетия уеб базирани електронни каталози, осведомеността на потребителите, както и тяхната удовлетвореност от тези каталози, не е особено голяма. Едва през последните, може би десетина години, потребителите на обществените библиотеки придобиха някакъв рефлекс за самостоятелност при своите потребителски търсения, започнаха да очакват онлайн базирани услуги 24/7 и да изискват бързи и адекватни отговори. Без съмнение, този рефлекс е придобит от навика на потребителите ни и техния, вече дългогодишен опит с онлайн банкиране, електронна търговия, отчасти услуги на електронното правителство. И така, изведнъж се оказва, че независимо от различията в характера на предлаганите стоки и услуги, от обществените библиотеки се очаква да бъдат също така достъпни, гъвкави, адаптивни и релевантни, както и всички останали стопански субекти, които предлагат стоки и услуги.

За Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе повратната година се оказа 2017. В този момент ние решихме, че е време за радикална промяна, която ще ни позволи да се развиваме и да отговорим на очакванията на нашите потребители. За целта ни беше необходима смяна на модела и като първа стъпка в този дълъг път се взе решение за инсталиране на локализирана Автоматизирана библиотечна система Кођа. Основания за избора точно на тази система не липсваха:

- Интегрирана библиотечна система на български език, която е в състояние да обеме и обслужи всички процеси, които се извършват в библиотеката: регистрация и обслужване на потребителите посредством създаване на личен профил с възможност за генериране на множество библиометрични показатели въз основа на читателското потребление; персонализиран библиотечен каталог с възможност за интегриране на

пълнотекстово съдържание; множество допълнителни модули, позволяващи извършването на основни процеси в библиотеката: инвентаризация, вторичен подбор, библиотечна статистика и генериране на основни библиотечни документи – КДФБ и инвентарна книга; възможност за текущ контрол.

- Системата е изцяло уеб базирана както за потребителите, така и за работещите в библиотеката.
- Системата е с отворен код и позволява независимост от определен доставчик на информационни услуги, като функционалностите ѝ непрекъснато се увеличават, благодарение на усилията на огромен брой софтуерни разработчици от целия свят, които постоянно работят за нейното усъвършенстване.
- Възможност за използване на български библиографски сървър Z39.50, отговарящ на международните стандарти. Инсталирането на този собствен сървър е от изключителна важност за процесите на ретроконверсията и стана възможно след сериозна инвестиция в хардуер от страна на библиотеката.

Освен изброените предимства, които определиха избора ни, не без значение се оказаха и други съществени възможности на тази система, като използването на множество автоматизирани електронни канали за комуникация и улесняване в голяма степен на връзката между институцията и потребителите. По този начин се осъществи идеята за по-голяма самостоятелност на нашите потребители при взаимодействието им с нас 24/7, което се оказва и много голяма крачка напред в изграждането на отношение на доверие с тях. Тези функционалности практически ги превръщат от обикновени консуматори на услугата в просуматори, според определението на А. Тофлър¹ като им дават възможност да участват активно не само в потребяването на продукта „библиотечна услуга“, но и в неговото създаване. Ние намираме това за изключително важно, тъй като обратната връзка с потребителите ни помага да бъдем винаги адекватни на ситуацията, в която се намираме.

Автоматизираната библиотечна система дава възможност на нашите потребители да отправят предложения за комплектуване, които, след одобрение от администратора, да станат част от поръчка за комплектуване; да управляват сами своите акаунти 24/7, което ги прави независими от физическото работно време на библиотеката, като това включва както удължаване на срока на заетите документи, така и резервиране на документи за заемане за дома. Практиката показва, че от момента на закупуване на документите до момента на предоставянето им на потребителя, направил самостоятелна резервация за съответното хартиено копие, често изминават максимум 48 часа. Този срок включва регистрация на документите, създаване на библиографски описания, пълна обработка и приемане от звената за обслужване. Този изключително кратък срок ни позиционира много добре дори и по отношение на книготърговците. И не на последно място, изборът ни беше обусловен от обстоятелството, че Автоматизираната библиотечна система Kooha дава изключително широк хоризонт за бъдещо развитие с възможностите за интегриране на технологии за следене и опазване на библиотечния фонд (RFID, EM), както и на системи за автоматично книгозаемане, самообслужване, книгомати.

Автоматизираната библиотечна система Kooha ни позволи да повишим многократно производителността си по отношение на създаването на библиографски записи. Тази производителност се увеличи в най-голяма степен след започване на използването на библиографския сървър Z39.50, който позволява обмен на готови библиографски записи. При направеното тестово изпитване се установи, че средното време за изготвяне на библиографски запис без използването на сървъра Z39.50 е 12 минути. В същото време, при интегрирането на описанието от сървъра, времето за създаване на библиографски запис се съкращава до 5 – 7 минути.

¹ Тофлър, Алвин, Тофлър, Хайди. Революционното богатство. София, 2007. 672 с.

Табл. 1

Табл. 1 представя сравнителен анализ на обема новосъздадени библиографски записи в РБ „Любен Каравелов“ през последните осем години. Началото на работата с автоматизираната система е поставено на 14 април 2018 г. От таблицата е видно, че през 2019 г. спрямо 2017 г., която е последната пълна календарна година преди въвеждането на системата, е постигнат ръст от 36%. По прогнозни данни, през 2020 г. в РБ „Любен Каравелов“ ще бъдат създадени 60 000 библиографски записа, което показва ръст от над шест пъти спрямо 2017 г.

Табл. 2

От началото на март 2020 г. в Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе се работи с библиографския сървър Z39.50 (първият, използван в регионална библиотека в България), който е зареден с над 500 000 библиографски записа от базите данни на националната библиография. Табл. 2 представя разпределението на броя регистрирани библиографски записи през

2020 г. по месеци, като данните са актуални към 30 септември 2020 г. От таблицата се вижда рязкото увеличение от 7.5 пъти на броя нови записи, което се дължи на ползването на библиографския сървър.

Табл. 3

Табл. 3 представя анализ на регистрираните библиотечни документи през последните шест години. Ползването на библиографския сървър доведе до скок в броя им. Служителите отделят по-малко време за създаване на библиографски записи и се освобождава повече човешки ресурс за регистрация на библиотечни документи. Към полугодieto беше направена прогноза, че въведените в библиотечната система документи ще надхвърлят 52 000 на годишна база. Настоящата прогноза е описаните в електронната система библиотечни документи през 2020 г. да са над 60 000. Тези документи стават неразделна част от електронния каталог, достъпен за всички читатели.

Основно предимство при работа с тази автоматизирана библиотечна система е възможността служителите да работят отдалечено (включително от вкъщи), като така не се нарушава работният процес. Това предимство беше от изключителна важност за библиотеката след 15 март 2020 г., когато обстоятелствата ни принудиха да прекратим работата с читатели. В този период служителите получиха възможност да работят отдалечено, като така се ускори процесът на ретроконверсията и от Табл. 2 е видно, че в периода на изцяло дистанционна работа (април – май 2020 г.) са създадени около 16 000 библиографски записа.

В този период Автоматизираната библиотечна система Коѝа ни даде още една допълнителна възможност да запазим доверието на нашите потребители в институцията. В периода на принудителното затваряне всички наши потребители получаваха автоматично удължаване на срока на заетите библиотечни документи, което им създаде необходимия комфорт в тази ситуация.

Регистрирани (въведени) библиотечни документи в електронната системата за 2020 г.

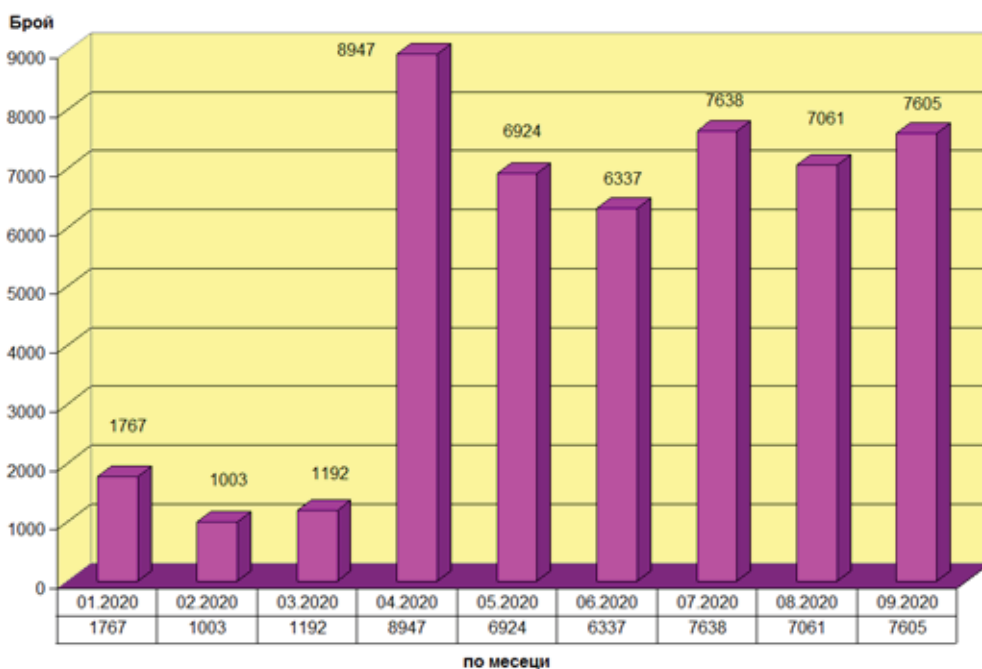

Табл. 4

Табл. 4 представя броя на регистрираните библиотечни документи през 2020 г. по месеци. Значителното увеличение на създадените библиографски записи след 1 април 2020 г. спрямо първото тримесечие се дължи основно на съкратеното време за създаването им вследствие възможността за интегриране на данни от сървъра с протокол Z39.50. След отварянето на библиотеката в средата на май и намаляването на броя на библиотечните специалисти, ангажирани с ретроконверсията, темповете в създаването на библиографски записи се запазват. Ползата от библиографския сървър е показателна.

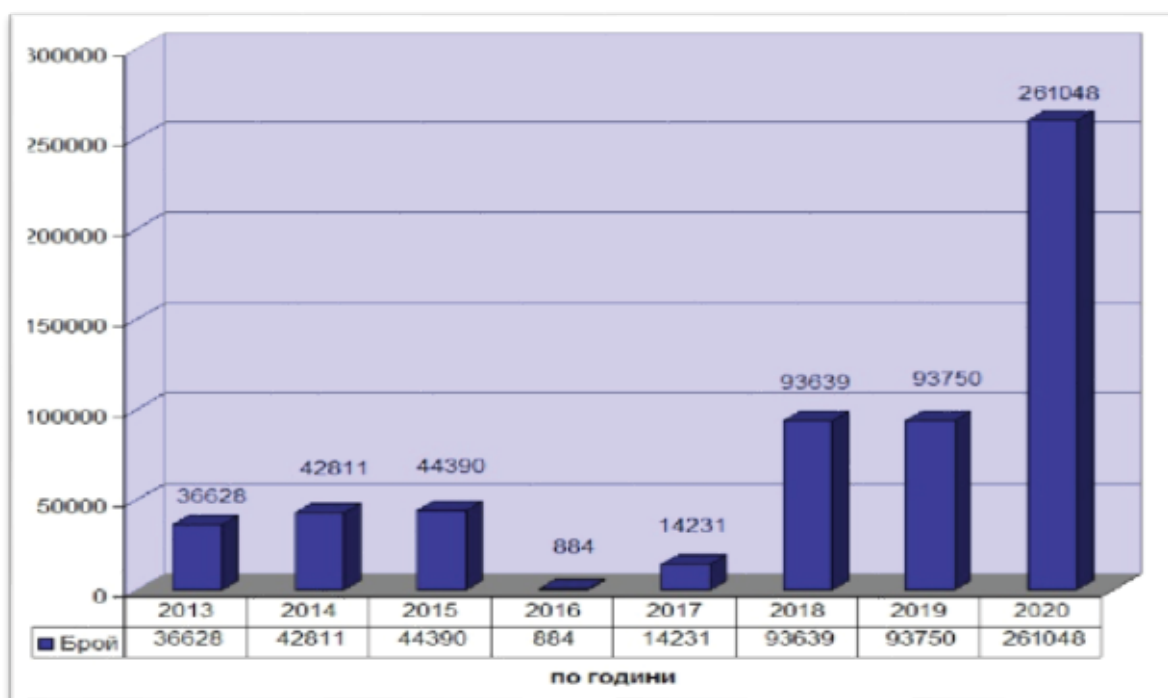

Табл. 5

Автоматизираната библиотечна система Koha създава възможност процесите по инвентаризация да са по-ефективни. В *Табл. 5* е посочен броят документи, преминали инвентаризация към 30 септември 2020 г. (261 048). Не е правена прогноза за общия брой инвентаризирани документи за цялата 2020 г., но ръстът за последната година е показателен. Обобщеният анализ показва, че средно претеглената производителност при основните процеси по обработка на документите в библиотеката за 2020 г. се е повишила над 6 пъти.

Без никакво съмнение, смяната на библиотечния софтуер вероятно е едно от най-големите сътресения, които една библиотека може да изпита. Процесите по миграцията на данни, обучението на персонала и потребителите представляват стрес-тест за цялата институция. Тези процеси продължават дълго. Подобни трансформации се случват сравнително рядко в библиотечните институции, поради обстоятелството, че засягат всички процеси и предизвикват трусове в работата. Независимо от това обаче, може би най-големият риск, на който са подложени съвременните български обществени библиотеки, освен риска от невъзможност за изпълняване на основните им задачи, е рискът от загуба на доверие от страна на потребителите. Без удовлетворяване на потребностите им, без отговор на техните очаквания, всяка библиотека рискува да изгуби смисъла на своето съществуване. Именно затова изборът на адекватен, съвременен, гъвкав, адаптиран към нуждите на потребителите библиотечен софтуер е от изключителна важност и всички усилия в тази посока си струват. В епоха на глобални трансформации, обществените библиотеки са длъжни да направят необходимото, за да предоставят модерна, потребителски ориентирана услуга, която да изгради необходимите отношения на доверие между институцията и потребителите и да направи библиотеките необходими, полезни и адекватни на съвременните изисквания.

Книгопис на българската възрожденска книжнина (1801 – 1878) – пътят на една е-библиография

Васил Загорев

В следствие на реализацията на проект „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801 – 1878)“¹, финансиран от Фонд научни изследвания, на 20 април 2020 г. е стартиран информационният продукт „Книгопис на българската възрожденска книжнина“. Тъй като междинните и крайните резултати по изпълнението на научната програма са афиширани достатъчно добре у нас и в чужбина, настоящият доклад се фокусира върху приложимостта на продукта в ежедневната работа на библиотечните специалисти.² Акцент е поставен върху възможността българските библиотечни специалисти да допринесат за допълването и редактирането на настоящата база данни.

„Книгопис на българската възрожденска книжнина“ е информационно-търсеща система с библиографски характер (е-библиография), която надгражда съществуващите за периода български библиографии, предоставяйки информация за 2050 заглавия. Благодарение на кумулацията и редакцията на библиографските масиви е създаден най-пълният, достъпен и лесен за употреба онлайн библиографски справочник, който може да се използва на свободен достъп, на принципа 24/7 и от която и да е географска точка. Опциите за просто и разширено търсене и възможността за ограничаване на резултатите чрез богат набор от филтри са полезни за българските библиотечни специалисти, които могат да подпомогнат дейността си по идентификация и обработка на наличните в техните фондове български възрожденски книги. За улеснение на ползването на е-библиографията в чужбина е създадена англоезична версия на системата и опция за представяне на елементите на библиографското описание във формат MARC 21. В месеците след стартирането на продукта опциите за ползване от чужбина дадоха положителен резултат, който се изразява в над 200 уникални посещения на страницата от 32 държави. Отзивите от страна на българската библиотечна колегия за потенциала и възможностите на информационно-търсещата система са положителни, което дава основание на екипа на проекта да вярва, че заложените опции за обратна връзка в бъдеще ще бъдат активно ползвани при работа със системата.³

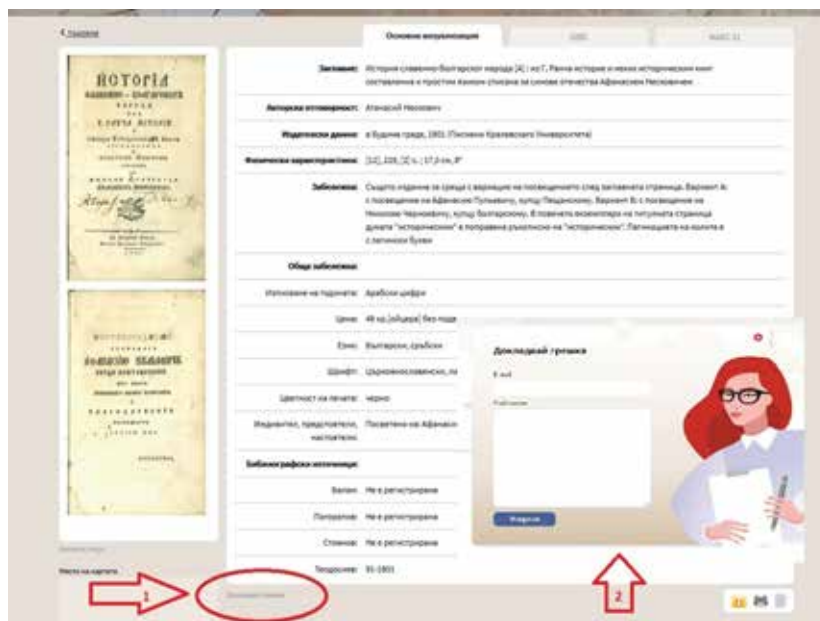
В класическите печатни библиографии, независимо от методиката на подреждане на библиографския масив, грешки от технически и същински характер можеха да се коригират с набирането на информация, която да се обобщи в допълнително издание от типа „Добавки и поправки“. Тази тромава и бавна процедура може лесно да бъде избегната с помощта на ИКТ. Екипът на проекта допуска, че въпреки сериозната изследователска и редакционна дейност върху библиографските описания, в настоящия книгопис също има пропуски и грешки. Поради тази причина в системата са добавени три опции, които да превърнат библиотечния специалист от пасивен потребител на библиографска информация в активен сътрудник по допълването и редактирането на репертоара: докладвай грешка, изпрати титул, добави книга.

¹ Проектът е реализиран от Университета по библиотекознание и информационни технологии. Вж: Книгопис на българската възрожденска книжнина (1801 – 1878) [онлайн]. Достъпно от: <http://books.unibit.bg/>

² Публикации по проект „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801 – 1878)“ [онлайн]. Достъпно от: <https://knigopis.unibit.bg/en/publications/>

³ Груева, Надя. Всичко за книгите от Българското възраждане. В: ББИА онлайн, X, 2020, бр. 4, с. 11 – 13.

Опцията „Докладвай грешка“ дава възможност на всеки потребител, при установяване на некоректно представен елемент от библиографското описание, да подаде сигнал за коригирането му. След провеждане на търсене и отварянето на конкретен запис пред потребителя се разкриват три формата на представяне на библиографската информация: Основна визуализация, ISBD и MARC 21. При избиране на съответната опция се разкрива бланка, която разгръща библиографските данни за съответния документ. И в трите формата непосредствено под библиографската информация в лявата част на екрана е поставен бутон „Докладвай грешка“. При активирането му се отваря диалогов прозорец, в който след въвеждането на имейла на подателя и представянето на конкретния казус със сгрешения запис, администраторът на системата получава сигнал (Фиг. 1). След проверка на сигнала библиографската информация може да бъде коригирана в реално време.

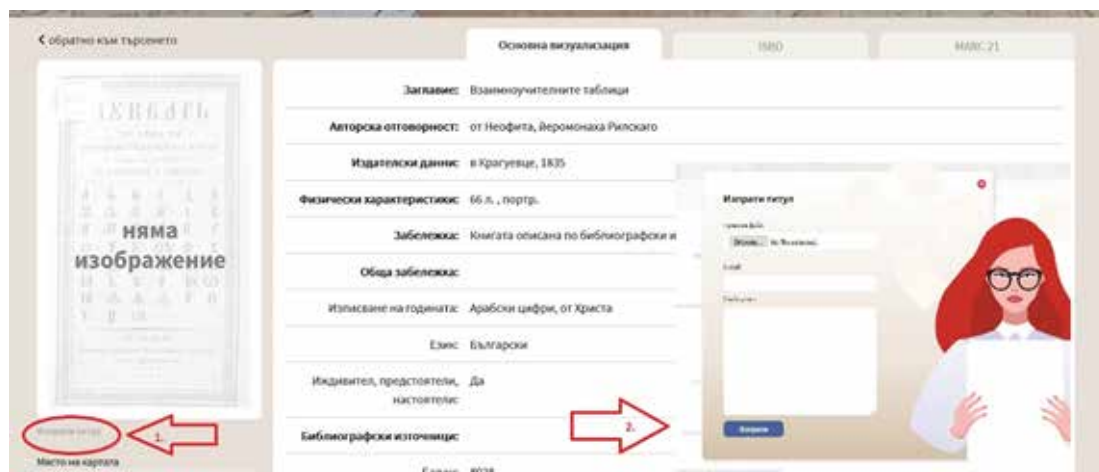

Фиг. 1. Опцията „Докладвай грешка“

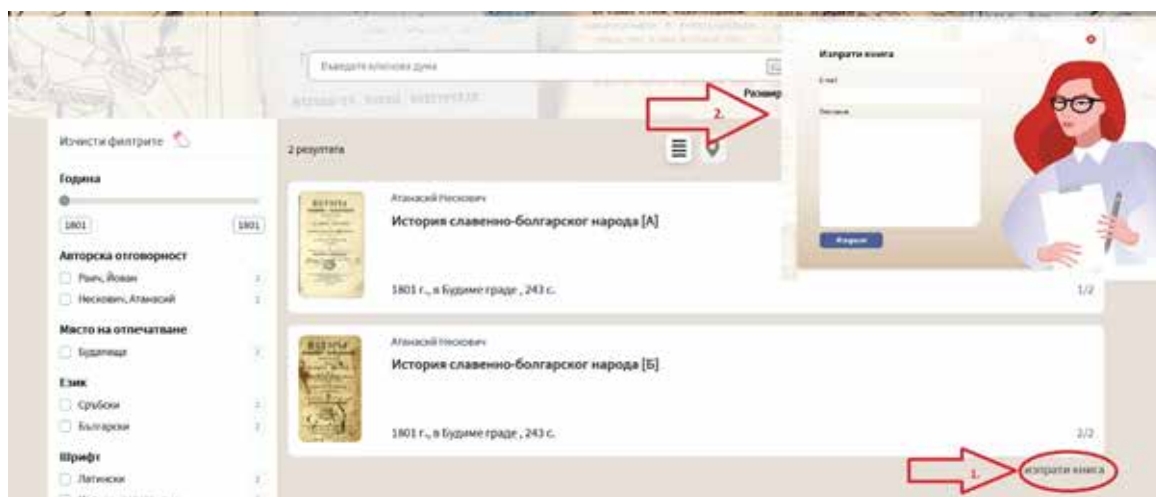
Въпреки стремежа на екипа, работил по проекта, да прегледа де визу всички книги включени в библиографския масив и да представи заглавните им страници, 319 от наличните 2050 библиографски единици не разполагат с титул. Липсата им се дължи на редица причини: книгите са библиографска рядкост, няма запазен екземпляр със заглавна страница, затруднен достъп до фондовете извън София и др. Чрез филтъра „Титул“ всеки потребител може да селектира само библиографските записи, които не разполагат с визуализация на заглавните си данни. След влизането в конкретния запис на мястото на титула от дясната страна на шаблона се появява празно бяло поле с надпис „Няма изображение“. Под прозореца с липсващото изображение е поставен бутон „Изпрати титул“, който отваря диалогов прозорец с опция за качването и изпращането на изображение до администраторите (Фиг. 2). Тази опция може да бъде използвана и при книгите с активни заглавни страници, ако потребителят прецени, че наличното изображение не е с достатъчно добро качество.

Третата опция – „Изпрати книга“ дава възможност за добавянето на цял библиографски запис. Въпреки голямото си значение за проекта, тъй като не е обвързана с конкретен библиографски запис, тя е и най-невидима на екрана на потребителя. По отношение на позиционирането ѝ имаше сериозна дискусия в рамките на екипа, но въпреки това оптимална позиция за активното ползване на опцията не беше открито. Понастоящем бутонът се намира в долния десен ъгъл на екрана под наличните записи. Мястото му не се променя независимо дали имаме 1 или 2050 библиографски записа от търсенето или избираме опция за визуализация на 25, 50

или 100 записа (Фиг. 3). След активирането на бутона, чрез въвеждането на имейла си и текста на библиографския запис, потребителят може да докладва наличието на нерегистрирана книга. След преглед на информацията администраторът може да добави записа моментално.

Фиг. 2. Опцията „Изпрати титул“

Фиг. 3. Опцията „Изпрати книга“

Предоставените възможности за „добавки“ и „поправки“ имат за цел да изградят тотален репертоар на българската възрожденска книжнина, което е и крайната цел на проекта „Цифровизация на репертоара на българската възрожденска книжнина (1801 – 1978)“. Анализът на потребителите на продукта ни кара да се замислим за функционалната приложимост на заложените инструменти за допълване и редакция на библиографските описания. Данните ни дават информация, че от 1087 потребители към момента само 1 е използвал опцията за докладване и то не по предназначение, а за да помоли екипа за образци от български ръкописни шрифтове. Статистическата информация показва, че както самият е-библиографски продукт, така и заложените опции, които дават шанс на библиотечния специалист да бъде не само потребител, но и активен участник в информационното пространство, е необходимо да се популяризират сред професионалната ни общност.

След дигиталната еуфория – интегриране на дигиталните ресурси

Николай Поппетров

Липсва обща стратегия.

Джон Долтън, юли 2006 г.

Независимо как ще бъдат оценявани темповете и мащабите на процеса на дигитализация на библиотечните и на архивните документи той се развива постъпателно, сравнително планомерно и с определено видими резултати. Липсата на национална програма и координация поставя пред всички участници в този процес изискването за интегриране на дигитализираните ресурси. Изграждането на една национална интеграционна система е важна задача, която ще отведе процеса на дигитализация далеч напред и ще задоволи очакванията на потребителите. Съществуващите добри практики на национално и регионално ниво са и основата за подобен процес на интеграция.¹

Няма да е преувеличено твърдението, че дълго време и колегия и публика бяха в плен на фетишизиране на темата за дигитализацията. С този извод не претендирам за оригиналност. В условията на информационен потоп всяко пристрастяване към тема, проблем или технология води до късогледство. Залитането по модни теми и използването на актуално звучащи термини не превръща даден проблем в решен. Обратно, то води до недооценяване на сложността на проблема, до превратно тълкуване на същността на процеса, заменя възможните рационални решения с ефектни, но неудачни действия.²

Не е нужна никаква аргументация за извода, че дигитализацията, вероятно като никой друг библиотечен процес до сега, засяга практически цялото общество, защото превръща библиотеките в институции без граници.

Същевременно библиотечната дигитализация в България е навлязла в своята рутинна фаза, което ще рече, че тя се извършва без особени компликации. Очевидно, излезе се от фазата на спекулациите и с понятието, и с директивите на Европейската комисия, и с примамливия пример на Европа. Порочният кръг на преповтаряне на едни и същи твърдения и на вглещдане в оптимистични визии изглежда е разкъсан от прагматични решения.

Може би е настъпил часът на равносметката. Актуалният въпрос сега е какво трябва да се прави от тук нататък.

Няколко възможни подхода

Първият, най-безболезненият, е да се продължи както и до сега. Съществуват вече множество позитивни примери за успешни практики, добре функциониращи алгоритми на работа; голяма част от успешния опит е представен пред различни форуми и в публикации. Отделните

¹ Типичен пример за споделяне на „добра практиката“ вж. Минев, Д., Т. Ненов, П. Георгиев. Народна библиотека „Иван Вазов“ и дигиталното културно историческо наследство на община Пловдив. В: Библиотеки, четене, комуникации, 17 – 18 ноември 2016. В. Търново 2017, с. 126 – 133.

² Поппетров, Н. Дигиталната библиотека: хаотично движение с (не)предвидени резултати. В: Визия за бъдещето на библиотеките в България: XXV Нац конф. ББИА, София, 2015, с. 116 – 118.

библиотеки са определили своите приоритети; някои постижения са утвърдили разбирането, че библиотеките се променят съобразно изискванията на времето.³

Ако погледнем в по-общ план – на разположение са ориентиращи постановки на ИФЛА, ЮНЕСКО, на Хагската и на Парижката конференции за културното наследство, резолюцията на Европарламента от септември 2015 г., които разглеждат културното наследство като част от публичните политики.

Но да се продължи по досегашния път не означава само периодично да се отчитат резултатите, нито само да се разглежда критично хода на този процес. Обзорите на постигнатото, в досегашния си вид, са безпредметни защото обичайно се правят без съпоставка, и, защото от тях не се правят реални прогнози и планиране за бъдеще.

С критика няма да се разрешат противоречия, нито да се избегнат недостатъци. Особено в български условия, където всяка критика се пренебрегва, особено, ако идва извън средите на колегията. Необходимо е набелязване на отделни проблеми, които трябва да се изяснят.

На първо място бих поставил въпросите какво и защо се дигитализира. Струва ми се, че няма особена яснота нито за това кое е приоритетно, нито за това за кого е приоритетно. Имаме достатъчно примери за конюнктурни решения, взети под напора на политически тенденции, мимолетни настроения, индивидуален или групов натиск или, не бива да го изключваме, административен произвол.

На второ място, по ред (но не и по значение!) трябва да се постави въпросът за разучаването на проблемите. Спекулациите с концепциите за отворен достъп, споделени бази данни, защита на личните данни свидетелства, че към проблематиката за дигитализацията не може да се тръгва без предварителна подготовка. По-важният въпрос е обаче защо се пренебрегват акцентите, поставяни от чуждите специалисти, от които бих искал да отбележа само този, който удивително защо се подминава почти с пълно мълчание – какво ще се прави с дигитализираните вече оригинали?

Коригиране на визиите

Въпросът за една интегрирана дигитализация вече е безпредметен. Различни дигитализационни програми са в напреднала фаза на осъществяване. Тяхното трансформиране в някаква единна система е сложна задача, чието осъществяване при съществуващите ресурси, възможности за координация и господстващи схващания би било най-лошото решение, което може да се вземе. Не по-малко лошо е обаче да се продължава съществуващата тенденция.

След като интегрираната дигитализация не стана реалност идва логично ред на интегриране на дейностите по дигитализация. Каква форма ще вземе този процес – като консорциуми, във вид на споделени ресурси или нещо друго – е въпрос на преценка и възможности. Във всички случаи обаче координирането на дейността е единственото полезно общонационално решение. Не може да се говори за успешен информационен мениджмънт, ако се подцени условието, че това се осъществява и чрез една *координирана дигитализация*.⁴

Постигането на консенсус за такъв процес на интегриране и разработване на съответните програми за осъществяване позволява отпадането на част от проблемите, свързани с дигитали-

³ Колева-Звънчарова, М. Дигитализацията на книжовно-документалното наследство в отдел „Ориенталски сбирки. Проблеми и решения. В: Библиотеки, четене, комуникации, 17 – 18 ноември 2016. В. Търново 2017, с. 201.

⁴ Русинова, Е. Реалност и перспективи пред библиотечната система в България. В: Библиотеки, четене, комуникации: (15 нац. научна конференция) В. Търново, 2017 с. 134 – 143 (за понятието – с. 141).

зацията. Достатъчно е да се посочи, че предлаганата гледна точка би улеснила и процеса за интегриране на документалните ресурси, съхранявани в музеите, краеведските сбирки и другаде.

Чрез програма за интегриране могат да се избегнат съществените недостатъци на сегашната ситуация:

1. Липсата на координация на национално ниво, отсъствието на реална добре планирана и конкретна национална програма за дигитализация (пожелателните фрази за дигитализиране на книжовното наследство и предоставянето му на обществото са само палиатив, еднакво вреден и за институтите на паметта и за потребителите).
2. Многообразието на решения – възможността всяка институция да си решава сама проблемите, така както си знае и може, без особено съобразяване с обстановка, интерес, възможности, дейност на други подобни институции.
3. Липса на осмислен чужд, а и национален опит – лично аз до сега не съм видял синхронно представяне на чужд опит, анализ на постиженията и слабостите при различни подходи.
4. Подценяването на потребителя, неговото становище, интереси и потребности.

Същевременно трябва да се разбере, че потребителят не се интересува нито от вида на техническите средства, нито от технологията. Не го впечатляват и данните за това колко хиляди файла са дигитализирани. Нито къде са ходили библиотекарите, за да усвояват опит, както и това, с чие финансиране се осъществява процесът. За него са важни реални прогнози за това какво ще се постигне, но преди всичко какво, как, с каква скорост, с каква загуба на време и на каква цена получава/ще получава. И едва, когато тези негови въпроси са задоволени с него може да се говори за нужното финансиране, техника и технология.

Решаването на въпросите около маркираната тук интеграция са от особено значение, ако се отчете фактът, че проблемът с дигитализацията не се изчерпва само с постановката за съхранение на книжовното наследство или със задоволяване на нуждите на потребителите, а има далеч по широки измерения, например:

- за съхраняването на библиотечните (но и музейните, архивните и пр.) документи;
- за създаването на специални депа за отлагане на различни видове фондове (например изнесени книгохранилища).

Накъде?

Но преди всичко – актуалната задача е да се създаде единен достъп (портал!) до различните дигитализирани колекции. Неговото осъществяване е специфично, но не е непреодолимо. Бъдещето на този, а и на другите посочени тук задачи обаче, ще е поставено под въпрос, ако отново се тръгне по стария отъпкан път на рутинните слабости: професионално високомерие и консерватизъм, политическа конюнктурност, избиране на неподходящото решение. Истината, която, смятам че всички знаят, но малцина признават публично, е, че често не само поради липса на държавна политика и на средства в библиотечната сфера, но и поради отсъствие на конструктивен диалог, нежелание за дебат, капсулиране, подценяване на обратната връзка, полезни инициативи и добре замислени проекти не постигат желаните резултати.

Библиотечната сфера има значителен професионален потенциал, който често се губи поради неправилно избрани приоритети или заместване на реалната работа с ефектни, но безрезултатни действия и формулировки. Кой си спомня например днес посланията на Вивиан Реддинг или би могъл да посочи ползата от визитата на Лора Буш? Наистина, иска се търпение и желание за да се отсее основното, важното, конструктивното, от това, което за момент е актуално и изглежда иновативно, но в по-далечен план води до затруднения.

Дигитализацията е не само лозунг на международни организации или органи, но и фактор, който реално предлага така необходимата за библиотеките адаптация към промяната на средата, технологиите и изискванията на потребителите. Дигитализацията изисква координиране, отчитане на мненията на потребителите, стратегическо планиране. Условието това да се осъществи са професионализъм, познаване на чуждата практика, осъществяване на обратна връзка с потребителите. И разбира се, въвеждане на ясни ориентири и интегрирани критерии.

От къде може да се започне? От въпроса колко, какво, защо и с каква цел ще се дигитализира. Такъв подход, струва ми се, ще даде отговори и на финансови въпроси, ще направи работата на библиотеките обществено по-видима, и ще позволи да отпаднат въпросите и съмненията, че често дигитализацията се прави с някакви конюнктурни цели или пък безцелно.

Мисля че няма библиотечен потребител, който не би искал да има успешна дигитализация и процъфтяващи библиотеки. Някъде обаче връзката между библиотека и потребител се къса, и общата задача на библиотечните специалисти и на съпричастните към библиотечната кауза потребители е да преодолеят това. Образно казано – условия за разбирателство има – библиотеките са на ход.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА ДИГИТАЛНОТО ОБЩЕСТВО – ИЗГРАЖДАНЕ НА НОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА БИБЛИОТЕЧНИТЕ СПЕЦИАЛИСТИ И НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ

Цифровата трансформация и библиотекарите: анализ на нуждите от нови знания и умения на пазара на труда в библиотечната сфера по проект БИБЛИО

Спаска Тарандова, Анета Дончева

В статия, публикувана неотдавна в списание „ББИА онлайн“¹, направихме представяне на проекта БИБЛИО (BIBLIO) и информирахме библиотечната общност за националните политики и особености в България относно възможностите за развитие на човешките ресурси в българските библиотеки. Работата по проекта приключи в частта, свързана с анализа на потребностите от умения на пазара на труда в библиотечния сектор.

В анализа се прави *общ преглед на състоянието на библиотечния сектор в Европа* и се констатира, че библиотечната професия не е регулирана в Европа и следователно няма стандарт. Обобщената картина в целия ЕС показва обаче, че библиотекарите имат ключова роля при достъпа до информация и предоставянето на информация. В редица европейски проучвания се вижда и това, че библиотеките играят все по-важна роля в обучението на своите потребители и особено на възрастните за придобиване на основните цифрови умения, които са необходими в техния живот. Това налага актуализиране на традиционния набор от умения на библиотекарите като организатори на колекции и каталогизатори и превръщането на библиотечната професия в една по-социално ориентирана професия. Затова и възниква необходимостта от нови цифрови и напречни умения, както технологични, така и свързани с обслужването на потребителите.

Анализът разкрива и някои национални профили на страните, участнички в консорциума BIBLIO (това са партньори, представляващи библиотечния сектор в Италия, Гърция, Латвия и България и организацията Public Libraries 2030 като представител за Белгия и за целия ЕС). Библиотечният сектор няма никакви разпоредби на ниво ЕС, затова държавите-членки са създали свой собствен регулаторен пейзаж. Това води до много различни практики, профили, различни набори от умения. В тази част се правят сравнителни характеристики на: цифровите стратегии в Италия, България, Латвия и Белгия; насочеността на дейностите по обслужване на съвременните потребители в публичните и академичните библиотеки в съответствие с изследванията на CEDEFOP за бъдещи умения; необходимостта от неформално обучение в страните; на свободните работни места в сектора, като се отбелязва, че секторът не наема много хора и наименованията на длъжностите са сходни в цяла Европа. Също така е взето предвид въздействието на недофинансирането в сектора.

Направеният по проекта анализ е сложен и се фокусира върху четири основни дейности:

- кабинетно проучване;

¹ Дончева, Анета, Тарандова, Спаска. Проектът БИБЛИО (BIBLIO) като възможност за развитие на човешките ресурси в българските библиотеки. В: ББИА онлайн, 2020, Год. 10, №3, с. 40 – 46.

- онлайн проучване на потребностите от обучение (анкетирание);
- дълбочинни интервюта с библиотечни специалисти и потребители на библиотеките;
- интервюта с представители на институции и организации за професионално образование и обучение (ПОО).

Като резултат от дейностите по изследването се формират два нови профила на работа в библиотеките в Европа. Тук трябва да отбележим, че изследванията засягат най-вече публичните библиотеки, но партньорите прецениха, че могат да бъдат включени и други видове библиотеки с оглед на по-пълна и прецизна картина на състоянието и нуждите на библиотечния сектор.

В доклада ще разкрием някои основни изводи, които са направени вследствие на тези четири дейности.

1. Кабинетното проучване показва, че има разлика в уменията, която варира в различните страни партньори. Българските библиотекарите имат желанието да придобият умения, но показват едно ниско начално ниво на тези умения. От друга страна, цифровите умения на библиотекарите в Италия, Латвия, Белгия и Гърция, са насочени повече към усвояването на едно основно ниво с възможност за повишаване на квалификацията в зависимост от наличните възможности за неформално обучение. Предварителните изследвания в консорциума извеждат необходимостта от педагогически умения в библиотекарите, тъй като се очаква те да извършват образователни дейности за своите потребители. Този набор от умения трябва да бъде придружен от умения за анализ на потребителските нужди, тъй като библиотекарите са ориентирани към ползвателите и трябва да могат да идентифицират нуждите на своите потребители, да ги предвидят и да реагират своевременно.

2. Изключително интересни са резултатите от проучването за нуждите от обучение (онлайн анкетирание) сред библиотечни специалисти. Проучването разкрива различни елементи по отношение на нуждите на потребителите на библиотеки, както и потребностите от обучение в сектора. Що се отнася до потребителите, констатирана е нуждата от повече структурирани цифрови услуги в библиотечния сектор. Можем също така да забележим, че основната целева група, която се нуждае от дигитална помощ, са възрастните хора, следвани от студенти, младежи (под 18 години), безработни лица и мигранти. Интересното е, че тези групи бяха споменати със същата честота в страните партньори. Тъй като различни потребителски групи искат цифрова помощ, жизнено важно е библиотечните специалисти да могат да идентифицират потребителските групи в своята библиотека, които се нуждаят от подкрепа и да идентифицират къде има проблеми и слаби страни.

Очертават се три проблемни области на компетентност по DigComp 2.1: онлайн безопасност, създаване на цифрово съдържание и решаване на проблеми.² Те са изведени на основата на анкетата за самооценка, която респондентите са помолени да попълнят. Отделните области на компетентност имат различна важност в зависимост от конкретните работни роли, но това което се налага, е необходимостта библиотечните специалисти да имат поне средно ниво на владеене във всички области на компетентност на DigComp 2.1. В резултатите обаче се вижда, че въпреки, че на пръв поглед има интерес към осъществяването на творчески и дигитални дейности в библиотеките, все още остава нуждата от семинари за придобиване на основни цифрови, компютърни или интернет умения.

² Рамка за дигитални компетентности [онлайн]. Достъпно от: <https://www.ipa.government.bg/bg/ramka-za-digitalni-kompetentnosti>

Библиотечните специалисти, които отговориха на анкетата като цяло, са мотивирани и осъзнават необходимостта да обновят своите умения и идентифицираха различни нужди от обучение за изпълнение на своите задължения:

- онлайн и офлайн комуникация;
- комуникация и взаимодействие с потребителите;
- умения за създаване на цифрово съдържание;
- проучване на технологичните промени;
- повишаване на информационната и медийна грамотност, бази данни;
- проучване на нуждите на общността и фасилитиране.

3. Проведените дълбочинни интервюта показаха доста смесени нагласи относно мястото на дигиталната трансформация в библиотечния сектор. Някои се чувстваха отворени и позитивни към това, докато други изразяваха страх и срам от това, че не се докосват до цифровите инструменти. В изводите се посочва като пример един италиански респондент, който се придържал към традиционния възглед за библиотечното дело и пренебрегвал четенето като цифрова опция. Той успял обаче да преодолее страха, недоверието и срама си като присъствал на различни курсове за обучение за това как цифровите инструменти могат да бъдат приложени в библиотечния сектор. Въпреки това, той все още е на мнение, че използването на цифрови решения в неговата библиотека биха могли да се прилагат при по-малки групи и по-тясна аудитория. В България директорите на библиотеките смятат, че служителите им се страхуват от иновации в библиотеките и това донякъде възпрепятства въвеждането на цифрови услуги. Освен това има различни мнения за това как услугите и дейностите могат да бъдат подобрени. Някои български респонденти смятат, че финансирането трябва да бъде използвано за закупуване на ново оборудване и софтуер, докато друг респондент смята, че е по-важно да надгради съществуващите услуги.

Като цяло интервюираните смятат, че повишаването на квалификацията е необходимо през цялата кариера на библиотечния специалист, за да бъде в крак с технологичните промени и да има съответните знания. Няколко респонденти отбелязват, че библиотекарите могат да се чувстват уверени в способностите си за медийна грамотност, но те трябва редовно да участват в обучения, за да имат знания и умения, адекватни на информационната среда. Много от анкетираните отбелязват проблем с липсата на цифрови умения в библиотеките, тъй като се разчита на един или двама служители със съответните умения. Следователно е необходимо да се създаде широка база за усвояване на основни цифрови компетентности за всички членове на персонала, за да се осигури ниво на цифрова независимост на библиотечните специалисти. Някои респонденти дори смятат, че библиотекарите трябва да бъдат принудени да участват в нетрадиционни обучения.

Въпреки това, в страните, участващи в проекта остава ключовият проблем, а именно – възприемането на библиотечното дело като обвързано основно с фондовете и колекциите, които библиотеката притежава.

4. Всички проведени интервюта за най-добри практики в предоставящите ПОО организации и институции са насочени към различни области на дигиталната компетентност. В България има общо усещане за нужда от основни цифрови умения за работа, докато в други страни разглежданите теми са насочени към подобряване на библиотечните услуги и повишаване на квалификацията на специфични области на компетентност. Като цяло интервюираните признават, че библиотечните услуги трябва да бъдат по-ориентирани към цифрови варианти, а библиотечните специалисти трябва да могат да използват цифрови инструменти, за да служат на своите общности. Интересното е, че в Латвия библиотеките се разглеждат като дигитални агенти, които могат да достигнат до широк кръг от населението и следователно трябва да се

включват при инициативи за повишаване на квалификацията на гражданите. Този тип подход се откроява сред всички най-добри практики, тъй като има за цел да предостави на библиотечните специалисти актуални познания за електронните услуги и да ги направи точка за достъп за цифрово изключените граждани, които искат да ползват библиотеките.

Въз основа на интервютата за най-добри практики се наблюдава съществуването на голяма нужда от смесени възможности за обучение, които да позволят на учащите да балансират професионалните и личните си ангажименти. В светлината на пандемията COVID-19, учебните програми с онлайн компоненти успяха да продължат предоставянето на този етап на теоретични модули с възможност за присъствени обучения на учащи на по-късен етап. Само няколко от идентифицираните най-добри практики са с формати само за онлайн провеждане и много от тях включват някои практически дейности като част от своята учебна програма. Тъй като учебната програма БИБЛИО ПОО включва практически дейности, а смесената форма на обучение се налага като най-подходяща, тя има за цел да предостави теоретичните аспекти онлайн и да събере присъствено учащите се за практическите дейности. Няколко интервюирани от различни страни смятат, че създадената от тях среда за сътрудничество и подкрепа предоставя добра възможност на учащите да се учат един от друг и да създадат мрежа за подкрепа между библиотеките. Учебният опит, предоставен от БИБЛИО, трябва да насърчи подобен подход за сътрудничество за насърчаване на междуевропейска общност, която също може да обменя най-добрите практики от всяка държава.

5. Въз основа на резултатите от извършените изследователски дейности са разработени два различни профила на работа: „комуникация и работа с общността“ и „фасилитатор на цифрова трансформация“. По време на изследователските дейности библиотечните специалисти посочиха необходимостта от комуникационни умения, за да общуват с общността и формират ангажираност и цифрови умения за работа. Очерталите се в този доклад профили на работа на основата на информацията от комплексното изследване, налагат създаването на два профила към момента, които отговарят на ключовите нужди от умения и от обучение, идентифицирани в изследването – проучване на нуждите на общността и комуникацията за улесняване на общността и дигитализация и техническа поддръжка. Те имат за цел да повишат цифровите умения във всички библиотечни специалисти до поне „междинно“ ниво във всички области на DigComp 2.1. Подобряването на цифровите и напречните умения, които притежават библиотечните специалисти, ще помогне на сектора да премине в цифровата ера и да разбере как да реагира на новите продукти в резултат на постоянното развитие на технологиите.

Изследването, проведено по проекта БИБЛИО, очертава в дълбочина потребностите от умения на библиотечните специалисти в резултат на цифровата трансформация. Този проект отваря поле за по-нататъшни изследвания и разработки за това как цифровите технологии могат да бъдат интегрирани в библиотечната сфера и възникващите нужди от знания и умения в тази връзка.

Съвременни изисквания към библиотечните специалисти и възможности за повишаване на квалификацията

Ангелина Ставрева

Въпреки насищането на библиотечното пространство с технически средства и компютърни конфигурации и включването на библиотеките в мрежовото общество за споделяне на ресурси, човешкият фактор има своята водеща роля като основен двигател на дейностите във всяка библиотека. В библиотечната професия днес има динамика, предизвикателства и достатъчно привлекателни възможности за личностна реализация, но световната тенденция на стареене на обществото променя характеристиката на работната сила. Наблюдава се повишаване на средната възраст на работещите и същевременно липса на квалифицирани млади библиотечни специалисти. Очертава се в бъдеще време все по-трудно да се привличат на работа в библиотеките високо квалифицирани служители. Една от причините за подобна криза е очакването на новите поколения за високо заплащане на положения труд и кариерно развитие.

В своята монография „Кариерно развитие на библиотечния персонал в контекста на информационното общество“ Ели Попова очертава съвременната тенденция, а именно, че бързото развитие на интернет налага на библиотекаря необходимостта да придобие нови знания и умения, да се научи да интегрира достъпа до печатни и електронни материали и обслужването в традиционни и електронни форми. Същевременно само 14% от специалистите, работещи в библиотеките са на възраст до 35 г., а средната възраст е 46 години. И още нещо показателно: броят на библиотекарите, излизащи в пенсия е много по-голям, отколкото притока на нови в професията. Според Е. Попова: *чуждият език, преди всичко английският, ще стане работен, приложим в ежедневието практика, а компютърът ще бъде толкова необходимо „приложение“ към библиотекаря, колкото телефонът и химикалката.*¹

Темата за професионалните компетентности на библиотечно-информационните специалисти разработва и проф. Александър Димчев, според който *за да устояват на конкуренцията и да са сред водещите в информационното общество, те трябва да имат добро образование, квалификация и компетентности, които да усъвършенстват непрекъснато.*² Според ИФЛА (Международна федерация на библиотечните асоциации и институции), Асоциацията на специалните библиотеки на САЩ и други библиотечни асоциации и организации библиотечният специалист трябва да:

- има необходимия ценз и умения за заемане на длъжността;
- притежава експертно знание относно съдържанието на информационните ресурси;
- притежава специални отраслови познания и задълбочени знания, подходящи за публиката, която обслужва;
- е отговорен за планирането и управлението на библиотеката;
- изгражда и ръководи подходящо, достъпно и финансово ефективно библиотечно-информационно обслужване;
- осигурява добри инструкции, материали и помощ за потребителите на библиотечните и информационните услуги;

¹ Попова, Ели. Кариерно развитие на библиотечния персонал в контекста на информационното общество – част 1: Проучвания 2012 – 2015. – София, 2016.

² Димчев, Александър. Политики за подготовка и развитие на библиотечно-информационни специалисти в България (1989 – 2010). – София, 2010.

- е компетентен в планирането и преподаването на различни техники за ползване на информацията от потребителите;
- използва подходящи информационни технологии, за да набавя, организира и разпространява информацията;
- работи в сътрудничество с членовете на колектива на висшестоящата организация (университет, училище, местни общности, публична администрация и др.);
- е посветен на перфектното обслужване;
- спазва стриктно Етичния кодекс и нормите за достъп до информацията и защитата на интелектуалната собственост;
- търси предизвикателства и да вижда нови възможности в библиотеката и извън нея;
- работи добре в колектив;
- умее да действа като лидер;
- е решен да се учи цял живот и да планира личната си кариера.

В действителност профилът на библиотечния специалист в България се отдалечава от горепосочените качества и умения. В обществените и училищните библиотеки в Пловдивска област (без регионалната библиотека) работят на щат 260 библиотекарски:

1. Демографска характеристика:
  - 35 човека са на възраст до 35 години;
  - 64 човека са на възраст от 36 до 50 години;
  - 161 човека са на възраст над 50 години.
2. Образователен ценз:
  - 56 човека са с библиотечно образование, в т.ч. професионален бакалавър, бакалавър и магистър;
  - 40 човека са с друго висше образование и библиотечна квалификация;
  - 65 човека са с друго висше образование без библиотечна квалификация;
  - 18 човека са със средно образование и библиотечна квалификация;
  - 81 човека са със средно образование.

Отчасти причината за тази картина е ниският обществен статус на библиотечната професия и обидно ниските трудови възнаграждения в сектора. Те са причина и за ниското самочувствие на библиотекарите и за усещането за недооценяване от обществото.

В отговор на нуждите на работещите в Пловдивска област библиотекарски без библиотечно образование и квалификация, отдел Методичен на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив³ (НБ „Иван Вазов“) организира провеждането на курсове за придобиване на библиотечна квалификация към Центъра за професионално обучение на Университета по библиотекознание и информационни технологии⁴ (ЦПО на УниБИТ). Центърът за професионално обучение е лицензиран от Националната агенция за професионално образование и обучение към Министерския съвет и обучението в него се провежда съгласно изискванията на Закона за професионално образование и обучение⁵ и държавните образователни изисквания за придобиване на квалификация по професията. От 2017 г. ЦПО на УниБИТ е одобрен за доставчик на професионално обучение с ваучери по всички лицензирани към центъра професии, една от които е професия „Библиотекар“ по схема „Ваучери за заети лица“ в рамките на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“.

³ Народна библиотека „Иван Вазов“ Пловдив [онлайн]. Достъпно от: <https://libplovdiv.com/>

⁴ Център за професионално обучение (ЦПО) към УниБИТ [онлайн]. Достъпно от: <https://cpo.unibit.bg/>

⁵ Закон за професионално образование и обучение. Обн. ДВ. бр. 68 от 30 Юли 1999 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр. 92 от 6 Ноември 2018 г.

Така, на 25 септември 2017 г. в Пловдивската народна библиотека стартира обучение за придобиване на трета степен на професионална квалификация „Библиотекар“, специалност „Библиотекознание“, финансирано по проект „Ваучери за заети лица“. Обучението беше организирано съвместно от ЦПО на УниБИТ и НБ „Иван Вазов“, според нормативните изисквания на Закона за обществените библиотеки и Закона за професионалното образование и обучение.

В продължение на 7 месеца в рамките на 960 учебни часа 10 курсисти, предимно от читалищни библиотеки, изучаваха основните дисциплини от учебната програма: Общо библиотекознание, Библиотечни фондове, Библиотечни каталози, Библиотечно обслужване, Управление и организация на библиотеката, Справочна и библиотечно-информационна дейност и др. Обучението беше присъствено, с преподаватели от УниБИТ и Пловдивската народна библиотека. Завършилите успешно курса на обучение и положили държавните изпити курсисти, получиха Свидетелство за придобита III степен на професионална квалификация по професия „Библиотекар“.

След успешния старт през пролетта на 2019 г. беше организирано дистанционно обучение за придобиване на библиотечна квалификация по програмата на ЦПО на УниБИТ, което се състои от две части – теория (общо 475 учебни часа) и практика (общо 485 учебни часа). В това обучение се включиха 15 библиотекари, като 12 от тях бяха от читалищни библиотеки, а 3 – от университетската библиотека на Медицинския университет – Пловдив. Профилът на обучаемите е различен, сред тях има както хора със средно образование, така и с висше образование. За темите, включени в частта по теория, на курсистите бяха изпращани дистанционно материали за самостоятелна подготовка, след което те представяха своите писмени разработки на поставени въпроси за проверка и одобрение. Дисциплините Библиотечни фондове и Каталогизация и класификация се проведеха присъствено в Пловдивската народна библиотека, а за часовете по производствена практика библиотекарите получаваха консултации и помощ на място от методистите от НБ „Иван Вазов“. През септември месец обучаемите положиха успешно държавен изпит за придобиване на професионална квалификация.

Въпреки затруднената работна обстановка през настоящата 2020 г., необходимостта от повишаване на квалификацията на работещите в библиотеките, наложи сформирването на нова група за дистанционно обучение по професия „Библиотекар“. Впечатление прави, че от обучаемите – общо 18 човека, работещите библиотекари са 12, но има и 6 курсисти, които са безработни, които желаят да придобият библиотечна квалификация и проявяват интерес към професията. Обучението започна през месец юли тази година и всички се надяваме затруднената епидемична обстановка да не попречи на неговото успешно завършване.

Според съвременните европейски норми и стандарти за развитие на личността, поддържането, допълването и обновяването на професионалните знания и умения е част от ученето през целия живот. В библиотеките са нужни компетентни и развиващи се библиотечни специалисти, които да отговарят на очакванията на ползвателите.

Споделено за детското четене... от „Съкровищница на идеи“

Жечка Кираджиева

През 2020 г. Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна отбелязва 90 години от създаването на Детски и средношколски комплекс, подкрепяща и безопасна среда за четене, обучение, творчество и забавление за читателите си – деца и млади хора от 0 до 18-годишна възраст. Всяко десетилетие от тези деветдесет изминали години на търсене, мечти и инициативи, свързани с детето и книгата, е със свой неповторим почерк и свой емоционален заряд, разкрит чрез работата на десетки библиотечни специалисти.

Деветдесет години по-късно не само библиотеката е с различен и модерен ритъм на работа с младите читатели, но и самите те – децата и тийнейджърите са модерното поколение днес, което почти „лети“ по своя път – устремено, изобретателно, искащо всичко „на мига“, търсещо интересното от всичко, с което се занимава. Когато от тези „бързи деца“ се чуят думите: „Обичам да ходя в библиотеката!“ или „Аз обичам да чета!“, за библиотекарите това е показател, че заедно с родителите и учителите вървят в модерния ритъм на младите и вършат добра работа, което превръща библиотеката в любим пристан на варненчетата.

През изминалите години Детски и средношколски комплекс е „огнището“, в което „се разпалва“ любовта към книгата, насърчава се четенето от най-ранна възраст, подкрепя се малкият читател. От създаването си до днес „Детската библиотека“ (както я наричат варненци) е повече от история и изброени исторически факти. Това е цял един живот – цветен, шумен, поглъщащ.

По повод 90-годишнината на комплекса РБ „Пенчо Славейков“ събра и издаде „рецепти“ за четене, за игра, за творчество, рецепти за приятелства с прекрасното заглавие „Съкровищница на идеи“. Това малко цветно издание бързо „заживя“ сред библиотекарите, учители и ръководители на детски центрове и неправителствени организации, работещи с деца. Включените в него „рецепти“ са онези добри библиотечни практики, с които се привличат читателите от 0 до 18 години, с които се увличат да четат, заради които посещават отново и отново библиотеката. Това са прекрасните инициативи, развиващи словесната изразност в творчески и образователен аспект, организирани и осъществени с главни „виновници“ – малките и по-големи читатели на Регионална библиотека „Пенчо Славейков“. В миналото дори големият Ханс Кристиан Андерсен е разказвал приказките си пред децата, като е изрязвал хартиени колажи-фигурки с ножица, която винаги е носел в джоба си. С този реверанс към изкуството и театъра той представял по впечатляващ начин всяка една от своите приказни истории. Екипът на Детски и средношколски комплекс прави точно това – с проектните си дейности насърчава четенето сред децата, прави по-пълно удоволствието от словото.

Изданиято „Съкровищница на идеи“ включва дванадесет действащи проекти на Детски и средношколски комплекс, дванадесет предизвикателства за привличане и удовлетворяване на читателските интереси и потребности сред деца и подрастващи. Те правят четенето забавно, правят идването в библиотеката да бъде като приключение. А то е толкова необходимо, защото днес се расте в дигитална епоха, сред толкова много електронни устройства, пред безброй игрови конзоли. Четенето чрез преживяване и игра е силно въздействащо и трайно запомнящо се. Ключова е ролята на библиотечните специалисти, ключов е и ранният досег с книгата за развиването на по-добри когнитивни, социални, емоционални и комуникативни компетент-

ности у младите хора. Всяка от инициативите е описана чрез последователните стъпки по нейното организиране и провеждане. Изведени са и резултатите от постигнатото: творчество в екип, развиване на разказвателни умения, литературни игри и състезания, театър на маса, игри с думи и рими, творческо писане, заиграване с текстове, разказване на приказки с театър и картини, изразително рецитиране и забавление.

Включените проектни дейности в изданието „Съкровищница на идеи“ са разкрити в няколко основни акцента – мото и лого, отличаващи срещите с деца и тийнейджъри, като първото често е предложение от самите участници. В „Нашата рецепта“ са отбелязани „стъпка по стъпка“ работата по организацията, провеждането и надграждащите дейности към инициативите. Всяка от тях е разкрита и със свой неповторим емоционален знак – емојі символ. QR код препраща към блога на Детски и средношколски комплекс варненЧЕТ@¹ и към сайта на РБ „Пенчо Славейков“² за по-пълна информация като текст, снимки и видео. Отбелязан е и препоръчителният възрастов диапазон за участниците в срещите, съобразно възможностите им, както и препоръчителното времетраене за тях. В рубриката „Какво може да очаквате“ са разкрити постигнатите резултати в творчески аспект и като забавление, и е отчетена полезността и устойчивостта на инициативите във времето.

12 изречения за 12-те инициативи – кои са те?

„Творчество и игра“ – това е използваният подход в проектите на Детски и средношколски комплекс, който спомага за установяване на траен интерес към четенето, който развива говорните и разказвателни умения, както и артистични способности сред детската и тийнейджърска аудитория на библиотеката. Включените инициативи са:

1. Камишибай театър – един различен и атрактивен начин за приобщаване на децата към книгите и развиване на разказвателните умения от ранна възраст със средствата на театралното и изобразителното изкуство. Новият проект „Пощенска кутия за истории“ доразвива възможностите на вече съществуващата театрална форма с авторски приказки и рисувани детски картини по тях. В написаните от децата текстове оживяват нови приказни герои, времето и пространствата се обръщат, познатите сюжети стават различни...
2. „Литературни детски петъци“ – бутикова, много стилна клубна форма за творчество, всеки път оригинална и неповторима със своите задачи и изисквания към участниците – игри на думи и асоциации, творческо писане, четене по роли, „търкулнати“ мисли, решаване на литературни загадки и др.
3. Скритото послание на великите личности или „различната лаборатория“ – за духовните уроци на „големите“, с вплетени практически задачи, анализи и коментари, съчетани винаги с информационно търсене.
4. „Прочетох и ми хареса! А ти?“ или как „Ябълковите дървета в библиотеката говорят за автори и книги“, с надграждаща форма – ревюта на нови книги от деца за деца.
5. „Ваканция в библиотеката“: време за шури идеи и приятелства – провокация за изява и творчески занимания през ваканционните дни от годината, с участието на младежи доброволци в организацията и провеждането на срещите с децата.
6. Да четем заедно! Разговор по предварително обявено заглавие с известна личност от Варна или „споделено от госта“ – един интересен начин за популяризиране на детските книги и извеждане на авторовото послание.

¹ варненЧЕТ@. Детски и средношколски комплекс на Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна [онлайн]. Достъпно от: <http://srd.blog.libvar.bg/>

² Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ [онлайн]. Достъпно от: <http://www.libvar.bg/>

7. Флашмоб в библиотеката – различното популяризиране на четенето: деца, музика, танц, книги и послание – „Елате в библиотеката! Тук се случват страхотни неща!“.
8. InstaReading – „Любим автор, любима книга, на любимо място в едно изречение, една снимка, едно клипче“ – един модерен и динамичен модел на общуване сред читателите тийнейджъри в социалната мрежа Инстаграм.
9. „Деца четат на деца“ – изразително четене на глас пред по-малки деца, деца от детски градини, социални домове, детски центрове... – с поемане ролята на „големия“, мотивация у децата да направят нещо добро за по-малките от тях.

С библиотеката и книгите детето не само отрано намира отговори на своите въпроси, но и общува, споделя с мама и татко, а така се гради доверие. Последните три от включените инициативи в „Съкровищницата на идеи“ са още по-цветни, защото в тях голяма роля играят и родителите:

1. „Вълшебните куфарчета“ – в основата на този проект стои богатият фонд от приказки и енциклопедии, списания за деца, мотиви за оцветяване, CD с музика и детски филми по приказни истории, пъзели, кукли за куклен театър, настолни игри и други не книжни документи, които библиотеката притежава. Инициативата събира малки и големи, деца и родители на приказни пътешествия със споделено четене и игри заедно, и е подходяща за деца от 3 до 10 години. Десет цветни куфарчета с десет приказни теми пътуват към домовете на малките читатели или „семейното четене в действие“! Съдържанието на всяко „четящо“ куфарче остава загадка за цялото семейство, до прибирането в къщи, където всички сядат около него – четат, разговарят, рисуват, играят рамо до рамо... Това е още една възможност, предоставена от Детски и средношколски комплекс, да не се прекъсва нишката на доверие между деца и възрастни.
2. „Търсачи на съкровища в библиотеката“: Отборни битки „Играй! Помисли! Отгатни!“ – деца срещу деца, деца срещу родители, деца срещу учители. Това е цяло едно литературно приключение-игра в реално време с отбори, жокери, карти на съкровища в едно интересно състезание! Малки и големи са в надпревара да дадат правилните отговори на загадките, свързани с детските книги, поредици, литературни герои и автори. Определят се победители, раздават се награди!
3. „Стая на приказките“ – заедно четем и заедно растем с най-малките приятелчета на библиотеката, много от които все още ги носят на ръце. Инициативата се заражда преди повече от десетилетие и е подсказана от майките на няколко мъничета. Тези малчугани днес вече са на прага на гимназиалното си образование и остават едни от най-верните приятели на библиотеката, а „Стая на приказките“ продължава. В условията на пандемия тя е виртуална и приказките са видими в социалните мрежи.

Етапното проследяване на въздействието на предложените инициативи върху участниците се основава на принципите на прозрачност, отвореност и приобщаване. Всеки при желание попълва изготвена анкета (обратна връзка), в която отчита включването си в проекта – мотивация, полезност, нови знания и умения, нови хоризонти за развитие. Следва внимателно анализиране на информацията от обратните връзки, с цел последващо влияние от реализацията на проектите, отчетено ниво на устойчивост и достигане в пълнота до таргет групите.

Всички инициативи и проектни дейности, описани в изданието на Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – „Съкровищница на идеи“, утвърждават ползата от детското четене и приобщаването на децата към света на книгите, разкриват в пълнота свободата да се твори, да се отстояват позиции, да се гради самочувствие и опит. Съкровищцата в Детски и средношколски комплекс са децата и книгите!

Библиотечни пространства. Физическото и виртуалното измерение на библиотеката

Ирена Русанова, Валентина Караджова

Докладът представя динамичните процеси на промяна на физическите и виртуални библиотечни пространства в Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе. Представен е опитът при изграждане на обновени пространства за потребители от всички възрасти, както и за провеждане на големи събития, дискусии, презентации, обучения, в търсене на добрата функционалност и модерната визия в процеса на цялостно преосмисляне на функциите на библиотеката.

Динамиката на днешното време се отразява и на обществените библиотеки. В XXI век пред тях стои предизвикателството от промяната на нейните функции, което от своя страна налага промяна на съществуващите пространства. Много важни за функционалността на обществените библиотеки са дизайнът и добре планираните пространства. За да определим какви да бъдат те е необходимо: да идентифицираме потребителите с техните интереси; да вземем предвид колекциите, които библиотеката притежава и какво искаме да покажем; характеристиките на сградата и възможностите за превръщане на различни помещения в зали за големи и малки събития, места за срещи и др. В последните години се налага и усвояване на външни пространства, което предполага тяхното облагородяване и приспособяване за целите на библиотеката. По въпросите за преценка на използваните пространства все по-често се обръщаме и към услугите на дизайнери и архитекти.

Сградата на Регионална библиотека „Любен Каравелов“ е архитектурен паметник, на който през септември 2007 г. Европейската комисия присъжда „Знак за европейско наследство“. Библиотеката е разположена в три взаимосвързани сгради. Най-старата от тях е къщата на русенския търговец Тодор Атанасов, построена през 1894 г. Тя има елементи на класическите стилове неоренесанс, необарок и неокласицизъм. През 1960 г. са премахнати балконите и е адаптирана за нуждите на библиотеката. До нея е долепена сградата на Търговско-индустриалната камара, първата българска частна търговска камара, основана през 1890 г. През 1911 г. е одобрен проект на арх. Никола Лазаров, строежът на който е завършен през 1916 г. Стилът е модерен, с барокови елементи. Новопостроената сграда е разположена на две улици като фасадите са свързани с ъглова кръгла кула с купол, в който е монтиран часовник. Той е единственият в града с камбанен механизъм, изработен през 1922 г. От 20 септември 1954 г. в помещенията на Търговско-индустриалната камара започва работа Регионална библиотека „Любен Каравелов“. Най-новата част на библиотеката е открита през май 1970 г. Тя носи белезите на архитектурната вълна от 60-те години на XX в. Построена е по проект на арх. Петър Иванкин. Новото крило е долепено до старата сграда, създавайки библиотечен комплекс. То е на два етажа с пет-етажно книгохранилище.

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ е с обща разгърната площ от 6220 кв. м, от които 4770 кв. м. са достъпни за потребители. Библиотеката винаги е била и ще остане отворена за културни събития – свободно достъпна зона за всички посетители. Расте интересът към институцията от страна на творци, организации и фирми, които търсят място за провеждане на събития, срещи, обучения, бизнес презентации и др. Сградата привлича минавачи, туристи, гости на града с външната си визия и често те изявяват желание да разгледат библиотеката

отвътре. От 2015 г. до 2019 г. са провеждани средно по 297 събития на година, а броят на посетителите варира от 18 966 до 71 355.

Тези цифри потвърждават нарастващата популярност на РБ „Любен Каравелов“ и разпознаваемостта ѝ като място за събития и налагат необходимостта от наличие на зали с различен мащаб. Съобразявайки се с предизвикателствата, пред които сме изправени през последните години, започнахме да преосмисляме своите пространства и да предприемаме действия за тяхното реструктуриране с мисълта как да удовлетворим по подходящ начин интересите на всички потребители от поколенията Builders, Baby boomers, X, Y, Z и Алфа.¹

Така беше създадена Зала „Заседателна“ с капацитет 150 – 180 посетители. Ремонтирана по европейски проект, тя е оборудвана с подходяща техника за презентирание, озвучаване, за визуализиране и за онлайн излъчване. Тази зала пази духа на времето, когато в нея са заседавали членовете на Русенската търговско-индустриална камара. Зала „Заседателна“ е желано място за провеждане на събития от най-различен характер: конференции, официални събития, тържества, по-мощабни събития с деца като „Вечер на Хари Потър“ и „Нощ на Андерсен“. Залата отдавна е разпознаваема сред общността и сред желаещите да представят книги, продукти, услуги. В непосредствена близост се намира кръгла зала, подходяща за малки събития и кетъринг.

Сравнително ново пространство, предназначено за изложби, е Галерия „Библиотека“. Създадена, за да предоставя пространство за творци, оборудвана с бели платна за презентирание на творбите на изкуството, галерията се превърна в място не само за изложби, а и за събития от различен характер с капацитет до 70 посетители. Тя е удобно пространство и за детски ателиета по време на горещите летни ваканционни месеци.

„Синя зала“ нарекохме едно от помещенията на новата Читалня. Поредното място за събития с капацитет до 50 посетители. Напускайки огромното пространство на старата Читалня, обособихме четири напълно различни като функционалност зали, свързани помежду си. Те предлагат уют, съвременен достъп до периодични издания и книги, компютърни кътове – работни места, разположени артистично във вътрешните барокови извивки на ротондите под прозорците. Тук се провеждат „бутикови“ срещи на любители на поезията, събират се почитатели на прозата, правят се дискусии обсъждания, организират се артистични прояви със специфична насоченост към различни видове публика и почитатели, преподаватели от Русенския университет „Ангел Кънчев“ провеждат часове и изпити със свои студенти.

Отдавна пространството на Детския отдел отесня за малчуганите и техните придружители. Разнообразието от дейности доведе до необходимостта от преместване в ново по-голямо пространство. Решението беше размяна на местата на Детски отдел и отдел Изкуство. Освободеното от отдела за деца пространство от пет зали беше ремонтирано, реновирано, преоборудвано и населено с ново съдържание. Пространство, което събира изкуствата: книги, картини, дискове и техника, зали с ноти, филми, музика.

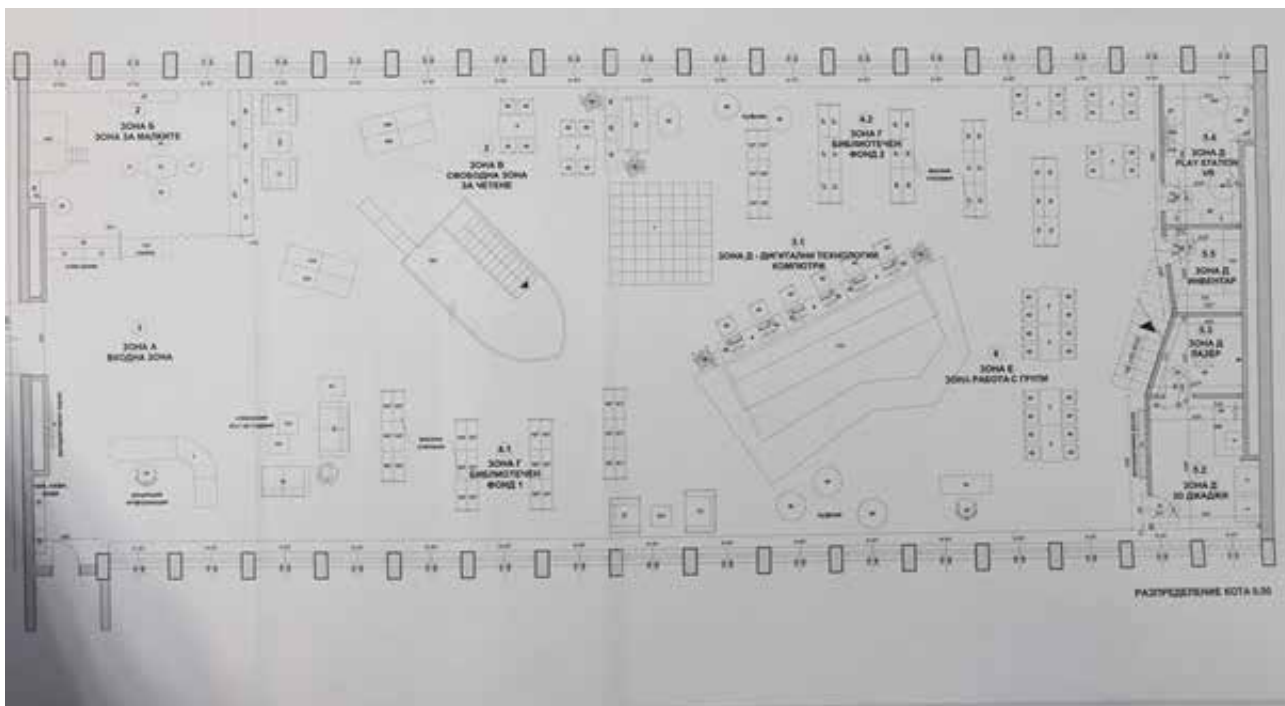
Русе е град на музикално училище, опера и филхармония, хорове, танцови школи, на много музикални групи. Това е една от причините да се зароди идеята да оборудваме звукозаписно студио. След проведена застъпническа и широка информационна кампания сред местната общност, в един прекрасен летен ден тази година пристигна дарение от електронни музикални инструменти на стойност почти 8000 лв. от американската фирма inMusic Brands

---

¹ Поколение А (алфа) са родените в диапазона между 2010 и 2024 г.; поколение Z са хора, родени между 1995 и 2009 г.; поколение Y (известно още като Милениал – Millennial) са хора, родени в периода 1980 – 1994; поколение X са родените между 1965 и 1979 г.; поколение Бейби бумъри (Baby boomers) са хора, родени между 1946 и 1964 г.; поколение Билдърс (Builders) са хора родени преди 1946 г. В: Teaching Alpha. За Алфа поколението. [онлайн]. Достъпно от: <https://teachingalpha.org/za-alpha-pokolienieto>

с представителство в Русе: стейдж пиано, кийборд и мастер кийборд, комплект електронни барабани, усилватели, духови контролери, тонколони, грамофон, микрофони и слушалки, DJ пулт, кийборд контролер и др. Младите хора на Русе вече имат своя зала, в която могат да изпробват уменията си да посвирят на пиано, барабани, китара или духов инструмент, при това без да пречат на останалите читатели. Ние сме убедени, че добре оборудваният музикален кът ще стане и любимо място за концерти, музикални вечери и литературни четения.

Най-голямото предизвикателство пред нас се оказва оформянето на пространството за Детския отдел – 400 кв. м за знание и преживявания на децата от най-новото поколение – Алфа, родени в диапазона между 2010 и 2024 г. Част от представителите на това поколение все още не са родени, част от тях са деца, а друга част от тях вече са в училище. За „Алфите“ се знае малко. Очаква се те да са пристрастени към електронните устройства, физическата им активност да е по-малка. Само се предполага, че „Алфите“ ще са най-обгрижваното поколение, под постоянен надзор и поради това ще бъдат по-несамостоятелни. Ние се опитваме да отговорим на нуждите на новото поколение, да сме адекватни в поведението си и в условията, които им предоставяме в Детския отдел, който нарекохме „Библиотечко“ (Фиг. 1).

Фиг. 1. Детски отдел „Библиотечко“

На територията на „Библиотечко“ искаме да дадем възможност на новото поколение да бъдат изследователи, да откриват сами необходимата информация, да грабват молив, микрофон, мишка или с цяла ръка, пълна с идеи, да „рисуват“ върху екран своето бъдеще. „Библиотечко“ визуализира плана за обновяване на пространството на Детския отдел и показва как ще изглежда той след приключването на неговото преустройство. Разработката е съвместно дело на екип от РБ „Любен Каравелов“, Детския научен център „Музейко“ и арх. Магдалина Ръжева.

Идеята е „Библиотечко“ да бъде отворено пространство, което да привлича деца от всички възрасти, с цветово и пространствено оформление и тематични акценти. „Библиотечко“ сближава децата с книгите и знанието и осигурява място за съвместни занимания, но и пространство за уединение. Свободата на движение на децата и възможността да пипнат и разгледат всичко, до което имат достъп, прави книгите част от техния естествен свят на игра и откривателство.

Зона А представлява входна зона. Предназначена е за всички посетители и за екипа, който работи с читатели, за книгозаемане и запознаване с правилата за ползване. В близост ще бъдат разположени указателни табели, програма за деня, атрактивни рекламни материали за живота в библиотеката.

Зона Б е предназначена за деца от 0 до 5 години и техните родители. Предоставя място за занимания с книжки, четене и игри за най-малките. В нея ще има книжки-игралки, конструктивни игри, познавателни и сензитивни стени за най-малките ни посетители.

Зона В е свободната зона за четене и не само. Предоставя места за уединение и четене под формата на отделни къщички. В зоната ще бъде позициониран и интерактивен кораб, изобразяващ връзката на Русе с река Дунав. В него ще има образователни и симулационни игри, свързани с книгите, информация за града, реката, корабите и др.

Следващата зона Г е мястото за свободно достъпен библиотечен фонд, предназначена за всички посетители на „Библиотечко“.

Зона Д е високотехнологична зона на дигиталните технологии и сензитивните възприятия. Нейната роля е да предостави място за използване на компютри, както и достъп до други дигитални устройства, с които разполага библиотеката: 3D принтер и скенер, VR очила, интерактивни дъска и маса, холограмен куб и пирамида, UV лампи, лумино панел, сноп с фиброоптични влакна, лазерна полусфера. Целта е в тази зона децата да се запознаят с възможностите на новите технологии и да усвояват информация за явления и обекти от света и природата по забавен и атрактивен начин.

Предвидена е и Зона за самообучение, търсене на информация, писане на домашни, провеждане на проучвания от малките ни потребители.

Зона Е е място за работа с групи, с училищни класове, провеждане на събития с публика и представлява амфитеатър за до 50 посетители.

Последна е Зоната за тийнейджъри – привлекателно място за четене, разговори, срещи и други занимания, декорирано с графити. Среда, близка до интересите и светуещането им, място за себеизява, където да припознаят библиотеката като алтернатива за прекарване на своето свободно време. За да доразвие тази концепция Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, заедно със сдружение „Културни пространства“ изготви и спечели проект „Графити на светло“, който се финансира от Програма Култура на Община Русе. В резултат на изпълнението му ще бъде създадено мащабно графити пано като част от алтернативно място за култура за младите хора. Планирано е да се проведе еднодневен пърформънс с демонстрация – младежи ще наблюдават и ще участват в процеса по създаване на графита. Събитието ще предостави възможност участниците да експериментират, да създадат собствен графити проект и да изразят спонтанно чрез изкуство своите емоции и чувства. Графити изкуството има специфично визуално въздействие и дава нови възможности на младежите за творческа изява. То е начин на общуване и себеизявяване.

След изброеното се убеждаваме, че проектирането на пространства за деца и тийнейджъри и тяхното изпълнение, е поредното голямо предизвикателство пред нас, но е прекрасно, когато чуваш деца да влизат в библиотеката с възглас „Уау!“ и да не искат да си тръгват.

През 2019 г. усвоихме още едно ново място – свободно външно пространство, разположено непосредствено до библиотеката. Заградено и изравнено, то се оказа подходящо през това лято на рестрикции при провеждане на събития и летните детски занимания. Нашият двор със сцена приюти представления на Русенския куклен театър, на представяния на книги и др. За него имаме още идеи, които се надяваме да реализираме с бъдещи проекти.

Отдавна сме помислили и за възможността нашите събития да се наблюдават онлайн. Библиотеката притежава необходимата техника, макар и непрофесионална, за да доведе в домовете на хората интересни събития и събеседници, ако нашите почитатели физически не могат да присъстват. Извънредната обстановка, в която светът все още се намира, предполага алтернативна възможност за провеждане на събития – онлайн. Подготвени сме с техника, но тъгуваме по нашите реални гости.

Ще завършим с това, че трябва да помогнем на сградите на нашите библиотеки да се превърнат в едно интересно пространство за преживявания, където хората да искат да остават за по-дълго. Повече време, прекарано в библиотеката, увеличава нейната стойност и значимост за нашите настоящи и бъдещи потребители. Нека направим библиотеките привлекателни и важни за всички – място за интелектуално, емоционално и социално развитие, за удоволствие и забавление, за релакс и облекчаване на стреса, за почивка от натиска в ежедневието. И всичко това да бъде допълнение към осигуряването на достъп до книги и други материали, за смислено прекарване на свободното време на хората и възможност за общуване. А това ще ни гарантира, че библиотеките ще останат актуални и в бъдеще.

Погрижете се за Вашата библиотека и тя ще се погрижи за вас!

Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ като място за учене през целия живот

Савина Цонева, Йолина Христова

Една от традиционните функции на библиотеката е образователната. Библиотеките имат дългогодишен опит и добри практики в провеждането на различни курсове, семинари, практикуми и обучения, предоставяне на безплатен достъп до глобалната мрежа, самообразование чрез библиотечните ресурси и др. Екипът на Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово споделя опита си при проведените обучения и предоставя възможности за придобиване на нови умения в две направления – повишаване на квалификацията на библиотекарите в обществените библиотеки и безплатни обучения на деца, ученици и граждани.

Повишаване на квалификацията на работещите в обществените библиотеки в област Габрово

Сред основните задачи на регионалните библиотеки е извършването на квалификационна и експертно-консултантска дейност за всички библиотеки на територията на съответната област и това е традиционна практика. Трябва обаче да започнем с първите по-мощни обучения, а именно обученията по проекта „Българските библиотеки – място за достъп до информация и комуникация за всеки“ (2009 – 2013), реализирани с подкрепата на Програма „Глоб@лни библиотеки – България“ – обучения за организация и управление на обществената библиотека, застъпничество и проекти, ИКТ умения, общуване и работа с потребители и общности.

В РБ „Априлов – Палаузов“ през 2011 г. са проведени общо 9 обучения по различните модули – 40 библиотекари от региона са обучени в направление „ИКТ“, 14 в модул „Организация и управление на обществената библиотека“, 15 в „Застъпничество и управление на проектен цикъл“, 10 в „Услуги в модерната библиотека“ и 28 в „Общуване и работа с потребители и общности“ – общо 107. През 2012 г. са направени 9 обучения по отделните направления (едно пилотно надграждащо по ИКТ) с общо 103 участници. През 2013 г. са реализирани 26 обучения на библиотекари от целевите библиотеки и партньори, четири от които са за граждани със специални потребности (с двигателни и ментални увреждания). Обучени са 47 библиотекари от целеви библиотеки и 27 библиотечни служители от РБ „Априлов – Палаузов“.

В периода 7 август 2013 – 4 юни 2014 в партньорство с ББИА и Асоциация „Съвременни читалища“ е проведено обучение на читалищни библиотекари по проект „Аз мога повече“ за придобиване на професионална квалификация по професия „Библиотекар“, специалност „Библиотекознание“ по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, с обучители от библиотеката, успешно завършено от 6 човека. Реализира се и обучение по базови компютърни умения за 10 библиотекари от обществени библиотеки, както и две обучения по библиотечно-информационно обслужване с 40 участника. От 30 септември до 1 октомври 2014 г. с партньорството на ББИА се провежда обучение „Финансиране, разработване и управление на проекти в областта на културата“ с лектор Анна Лалковска за 11 служители от регионалната библиотека. В периода 11 – 13 декември 2014 г. фирма „СофтЛиб“ организира обучение за работа с новата система за обслужване на читателите „E-lib“ с 24 служители.

Шестнадесет библиотекари са обучени чрез Фондация „Глобални библиотеки – България“ по темата „Психологически методи, подходи и насоки в общуването с различни видове

потребители. Копинг – стратегии в работната среда“ през октомври 2015 г. с учител Наталия Любенова. През октомври 2015 г. са проведени и две обучения на 20 читалищни библиотекари, финансирани от Фондация „Глобални библиотеки – България“ за придобиване на начални компютърни умения и надграждащо обучение по ИКТ с учител Светослав Стефанов. Двадесет и двама служители се включват в обучение „Ефективно преодоляване на напрежението и стреса в работата“, проведено на 12 и 13 декември 2016 г. от Наталия Любенова.

Габровската библиотека е една от десетте в България, на които през 2016 г. са подарени работи „Финч“ чрез Посолството на САЩ в България и Фондация „Глобални библиотеки – България“ и е обучен персонал за провеждане на безплатни уроци. През 2017 г. са организирани и проведени 3 тридневни обучителни курса с библиотечни специалисти от читалищни библиотеки в област Габрово „Библиотечни фондове и каталози. Комплектуване, организация и опазване. Електронни каталози. Библиотечна документация“ с общо 34 човека. С цел повишаване на квалификацията в периода 11 – 13 октомври 2017 г. осем служители на РБ „Априлов – Палаузов“ участват в курса на ББИА „Специални колекции – ръкописи, старопечатни книги, редки и ценни издания“ с лектори Елена Узунова и Бояна Минчева.

През 2018 г. е проведен тридневен практикум за новоназначени библиотекари и такива, които искат да повишат степента на познанията си в библиотечната дейност от читалищни библиотеки в област Габрово по темата „Библиотечни фондове и каталози. Комплектуване, организация и опазване. Електронни каталози. Библиотечна документация“ с методиста Светла Лазарова. Общо 12 работещи в обществените библиотеки на областта се запознават с основните нормативни документи по библиотечно дело – закони, наредби и необходимите вътрешни правила за функционирането на всяка библиотека, придобиват първоначални умения за обработка на библиотечните документи и получават примерни образци на вътрешни документи, формуляри, вътрешни правила, помагала „В помощ на библиотекаря“.

През 2018 г. са организирани три обучения, финансирани от Фондация „Глобални библиотеки – България“ и Министерство на културата – „ИКТ“ (учител Светослав Стефанов), „Презентации и презентационни умения“ (учител Диана Андреева), „Медии и медийна грамотност“ (учител Жюстин Томс) с общо 35 служители от обществени библиотеки в региона. През март 2018 г. 23 служители на регионалната библиотека са обучени по практическа българска граматика. В периода 2 – 4 май 2018 г. в курс по финансова грамотност по проект „Информационно-комуникационна и финансова грамотност в съвременната библиотека“, финансиран чрез ФГББ, участват пет служители на РБ „Априлов – Палаузов“, а лектори са библиотечно-информационни специалисти от РБ „Любен Каравелов“ – Русе. На 11 май в Боженци се провежда и обучение „Екип и екипно взаимодействие“ с Наталия Любенова, в което участват 23 библиотечни специалисти от габровската библиотека.

През 2019 г. в регионалната библиотека за специалистите от читалищата в общините Габрово, Дряново и Трявна, и в градската библиотека в Севлиево, за читалищата от община Севлиево, са проведени две надграждащи обучения по темите „Библиотечен фонд. Сигниране, класифициране и нареждане. Документация свързана с библиотечния фонд“ с участието на 39 човека. Във връзка с промени в нормативната уредба на 31 януари 2019 г. 32 служители на РБ „Априлов – Палаузов“ са включени в обучение „Събиране и обработка на лични данни“. На 28 март по желание на обслужващите звена и със съдействието на Българския червен кръст – Габрово е проведено обучение по първа долекарска помощ с 12 човека. „Тренингово обучение за консултанти по библиотерапия“ с Минчо Николов е организирано в периода 14 – 17 май 2019 г. за 14 служители, а на 30 – 31 октомври 2019 г. Наталия Георгиева провежда „Онлайн маркетинг на библиотечни услуги и създаване на текстове“ с 12 библиотекари.

На 21 февруари 2020 г., в Регионална библиотека „Априлов-Палаузов“ 21 служители се включват в обучителен семинар „Комуникация, емоционална интелигентност и справяне с конфликти“ с лектор Наталия Любенова.

Обучение на деца, ученици и граждани

Още в края на 2011 г. в новата компютърна зала на библиотеката започват първите обучения за граждани за придобиване на начални компютърни умения. В периода октомври – декември 2011 г. в РБ „Априлов – Палаузов“ са проведени шест обучения с 56 човека. През 2012 г. те са вече десет със 74 читатели, през 2013 г. са три с 28 потребители. През 2014 г. освен едно обучение на граждани с 10 човека, са организирани и пет обучения на деца с 48 участника, а през 2015 г. – само едно обучение на граждани 55+ с 9 участника.

През 2016 г. са първите обучения с деца и ученици по програмиране „Първи стъпки в програмирането с робот „Finch“ – 5 групи (50 деца) и две обучения за възрастни с 20 участника. През 2017 г. са проведени три обучения за придобиване на начални компютърни умения с 27 граждани и 14 обучения за деца и ученици „Първи стъпки в програмирането с роботи „Finch“ в Севлиево, Дряново и Плачковци с 203 деца. През 2018 г. са организирани пет групи „Начални компютърни умения“ с 44 възрастни и 15 посещения на място в библиотеките в Габрово, Севлиево, Дряново и Плачковци „Първи стъпки в програмирането с робот Finch“ със 146 деца.

По проект „Информационно-комуникационна и финансова грамотност в съвременната библиотека“ са проведени три обучения за потребители 45+ в Габрово, Севлиево и в с. Яворец за финансова грамотност, работа със смартфон, таблет и електронен четец на 30 възрастни. В периода 20 февруари – 31 март 2019 г. по проект „Generation Code“ на Фондация „Глобални библиотеки – България“ беше проведено обучение по програмиране за 10 ученици в Градска библиотека – Севлиево. Обучението беше организирано от РБ „Априлов – Палаузов“ – Габрово с учител инж. Йолина Христова – ръководител на ИКТ отдела в библиотеката. По време на обучението децата се запознават с историята на визуалното програмиране, STEM, изчислителни игри, RGB (цветна мозайка) и др. Участниците се обучават за програмиране със Scratch и работа с робота „Finch“ – движения и повторения, рисуване с молив, рисуване с печат, танци и ритми, лабиринти, работа със стрингове и др. По проекта са предоставени безвъзмездно и шест роботчета „Bee-Bot“ и „Blue-Bot“ и са организирани шест „Занимателни игри с програмируема интерактивна играчка Bee-bot и Blue-bot“ със 121 деца и едно обучение на възрастни от Дневния център за възрастни с увреждания в Габрово. През 2019 г. са проведени две обучения с 20 участника 55+ за придобиване на начални компютърни умения и едно обучение „Устройство на компютъра, браузъри (видове), работа в интернет“ с 10 възрастни 55+.

Дългогодишни партньорски отношения библиотеката има с Дневен център за пълнолетни лица с увреждания и през 2019 г. за пореден път част от тях са включени в обучения за лица в неравностойно положение, в случая за придобиване на начални умения за работа с таблет и за програмиране с роботизирани играчки.

Последното обучение, проведено в библиотеката през 2020 г., е обучение на безработни лица по част от професия „Библиотекар“. Въпреки пандемията от COVID-19, при пълно спазване на противоепидемичните мерки в периода 29 юли – 11 септември 2020 г. в Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ се реализира практическото обучение по част от професия „Библиотекар“ чрез програма „Просперитет“ на Агенцията по заетостта, насочено към безработни хора. В рамките на 300 учебни часа 15 участници в обучението изучаваха дисциплини, свързани с библиотечната професия – библиотечен фонд, комплектуване, обработка, нареждане; автоматизация на библиотечната дейност; опазване на библиотечните фондове; библиотечно-информационно обслужване на потребителите, организация на културни прояви

в библиотеката и др. Преподавател е главният библиотекар и методист Светла Лазарова. След успешно взетия изпит обучаемите получават удостоверение за професионална квалификация. По програмата е нает един служител в библиотеката за период от три месеца.

Във връзка с провеждането на обученията РБ „Априлов – Палаузов“ издава различни помагала за своите потребители – „Помагало по компютърна и информационна грамотност“ (2012), „Ръководство по базови ИТ умения“ (2014), „Ръководство за начални компютърни умения“ (2017), „Компютърна и информационна грамотност“ (2018) и поредица от помагала „В помощ на библиотекаря“ (2017, 2018, 2019).

Всички изложени данни от проведените обучения за библиотечни специалисти и за потребители показват, че Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ Габрово с основание може да се нарече пълноценно място за учене през целия живот, за повишаване на квалификацията и за придобиване на нови умения за хора от различни възрасти.

Важният си ти! – изграждане на тийн компетенции в библиотеката

Албена Йончева

Библиотеката заема специално, уникално място в съвременната образователна система. Тя формира в детето жажда за знание и любов към книгата, възпитава четящ млад човек, който притежава необходимото ниво на техника на четене, развива умения да мисли самостоятелно и да работи с писмен текст, да организира собствената си познавателна дейност, да надгражда и развива придобити компетентности. Съвременната обществена библиотека е една от най-важните институции в обществото, която не само събира и съхранява печатни издания, но и взема активно участие в образованието и възпитанието, във формирането на гражданско съзнание и социализацията на подрастващите. Библиотеката учи на уважение и любов към родината, към славната история на предците, възпитава чувство на гордост и стремеж към участие в постиженията на страната, развива познавателни интереси, разширява кръгозора на читателите, изгражда отношение и любов към книгите и знанието, учи как да се борави с книгата, дава полезен опит при намирането и получаването на необходимата информация.

Регионална библиотека „Проф. Беню Цонев“ – Ловеч полага много усилия за разширяване на периметъра на детско-юношеското четене, за развитие на ранния детски усет и вкус към книгата не само чрез традиционни форми на културни и образователни начинания, а и чрез внедряване на нови интерактивни методи. Към класическите формати за насърчаване на четенето се отнасят прожекции и презентации с илюстрирани книги, ваканционни читателски клубове, книжни ралита и авторски четения. Подходът, основан на дейност и комуникация, повишава интересът на учениците към библиотеката и четенето, развива техните социални умения. За да се осигури приемственост в развитието на четенето, издирването на информация и изграждане на различни компетенции, регионалната библиотека насочва своята „енергия“ към „най-проблемната“ читателска аудитория – учениците от 5-и до 12-и клас. Като част от извънкласните дейности за тях се организират уроци по информационна грамотност, литературни спорове, читателски конференции, екскурзии и интерактивни форми.

Регионалната библиотека се превърна в инициатор на състезания, посветени на две от най-значимите творби в българската литература – „Под игото“ и „До Чикаго и назад“. Участниците в задачата за „Под игото“ трябваше да станат режисьори и актьори и да пресъздадат епизоди от романа. В това състезание се включиха ученици от Природо-математическата гимназия и Професионалната гимназия по икономика, търговия и услуги в Ловеч. Младите актьори ни превърнаха в свидетели на три драматизации на знакови откъси от Вазовия роман.

Задачата, свързана с „До Чикаго и назад“, организира виртуално пътуване до Новия свят чрез създаване на клип или презентация. Включиха се ученици от 8-и до 12-и клас от Профилираната езикова гимназия „Екзарх Йосиф I“ и Професионалната гимназия по механоелектротехника в Ловеч.

Състезанието „Опознай Ловешките съкровища“ е друга интересна инициатива на библиотеката и е замислено и създадено по метода „Treasure hunt“. Отборите включват по 4 ученици от ловешките училища на възраст от 10 до 14 години. Всеки отбор посещава 10 от културно-историческите обекти в Ловеч, като се запознава с тяхната дейност, отговаря на въпроси, а едно от изискванията е състезателите да постигнат най-добро време в надпреварата. В 10-те

обекта, под формата на игра, учениците научават любопитни факти за историята, културата и традициите на Ловеч.

„Игра на думи (scrabble)“ предизвика голям интерес при най-младите читатели, децата от 7 до 13-годишна възраст. В литературния скрабъл смелите и любознателни участници трябваше да прочетат книги „на сляпо“, заглавия извън препоръчителните списъци за лятното четене. Книгите бяха скрити в непрозрачни пликове, обозначени с букви и точки. Само за месец и половина младите и смели книжни състезатели успяха да прочетат 90 книги, избрани от библиотекарите специално за играта. Пликовете съдържаха заглавия от съвременната детска литература. Така зад буквите на думите „библиотека“, „четене“ и „книга“ децата с изненада откриваха книгите на Роалд Дал, Майкъл Морпурго, отделни заглавия от поредицата „Детективи с машина на времето“ на Фабиан Ленк и много други.

Във времето на смартфоните все повече от младежите губят навика си да четат книги и да търсят информация от книжни носители. Необходимо е да бъдат привлечени да посетят библиотеката, където те ще получат компетентна информация, ще имат възможност да разгледат богатия фонд от дискове с музика и филми в отдел „Изкуство“, а също така и да открият необходимата им литература.

Във връзка с разширяване на кръгозора им създадохме инициативата „В света на седмото изкуство“, защото киното (документално и художествено) е комплексен и богат източник на информация за обществото, за личните съдби на обикновените хора и малцинствата, за техния всекидневен живот. Веднъж месечно прожектирахме филми, свързани с учебния материал на учениците от прогимназиален и гимназиален курс. Тези прожекции по алтернативен начин обогатяват както знанията, така и образното мислене на децата, провокират съпоставки между художественото съдържание на книгата и филма. Развива се критичното мислене на учениците чрез дидактическо приложение на филмови кадри.

Най-общо казано ние създаваме подходящи условия за развитие на потенциала на всяко дете и ученик като разширяваме извънкласните и извънучилищните форми на обучение. Четенето на романи и гледането на филми са две от най-разпространените любими занимания на хората. Някои от героите в литературата са толкова живописно представени, че оживяват в съзнанието на четящите.

Какво още направихме? В присъствието на родители, учители, приятели, журналисти и представители на общината в отдел „Изкуство“ на Регионалната библиотека „Проф. Беню Цонев“ през 2019 г. беше създаден детски любителски кино клуб. Това беше логичният финал на изключително емоционалното представяне на първите филми, създадени от ученици. В продължение на 3 дни (9 – 11 юли) регионалната библиотека беше домакин на кино ателие „Филмирай със CinEd – Първи стъпки в киното“. В него се включиха над 20 деца и младежи от ловешките училища, между 7 и 15 години. Разпределени в две групи, кинолюбителите трябваше да измислят, заснемат и монтират своите първи филми. Задачата никак не беше лесна. С максимум 5 или 6 план-епизода трябваше да се заснеме сцена на мост между двама или повече персонажи, да бъде оставено достатъчно време, така че зрителят да усети атмосферата на избраното място, както и отношенията между персонажите (радост, тъга, завист и т.н.). После трябваше да се случи нещо неочаквано.

С помощта на менторите Даниел Симеонов, Нина Пехливанова, Цвета Арнаутска и Ралица Асенова, която за събитието в Ловеч дойде от Париж, където живее – младите режисьори, оператори, актьори обсъдиха идеите си, постигнаха съгласие за сюжета на своя филм и го заснеха. Следващият етап – монтажът, беше съпроводен и с технически проблеми, което само закали сплотеността на екипите. Работейки заедно, за това кратко време децата, които не се познаваха преди това, успяха да намерят най-добрия път и да изпълнят задачата си. На 11 юли

родители, учители, съученици, а и самите участници в кино приключението, преживяха премиерата на 2-минутните филми „Мост към другите“ и „Льо Шапо“. Те заслужиха аплодисментите на публиката и радостната удовлетвореност на участниците. Всеки от тях получи грамота за спомен от това събитие в творческата си биография. Кино– ателието беше приключение за децата и път към нови знания, развиване на творчество, може би и бъдеща професия за някои от тях и то ще продължи.

Заниманията бяха осуетени покрай карантината, наложена от Covid-19 пандемията и дистанционното обучение. Но те не бяха прекратени – обратно, използвахме възможността на он-лайн връзката и проведохме занятия върху филма „Синият тигър“. След регистрация филмът беше достъпен за гледане в платформата Zoom, а Ралица Асенова и Даниел Симеонов водиха занятията, в които се включиха и нови участници. Обсъден беше както целият филм, така и отделни сцени от него. Умението за вглеждане в детайла и в пространството, избрано от режисьора и говорещо за съответния персонаж, пряко кореспондира с анализите по литература и е от особена важност за тях. Онлайн връзката беше и шанс да работим с Ралица Асенова, която от Париж подготвяше задачите за учениците, водеше беседите и провокираше не само техния интерес, но и творчество. Защото в занятията основното е децата да излязат от зоната на пасивността, да бъдат активни и съзидателни, да правят визуално изкуство по своя концепция. Много полезни за развитието на изказните възможности са задачите да снимат около своя дом и да създадат някаква история, като я сравняват с видяното във филма. Тези задачи се оказаха и най-трудни, но като провокация към креативността са много полезни. Родители също имаха възможност да присъстват на занятията, да оценят какво се прави за развитието на децата им извън задължителната учебна програма в училище.

Заниманията с кино изкуство са важни за развитието на личността на учениците. По алтернативен начин те обогатяват както знанията, така и образното мислене на подрастващите. Спомагат за интеграцията и социализацията на децата от различни етнически групи и приобщаването им в една по-различна среда на извънкласните форми, дават им шанс са да се срещнат и общуват с творчески личности. Правейки библиотеките по-желано място за тях, засилват интереса им към четенето на книги, мотивират ги чрез изкуството да се приобщят, адаптират и социализират. Обогатяват езиковите им познания по един интересен за тях начин като така намалява и рискът от отпадане от образователната система.

За популяризиране на четенето активно се използва методът на работа на принципа „деца четат на деца“. През 2017 г. беше създаден „Ученически библиотечен съвет“ към Центъра за работа с доброволци на Регионална библиотека „Проф. Беню Цонев“, който да привлече младите хора от 8-и до 12-и клас да подпомагат инициативите на институцията. Като насочва вниманието на младежите към книгите и дейностите с тях библиотеката насърчава четенето и повишава грамотността. Така тя продължава да се утвърждава като място за учене през целия живот, за развиване на информационната грамотност, за придобиване на дигитални знания и компетентности. Създаването на „Ученически библиотечен съвет“ отговаря на приоритетите, залегнали в Програмата на младежки дейности за периода 2014 – 2020. С изграждането на този съвет се създадоха нови възможности на младежите за включване в обществения живот, запознаване с дейностите на различни по своя състав и разнообразие обществени публики, обогатяване на комуникационните възможности, подпомагане на интелектуално развитие, изграждане на активна гражданска позиция. Чрез участието си в „Ученически библиотечен съвет“ младите хора получават възможност да огласяват своите потребности и интереси, както и да поемат отговорности при формиране и вземане на решения.

Развиването на социални компетенции също е сред идеите на библиотеката. С инициативата „Пазители на културното наследство“ ученици от 3-и клас в ОУ „Проф. Димитър Димов“, ресурсни учители и доброволци от Центъра за работа с доброволци към Регионална библио-

тека „Проф. Беню Цонев“ проведеха символично пътешествие в света на изобразителното изкуство в Художествена галерия – Вароша. Учениците бяха разпределени в отбори по четирима за играта „Познаваме ли българските художници?“. Всеки екип посети определени постове, на които доброволците и ресурсните учители ги запознаваха с живота и творчеството на известни ловешки художници като Яким Банчев, Борис Данков, Кица Маркова, Петкан Наков, Найден Найденов, проф. Теофан Сокеров и др. Състезателите трябваше да отговорят на любопитни въпроси, свързани с наученото по време на дейностите от проекта. За всеки верен отговор състезателите получаваха печат върху предварително подготвената за целта карта. Вторият кръг от състезанието включваше редене на пъзели за най-кратко време. Пред всеки отбор имаше по няколко пъзела от картини на известни майстори.

Проектът „Пазители на културното наследство“ се проведе в рамките на десет месеца. Той включваше различни лекции, в които учениците се запознаваха с творбите на български художници. През времето на реализиране на дейностите децата бяха подпомагани от модератори – доброволците от Центъра за работа с доброволци към Регионална библиотека „Проф. Беню Цонев“ – Ловеч.

Този проект има силен психологически ефект върху децата – изкуството им помага да се изразяват свободно в спокойна и приятелска атмосфера, в една различна и интересна среда да изградят социални умения и любов към изобразителното изкуство. Формирането на морални идеали се улеснява от книжно-иллюстративни изложби за юбилеи, предметни експозиции, библиотечни уроци, разговори и спорове. По този начин се развива и моралната компетентност – готовност, способност да се живее според традиционните морални закони. Основната цел на духовно-нравственото възпитание е формирането на човек, способен да взема отговорни решения, да проявява морално поведение във всяка житейска ситуация.

БИБЛИОТЕКИТЕ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯ И КРИЗИСНИ СИТУАЦИИ

Инфодемия по време на пандемия: библиотеките – ключов фактор в борбата с дезинформацията

Елица Лозанова-Белчева

Проблемът, свързан с дезинформацията не е нов в информационното пространство, но в условията на пандемия (с каквато светът се сблъска през 2020 г.), темата отново е на дневен ред. И ако вниманието на обществото към феномена „фалшиви новини“ и дезинформирването стана по-изострено през последните 3 – 4 години, то в библиотечно-информационния сектор тази проблематика се дискутира и анализира много преди това. Библиотеките работят активно години наред за ограничаване на използването на неправилни/некоректни източници на информация от страна на потребителите чрез различни дейности: изграждане на информационни масиви с научна информация, провеждане на обучения на потребителите по информационна грамотност и придобиване на умения за използване на разнообразни източници на информация (вкл. и за новини), селектиране и организиране на колекции с проверени ресурси на свободен достъп.

Справянето с информационния хаос, ориентирането в многообразието от ресурси, идентифицирането на достоверните източници на факти и събития и издирването на релевантна информация по различни тематични търсения, са само част от основните умения на информационните специалисти в библиотеките, с които подпомагат ежедневно своите потребители в процеса на информационно обслужване. В този аспект, участието на библиотеките в превенцията и намаляването на формите на дезинформация е съвсем логично търсено.

Разбирането на спецификата на фалшивите новини е важно за осъзнаване на сериозността на темата, но също така провокира появата на нови подходи за справяне (или поне ограничаване) на този проблем. Характеристиката на понятието „фалшиви новини“ показва, че става въпрос за *фалшификации или атаки срещу репутацията с партийна, политическа или търговска цел, включително политически мотивирана дезинформация и материал, предназначен преди всичко за посяване на несъгласие, омраза или предразсъдъци и/или за причиняване на умислена вреда върху обществото; също така – дезинформация, която води до посяване на съмнения, несигурност или объркване относно познати и проверими факти.*¹ С други думи говорим за *невярна, неточна или подвеждаща информация, предназначена, представена и оповестявана с цел печалба или умислена вреда на обществото. Това може да застраши демократичните процеси и ценности и да навреди конкретно на редица области, например здравеопазване, наука, образование и финанси.*²

¹ Недева, Ирина. Фалшивите новини са насочени срещу демократичните свободи. В: АЕЖ – България [онлайн]. 11.03.2018. Достъпно от: <https://aej-bulgaria.org/>

² European Commission. A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation 2018. [онлайн]. Достъпно от: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/news-redirect/615886>

Анализирането на информационното поведение на потребителите също спомага за осмисляне на един от основните проблеми, свързани с фалшивите новини, а именно – лавинообразното разпространение (споделяне) на дезинформация. Важно е да поясним, че *информационното поведение е съвкупността от човешко поведение по отношение на източници и канали за информация, включително пасивно (неумишлено) търсене – попадане на информация, която не е търсена, активно – целенасочено търсене, както използване на информацията или отхвърляне на информация, която не представлява интерес.*³ Следователно, в процеса на информационно издирване може да се достигне до недостоверна информация чрез пасивно, но и чрез целенасочено търсене и ако не бъдат приложени умения за анализ и оценка на информацията, то тя няма да бъде отхвърлена.

Ключов елемент по темата е и открояването на различните видове дезинформация, водещи до сериозни негативни последици:

- Дезинформация (Dis-information) – информация, която е фалшива и умишлено създадена, за да навреди на човек, социална група, организация или държава.
- Неправилна информация (Mis-information) – информация, която е невярна, но не е създадена с намерение да причини вреда.
- Некоректна информация (Mal-information) – информация, базирана на реалността, използвана за нанасяне на вреда на човек, социална група, организация или държава.⁴

В този смисъл можем да коментираме, че създаването и публикуването на фалшива информация (новини) е с ясна интенция за заблуда или манипулация, ако говорим за дезинформация и мал-информация и не винаги с умисъл да причини вреда, ако става дума за некоректна информация.

- ✓ РАЗРАБОТЕТЕ ЯСЕН ПЛАН И ПРОЦЕДУРА ЗА ПРОВЕРКА НА ФАКТИТЕ В АВАНС. Те ще ви бъдат особено полезни при отразяването на горещи събития и кризи, в които ще бъдете залети от съмнително онлайн съдържание.
- ✓ ОВЛАДЕЙТЕ ДОБРЕ РАЗЛИЧНИТЕ МЕТОДИ ЗА ТЪРСЕНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ В ИНТЕРНЕТ, КАКТО И СПЕЦИАЛНО СЪЗДАДЕНИТЕ ПРИЛОЖЕНИЯ ЗА ПРОВЕРКА НА ИНФОРМАЦИЯТА. Те ще са ви безценен помощник.
- ✓ НЕ РАЗЧИТАЙТЕ САМО НА ТЕХНОЛОГИИТЕ. Търсете оригиналните източници на информацията, говорете с хората, допитвайте се до експерти по темата, която проверявате.
- ✓ ВИНАГИ БЪДЕТЕ СКЕПТИЧНИ: лошата новина е, че абсолютно всичко онлайн може да бъде една голяма манипулация, колкото и впечатляващо да изглежда.
- ✓ РАБОТЕТЕ В СЪТРУДНИЧЕСТВО С ДРУГИ ЕКСПЕРТИ В СФЕРАТА: проверката на фактите е колективен спорт.

Фиг. 1. Основни съвети от Наръчника на Европейския журналистически център

Действията за справяне с дезинформацията и фалшивите новини през последните няколко години са многостранни и включват усилията на редица международни и национални алианси, правителствени и неправителствени организации, медии, журналисти, експерти, из-

³ Willson, T. D. Human Information Behavior. В: Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline [онлайн], 2000, Vol. 3, N 2, p. 49 – 56. Достъпно от DOI: <https://doi.org/10.28945/576>

⁴ UNESCO. Journalism, 'Fake News' and Disinformation: A Handbook for Journalism Education and Training. Background Information [онлайн]. Достъпно от: <https://en.unesco.org/fightfakenews>

следователи. На това се дължи и значителният напредък в тази посока и мерките, които се предприемат започват да дават положителни резултати: разработват се и се поддържат платформи за проверка на фактите (fact-checkers), разпространяват се инструкции за разпознаване на фалшивите новини (напр. „Пътеводител за проверка на факти в дигитална среда“ на Асоциацията на европейските журналисти АЕЖ – България⁵, Фиг. 1), предлагат се методи за проверка на информацията (напр. SIFT – методологията на Mike Caulfield*, Фиг. 2) и много други.

Фиг. 2. SIFT – методология⁶

Европейският съюз и ЮНЕСКО също поемат сериозни ангажименти за ограничаване на разпространението на дезинформацията – *подлежащата на проверка невярна или подвеждаща информация, създадена, представена и разпространена с цел икономическа изгода или умишлено измама на обществеността.*⁷ Европейската комисия работи активно за прилагане

⁵ Ауад, Георги, Черешева, Мария, Галев, Петър, Босев, Росен. Пътеводител за проверка на факти в дигитална среда, 2020, с. 11. [онлайн]. Достъпно от: <https://aej-bulgaria.org/wp-content/uploads/2020/10/Пътеводител-за-проверка-на-факти-в-дигитална-среда-2020.pdf>

* Майк Кауфилд е директор на Вашингтонския държавен университет във Ванкувър по мрежовото обучение. Той е експерт, с дългогодишен опит, който се занимава с дизайн на онлайн обучение и онлайн курсове и е включен в множество проекти, свързани с това как онлайн общностите и отворените ресурси могат да направят студентите и гражданите по-ефективни и информирани. Поддържа информативен блог: <https://hargood.us/>

⁶ Introducing SIFT. В: Check, Please!: Starter Course [онлайн]. Достъпно от: <https://www.notion.so/Introducing-SIFT-04db7879dd7a4efaa76bfb2397d11ffd>

⁷ European Commission. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Tackling online disinformation: a European Approach [онлайн]. Достъпно от: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018>

на ясен, изчерпателен и широк набор от действия за справяне с разпространението и въздействието на онлайн дезинформацията в Европа и за гарантиране на защитата на европейските ценности и демократичните системи.⁸ В тази посока през 2018 г. е създадена Експертна група на високо равнище (The High Level Expert Group „the HLEG“), която включва представители на социалните медийни платформи и медийни организации, граждани, организации на гражданското общество и експерти като журналисти и представители на академичните среди.⁹ Заключителният доклад на HLEG акцентира върху препоръчителни мерки и действия, които биха довели до ограничаване на разпространението на дезинформация, като:

- да се насърчава медийната грамотност за борба с дезинформацията;
- да се разработят инструменти за борба с дезинформацията специално за потребители и журналисти;
- да се вземат ефективни мерки, за да бъде насочвано вниманието към надеждните и достоверни новини и да се улесни достъпът на потребителите до тях и др.¹⁰

В този документ е публикуван и списък с 10 принципа, с които да се ангажират онлайн платформите и социалните мрежи – т.нар. „Code of practice“¹¹, а през 2018 г. е публикуван и „Кодекс на ЕС за поведение във връзка с дезинформацията“¹², където се дава дефиниция на понятието дезинформация като *доказуемо невярна или подвеждаща информация, която едновременно: се създава, представя и разпространява с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността*. Посочва се още, че *дезинформацията не включва заблуждаващата реклама, грешките при предоставяне на информация, сатирата и пародията или ясно разпознаваемите политически мотивирани новини и коментари и не засяга правно обвързващите задължения, кодексите за саморегулиране в областта на рекламата и стандартите относно заблуждаващата реклама*.¹³

И докато темата за глобалния негативен ефект от разпространението на „дезинформация“ за съжаление е все още актуална, през 2020 г. станахме свидетели на нов, още по-сериозен проблем. Пандемията COVID-19 породила друга пандемия – „инфодемията“. Размерът на споделяната дезинформация по време на епидемия безспорно е една от горещите теми, а оценката на достоверността на източниците на информация се оказва, че никога не е била по-важна. В информационното пространство се появяват все повече анализи за въздействието на дезинформацията не само върху психическото, но и върху физическото здраве на обществото. Както споделя и генералният директор на Световната здравна организация (СЗО) Тедрос Аданом Гебрейесус: *ние не се борим само с епидемия, ние се борим с една инфодемия... фалшивите новини, се разпространяват по-бързо и по-лесно от този вирус*.

СЗО определя, че *инфодемията е прекомерно количество информация за даден проблем, което затруднява намирането на решение. По време на здравна криза може да бъде разпространявана дезинформация, неправилна информация и слухове. В този смисъл, инфодемията*

DC0236&from=EN

⁸ European Commission. Shaping Europe's digital future. Policies. Tackling online disinformation [онлайн]. 2018. Достъпно от: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/tackling-online-disinformation>

⁹ European Commission. Shaping Europe's digital future. Reports and Studies. [онлайн]. 6.02.2018. Достъпно от: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/high-level-group-fake-news-and-online-disinformation>

¹⁰ European Commission. A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation [онлайн]. 2018. 44 p. Достъпно от: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=50271

¹¹ Пак там, с. 32 – 33.

¹² Европейска комисия. Кодекс на ЕС за поведение във връзка с дезинформацията [онлайн]. 2018. Достъпно от: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=59128

¹³ Пак там, с. 1.

може да попречи на ефективната реакция за защита на общественото здраве и да създаде объркване и недоверие сред хората. Като отговор на този нарастващ проблем, екип от СЗО подготвя и разпространява т.нар. „разрушители на митове“ („mythbusters“¹⁴) – видеа и брошури и активно започва да работи с компании и медии като Facebook, Google, Pinterest, Tencent, Twitter, TikTok, YouTube и други, за да се противопоставят заедно на разпространението на слухове (напр., че *вирусът не може да оцелее в горещото време, че консумацията на големи количества джинджифил и чесън може да предотврати вируса*).¹⁵

Проблемът с разрастващата се инфодемия е отразен и в Становището на организациите WHO, UN, UNICEF, UNDP, UNESCO, UNAIDS, ITU, UN GLOBAL PULSE и IFRC от април 2020 г. „Управление на инфодемията COVID-19: насърчаване на здравословно поведение и намаляване на вредата от липсата на информация и дезинформацията“¹⁶, където се коментира, че *COVID-19 е първата пандемия в историята, при която технологиите и социалните медии се използват масово, за да запазят хората в безопасност, да бъдат информирани, продуктивни и да поддържат комуникация, [а] в същото време технологията, на която разчитаме да поддържаме връзка и информираност, дава възможност и усилва инфодемия, която продължава да подрива глобалната реакция и застрашава мерките за контрол на пандемията. Организациите, подписали документа, са обединени около позицията, че грешната информация и дезинформацията могат да навредят на физическото и психическото здраве на хората. Според тях може да се стигне до загуба на ценни ползи за здравето и до неспазване на мерките за общественото здраве, като по този начин се намалява тяхната ефективност и се застрашава способността на отделните страни да спрат пандемията. Освен това дезинформацията поляризира обществения дебат по теми, свързани с COVID-19, засилва езика на омразата, повишава риска от конфликти, насилие и нарушения на човешките права. Заключениеето, че *дезинформацията струва жизни* поставя ясният акцент върху критичността на ситуацията.¹⁷*

Международната здравна мрежа HIFA (Healthcare Information For All – Здравна информация за всички)¹⁸, учредена през 2006 г., е насочена към подобряване на достъпа и използването на здравна информация в страните с ниски и средни доходи и включва близо 20 000 членове (здравни работници, библиотекари, издатели, изследователи, политици). Стремелът на това глобално социално движение е всеки човек да има достъп до здравната информация, която му е необходима, за да защити собственото си здраве и здравето на другите, а също и да бъде защитен от дезинформация. Членовете на HIFA се солидаризират около мнението, че трябва да се предприемат редица мерки за справяне с дезинформацията и инфодемията като: *намаляване на генерирането на дезинформация и неправилна информация за здравето; гарантиране на всички да имат навременен достъп до надеждна и подходяща здравна информация навсякъде; повишаване на способността на хората да разпознават и разграничават надеждна и подходяща от неподходяща или вредна здравна информация.*

¹⁴ World Health Organization. Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public: Mythbusters [онлайн]. 2020. Достъпно от: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters>

¹⁵ UN. Department of Global Communications. UN tackles ‘infodemic’ of misinformation and cybercrime in COVID-19 crisis [онлайн]. 31.03.2020. Достъпно от: <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/un-tackling-%E2%80%98infodemic%E2%80%99-misinformation-and-cybercrime-covid-19>

¹⁶ World Health Organization. Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation: Joint statement by WHO, UN, UNICEF, UNDP, UNESCO, UNAIDS, ITU, UN Global Pulse, and IFRC [онлайн]. 23 September 2020. Достъпно от: <https://www.who.int/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation>

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Healthcare Information For All. Coronavirus (924) Definition of infodemic (17) [онлайн]. 21 August 2020. Достъпно от: <https://www.hifa.org/dgroups-rss/coronavirus-924-definition-infodemic-17>

Обобщението на проследените официални документи и становища на различни световни организации и коалиции ясно очертава сериозността на ситуацията „фалшиви новини – дезинформация – инфодемия“. Представените позиции се обединяват около няколко основни действия, които трябва да се предприемат на глобално ниво и които биха ограничили разпространението на дезинформация:

- насърчаване на развитието на медийната и информационна грамотност на потребителите да се ориентират в дигиталната медийна среда;
- да се разработват инструменти за ограничаване на разпространението на дезинформация, включително и чрез осъществяване на партньорства с различни медии;
- осигуряване на достъп до източници с достоверна информация (най-вече здравна, в условията на пандемията COVID-19) за всички.

Именно затова, в една задълбочаваща се инфодемична обстановка, институции и организации, които са доказали своята значима роля като информационни посредници, трябва да предприемат инициативи в подкрепа на обществото за осигуряване на достъп до навременна и достоверна информация. В условията на инфодемия, библиотеките и информационните специалисти трябва да полагат активни усилия за повишаване на информационната хигиена на обществото по време на кризисни ситуации и да развиват у своите потребители така необходимите за всеки информационни и медийни компетентности.

Преосмисляне на ролята на библиотеките като „трето място“ след пандемията от COVID-19

Милена Добрева

1. Въведение

Преди 30 години Рей Олденбург предлага концепцията за различните видове места, които балансират живота на хората.¹ Първото място е домът, второ място е работата и „третото място“ – всички пространства, където хората се срещат, за да общуват. Олденбург доразвива своята концепция в следващите години. В първото издание на неговата книга от 1989 г. библиотеките не са споменати като „трето място“, но в следващите издания² вече са изредени сред институциите със съществена роля за социалните комуникации и създаването на общности. Различните видове места се отличават по своята атмосфера и имат различен принос към баланса в човешкия живот – липсата на някое от тях не може да се компенсира от другите две места.

Пандемията на COVID-19 доведе до въвеждане на мерки за социална изолация. За известни периоди от време и трите места се сляха в едно, в нашите домове. Повечето библиотеки преустановиха работата на място с читатели и е закономерен въпросът какво се случва с приноса им към човешкото добруване като „трето място“.

В тази публикация се разглежда какво се случва в отделни библиотечни институции и как те реструктурират своите дейности при отварянето след период на прекратяване на ограничителните мерки за читатели.³ След десетилетия, в които библиотеките засилват своята роля на „трето място“, как се променя тази роля по време на пандемия?

2. Методология

Основният изследователски въпрос, който ни вълнува, е могат ли библиотеките да останат социално място във времена на социална изолация? За да отговорим на този въпрос, трябва да имаме ясна представа какво означава библиотеката да е „трето място“.

Олденбург дефинира основните характеристики на „третите места“. Характеристиките на „третото място“ според Олденбург⁴ са представени в *Табл. 1*.

За да разберем как пандемията налага промени в тези характеристики, използвахме сбирката от планове за отваряне на библиотеки, която Международната федерация на библиотечните асоциации и институции (ИФЛА) започна да събира в началото на пандемията. 77 документа от инструкциите на ИФЛА⁵ бяха включени в настоящето изследване, в което използвахме соф-

¹ Oldenburg, Ray. *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You Through the Day*. New York: Paragon House, 1989.

² Oldenburg, Ray. *The Great Good Place*. New York: Marlowe & Company, 1991; Oldenburg, Ray. *Celebrating the Third Place: Inspiring Stories about the „Great Good Places“ at the Heart of Our Communities*. New York: Marlowe & Company, 2000.

³ Изследването е частично подпомогнато по проекта GATE „Big Data for Smart Society“, финансиран от програмата Horizon 2020 WIDESPREAD-2018-2020 TEAMING Phase 2, договор N 857155.

⁴ Oldenburg, Ray. *The Great Good Place: Cafes...* цит съч.

⁵ IFLA: Key Resources for Libraries in responding to the Coronavirus Pandemic [онлайн]. Достъпно от: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries#reopening>

туера NVivo⁶ за качествен анализ на съдържание. Процесът на обработката на данни включваше ръчно аотиране на всички планове за отваряне. Целта беше да се създаде класификация на мерките, които различните библиотеки взимат при отваряне след пандемията. За разлика от анализа на Кошчиев, който разглежда препоръките на най-големите библиотечни асоциации в света отгоре надолу⁷, при нашия подход се получава класификация, която се изгражда отдолу нагоре. Тази класификация не включва препоръки, а конкретни мерки, които отделните библиотеки въвеждат в своята практика.

Характеристика	Обяснение
Граници в пространството	Ясно местоположение в близост до дома; вътрешното пространство дава усещане за общност и принадлежност.
Общност	Използва се от една или повече общности, които споделят време в „третото място“.
Тип среда	Предимно градска и в сателити на градовете, както и в по-големи селища.
Равенство на достъп	Равен достъп на всички желаещи до общото пространство.
Дизайн	Опростен дизайн на пространството с елементи на домашен уют.
Уют	Атмосфера, която създава усещане за топлина и защитеност.
Отмора	Прекарване на свободното време, игри, обсъждания („третото място“ не акцентира върху обичайното ползване на библиотеките за работа или обучение, а върху дейности, които поддържат духа на общностите).
Дискусии	Всеки посетител има възможност да се включи в дискусиите в „третото място“.
Близост	Уютната обстановка предразполага към по-близки лични разговори.
Групово ползване	Свободно събиране в групи и смесване на различни групи.
Кой определя използването на пространството	Посетителите имат свобода за избор на пространство и определят начина, по който то се ползва в съответствие с правилата на библиотеката.

Табл. 1. Характеристики на „третите места“

Въпреки че подборът на ИФЛА включва планове от библиотеки от всички континенти, преобладаващите планове за отваряне на библиотеките след пандемията са от Европа. В сбирката няма примери от България. Повечето документи са на английски език с отделни изключения на документи на френски, фламандски и испански език.

По-рано тази година в обобщената информация на ИФЛА⁸ бяха дадени някои начални идеи как библиотеките променят своята организация по време на пандемията. В настоящото изследване е използвано по-пълно множество от планове и целта не е да се представят примери, но и да се получават количествени данни, които позволяват да се съпостави популярността на различните мерки, прилагани в практиката. В следващата част обобщаваме резултатите от проведеня анализ.

3. Обобщение на събраните данни

Нашата класификация съдържа мерки в четири основни направления:

- пространство – тези мерки препоръчват промени в начина, по който се използват тези части от библиотеката, които са достъпни за потребители – например осигуряване на разстояние между посетителите;

⁶ NVivo (n.d.) [онлайн]. Достъпно от: <https://www.qsrinternational.com/nvivo-qualitative-data-analysis-software/home>

⁷ Koscieljew, M. Coronavirus and Libraries: Initial Responses to COVID-19 Global Knowledge, Memory and Communication [онлайн]. 12 August 2020. Достъпно от: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/GKMC-04-2020-0041/full/html>

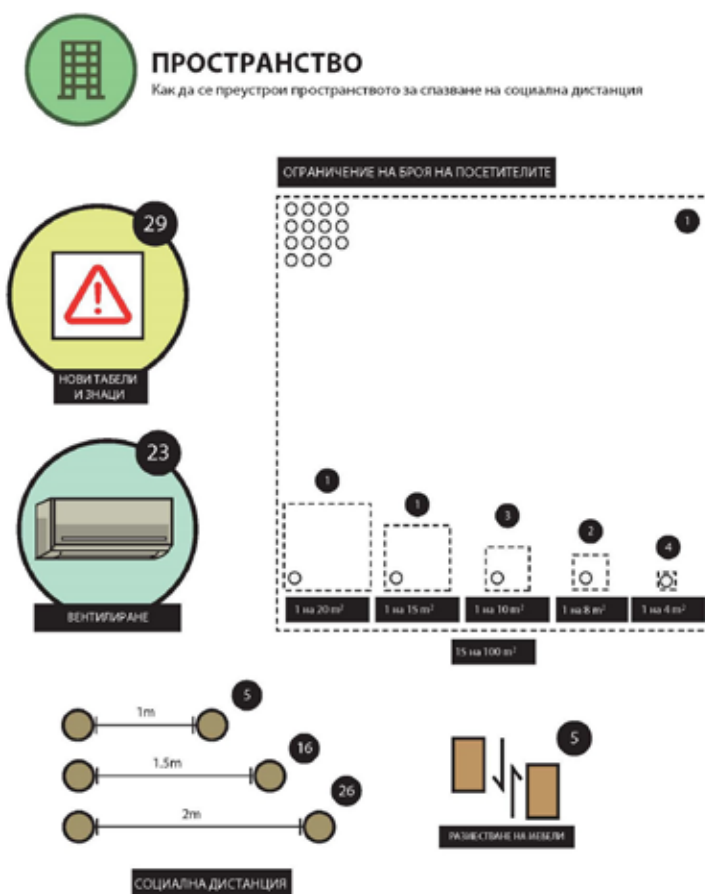
⁸ IFLA: Overview of Library Re-Opening Plans [онлайн]. Достъпно от: <https://www.ifla.org/publications/node/93140>

- безопасност – как да се намалят рисковете от заразяване на библиотечните служители и на читателите – например измерване на температурата при влизане в сградата;
- дезинфекция – какви мерки помагат за намаляването или унищожаването на вирусите на различни повърхности – например карантиниране на върнатите книги за определен брой дни;
- услуги – рекламиране на съществуващи цифрови услуги и въвеждане на нови услуги, които да заменят отчасти необходимостта от посещение на библиотеката.

Илюстрираме основните промени в библиотеките според анализа на плановете за отваряне на библиотеките с няколко инфографики (Фиг. 1 – 4), които представят различните предложени мерки и броя библиотечни планове, в които те се появяват.

3.1. Пространство

Библиотеките предлагат различни мерки за промяна на ползването на пространството. Сред тях са осигуряването на разстояние между читателите (от 1 м, предложен от 5 библиотеки до 2 м, прилаган в 26 библиотеки), ограничаване на броя читатели на определена площ – тук най-популярно е предложението всеки читател да има 4 м² площ без други читатели в това пространство. Предлагат се също мерки като размествания на мебелите и усилена вентилация (вж. Фиг. 1).

Фиг. 1. Промени в библиотечното пространство

3.2. Безопасност

Сред мерките за безопасност на библиотечния персонал и читателите най-популярно е използването на лични защитни маски и шлемове (тази мярка е включена в 55 плана), следвана от инсталирането на защитни екрани на работните места на персонала (в 34 плана). Други

мерки, които се появяват в плановете, са проверката на температурата на влизащите в библиотеки, ограничаване на времето за посещение и безконтактното връщане на книги в специално инсталирани контейнери за връщане на заети книги, което не изисква директен контакт с библиотечен служител.

Фиг. 2. Мерки за безопасност за читателите и библиотечния персонал

3.3. Дезинфекция

Фиг. 3 показва разликите в подхода при карантиниране на върнати книги и какви обекти се дезинфекцират редовно според различните плановете за отваряне на библиотеки. Най-популярно е карантинирането на върнати книги за 3 дни. Редовно се дезинфекцират работните повърхности и компютрите на общ достъп. Някои библиотеки все още предлагат учебни материали и играчки, които също подлежат на дезинфекция.

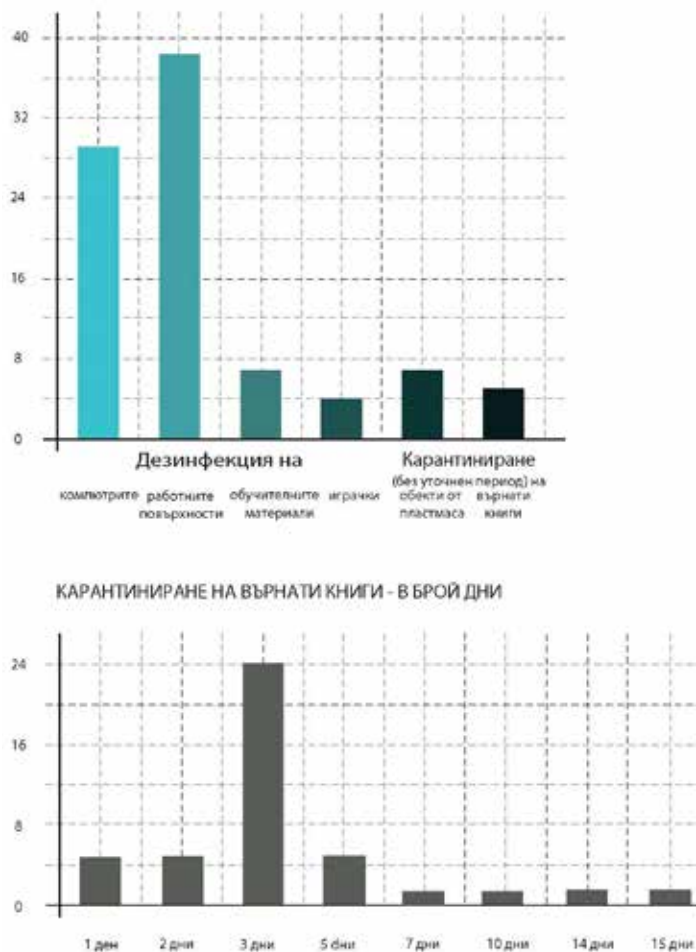
Броят на дните за карантиниране на книгите показва най-много разлики в съвременната библиотечна практика. Въпреки че най-популярно е карантинирането за 3 дни, намираме широк диапазон от практики – от 1 до 15 дни карантиниране. Системни тестове за времето, в което COVID-19 оцелява върху различни материали, ползвани в библиотечната, архивната и музейна практика са проведени в последните месеци в рамките на проекта на OCLC ReALM⁹ и в техния контекст срокът от 3 дни е подходящ. Тестовите се отнасят само до началния щам на вируса – скорошната поява на по-силно заразен щам в края на 2020 г. означава, че ще са нужни допълнителни изследвания за устойчивостта на този щам върху различни повърхности.

⁹ OCLC: REopening Archives, Libraries, and Museums (REALM) [онлайн]. Достъпно от: <https://www.oclc.org/realm/home.html>

ДЕЗИНФЕКЦИЯ

Какви мерки да вземем вирусът да не оцелява върху повърхностите в библиотечната среда и върху книгите и другите обекти от сбирките

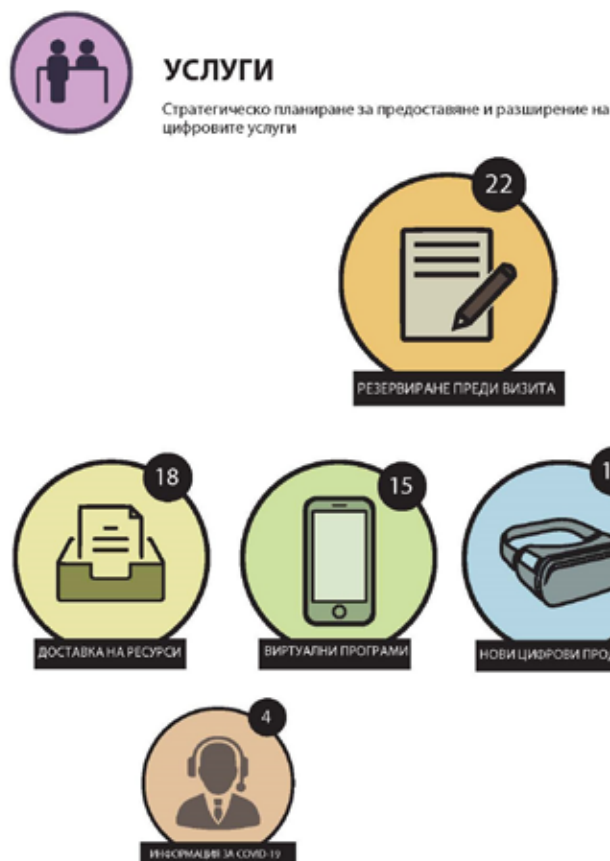

Фиг. 3. Мерки за дезинфекция

3.4. Услуги

Затварянето на библиотеките за посещение води до засилен интерес към предлаганите цифрови ресурси и услуги от библиотеките. Промяната в предлаганите услуги онлайн е особено интересна тема, която е свързана с популярната напоследък цифрова трансформация на много институции.¹⁰ Фиг. 4 обобщава споменатите в изследваните планове промени. Прави впечатление, че услугите не са коментирани толкова обширно колкото различните промени да речем от областта на дезинфекцията. Това вероятно се дължи на обширното предлагане на цифрови услуги, докато изискванията за дезинфекция наложиха въвеждането на сериозна промяна в поддържането на чистота в библиотечните сгради. За много библиотеки нов тип услуга е резервирането на книги преди лична визита. Тук можем да споменем, че по време на пандемията редица български библиотеки организираха доставяне на подбрани книги по домовете, услуга, която отличава нашата практика и не е открита в изследваните 77 библиотечни плана от други страни.

¹⁰ Culture 24: The Digital Transformation Agenda and GLAMs. A Quick Scan Report for Europeana [онлайн]. Достъпно от: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Digital%20transformation%20reports/The%20digital%20transformation%20agenda%20and%20GLAMs%20-%20Culture24,%20findings%20and%20outcomes.pdf

Фиг. 4. Промени в библиотечните услуги

4. Заключение

Представеният анализ на основните мерки, които библиотеките въвеждат след пандемията показва, че характеристиките на библиотеките като трето място започват да се променят съществено. В Табл. 2 са обобщили промените спрямо характеристиките на третите места според Олденбург и по-късни изследвания.¹¹

Компонент	Според Oldenburg, 1989	По време на пандемията от COVID-19 (2020)	След пандемията от COVID-19 (очаквания за бъдещето)
Граници в пространството	Ясно местоположение в близост до дома; вътрешното пространство дава усещане за общност и принадлежност.	Добавяне на вътрешни разделители и разрастване на услугите, доставяни извън пространството (цифрови услуги).	Вероятно част от вътрешните разделители ще бъдат постепенно премахнати; доставката на цифрови услуги ще продължи.
Общност	Използва се от една или повече общности, които споделят време в „третото място“.	Споделянето на време от групи от хора е невъзможно. За библиотеките не е приоритет да намерят цифров заместител.	Вероятно ще наблюдаваме раздробяване на общностите на по-малки групи на място. Нови дигитални среди за групово общуване около библиотечното съдържание и услуги.

¹¹ Aabø, S., Audunson, R. Use of library space and the library as place. *Library and Information Science Research*, 34 (2), 2012, p. 138 – 149.; Kim J-A, Dimensions of User Perception of Academic Library as Place, *The Journal of Academic Librarianship*, 42 (5), 2016, p. 509 – 514.

Компонент	Според Oldenburg, 1989	По време на пандемията от COVID-19 (2020)	След пандемията от COVID-19 (очаквания за бъдещето)
Тип среда	Предимно градска.	Няма промяна.	Ангажиране на хора в по-малки и отдалечени населени места с новите цифрови услуги.
Равенство на достъп	Равен достъп на всички до общото пространство.	Неравенство в достъпа до физическото и виртуалното пространство поради ограничения и цифрово разделение (digital divide).	Възстановяване на равния достъп във физическото пространство, но дали в цифровото пространство ще се преодолее евентуалното цифрово разделение?
Дизайн	Опростен дизайн на пространството с елементи на домашен уют.	Барииери и разделители, промяна в свободата на движение – усещането определено се отдалечава от това за домашен уют.	Усилия за подобряване на вътрешната среда при запазване на ограниченията.
Уют	Атмосфера, която създава усещане за топлина и защитеност.	Пространството не се използва и това го прави да изглежда бездушно и студено. Някои елементи напомнят на болница (това стресира някои хора), други – на супермаркет. Объркване на посланията към хората.	Усилия за подобряване на усещането за топлина и защитеност.
Отмора	Прекарване на свободното време, игри, обсъждания – („третото място“ не акцентира върху обичайното ползване на библиотеките за работа или обучение).	Ограничаване на прекарването свободно време. Достъпът на семейства се ограничава, ако е бил възможен. Играта евентуално се пренася в цифровите услуги, но това не е приоритет за библиотеките.	Преосмисляне на това за какви дейности се използват библиотечните пространства; намаляване на броя участници в дейности за отмора и забавление.
Дискусии	Всеки посетител има възможност да се включи в дискусиите в „третото място“.	Сериозни ограничения на дискусиите заради правилата за дистанциране. Затруднения при общуване поради допълнителните разделители и средствата за лично предпазване (маски и шлемове). Проблеми за хора с нарушения на зрението и на слуха (ако разчитат на четене по устните на събеседника).	Ако анемичните ограничения продължат дълго време, повечето хора ще се настроят, че начинът на общуване ще продължи да бъде ограничен и след намаляване на предпазните мерки.
Близост	Уютната обстановка предразполага към по-близки лични разговори.	Няма условия за създаване на атмосфера на близост в общуването – мебелите, които позволяват събиране в малки групички не могат да се ползват, изискванията за разстояние между посетителите не предполагат по-доверително общуване.	Частично възвръщане на възможността за по-дискретни и лични разговори.
Групово ползване	Свободно събиране в групи и смесване на различни групи.	Събирането на групи е забранено.	Вероятно промяна към събиране на по-малки групи.

Компонент	Според Oldenburg, 1989	По време на пандемията от COVID-19 (2020)	След пандемията от COVID-19 (очаквания за бъдещето)
Кой определя използването на пространството	Посетителите имат свобода за избор на пространство и определят начина, по който то се ползва в съответствие с правилата на библиотеката.	Пространството се управлява напълно от ръководството на библиотеката, което въвежда маршрути на движение и ограничения в ползването на пространството. Няма примери, в които читателите да са участвали по някакъв начин в тези решения.	Можем да очакваме, че ще има все повече правителствени регулации за режима на използване на библиотеките в съответствие с промените в идеите за общественото здраве и безопасност при пандемии. Институциите ще имат повече вътрешни политики и правилници с преценка на рисковете. Можем да очакваме повече формален контрол и намаляване на неформалната употреба на библиотеките.

Табл. 2. Промени в използването на библиотеките като трето място

Разговор за книги в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив по време на пандемия

Гълъбина Желязкова

Последните десетилетия са белязани от множество твърдения, че светът ще се промени безвъзвратно и никога повече няма да бъде същият. Станахме свидетели на Бежанската криза и Голямата рецесия, но като че ли липсваше някакъв елемент, който окончателно да затвърди твърдението за промяната на света. До месец март 2020 г., когато СЗО обяви пандемия във връзка с COVID-19 вируса, който накара хората да се страхуват от един свят на прекомерна взаимосвързаност.

Настъпи време, в което много неща трябваше да се преосмислят и при това в кратки срокове. Особено уязвими в новата реалност се оказаха културните институции, чието съществуване се основава на обмена на информация в реална среда, при директен контакт между хората. Трансформацията става неизбежна за структура, каквато е една библиотека.

Първият от многото въпроси, които се породиха, е как библиотеката да остане социално значима, въпреки затворените врати? А социалната ефективност е категория, която трудно се измерва, тъй като не съществуват количествени показатели за нея. Освен това количественото измерение е много субективно, а резултатът става ясен във времето. Имайки предвид всичко това, стигнахме до извода, че изработването на стратегия за работа в кризисни ситуации е неизбежна необходимост, за да не се окажем неподготвени, когато се случи събитие, за което предварително знаем, че има потенциал да преобърне познатия ни свят.

Пловдивската народна библиотека заложи на практика, която доказва полезността си. Библиотеката стартира видео рубрика „На фокус: Книга на седмицата“¹, която се излъчва по медийния канал на Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив (НБИВ) в YouTube. Концепцията разчита на няколко прости принципа:

1. Да не бъде прекъсвана връзката с читателите, когато живият контакт е невъзможен.
2. Да се поддържа високо доверието в избора на библиотекарите.
3. Фокусът върху страха да бъде неутрализиран.

Беше изработен ефективен алгоритъм за работа:

1. В начинанието на доброволен принцип се включват библиотекарите от различни отдели на НБИВ.
2. Изборът на заглавие се представя на главния библиотекар за одобрение.
3. След прочит и анализ от библиотекаря краткото ревю се записва в импровизирана среда.
4. След техническа обработка записът се предоставя на зам.-директора, който прецизира и контролира пускането му в медийния канал на библиотеката.
5. В началото на всяка седмица в рубриката „На фокус: Книга на седмицата“ се излъчва нов запис.

Тази инициатива позволи да се случи среща във виртуалното пространство. В домовете на хората „влязоха“ познатите лица на библиотекарите от Народната библиотека. Това е важно,

¹ YouTube: Народна библиотека Пловдив [онлайн]. Достъпно от: https://www.youtube.com/channel/UCRb34vDOn_jeERV94aDpX1Q/featured

защото показва грижа, а грижата е предпоставка за емпатия и доверие. Очакванията ни са новата видео рубрика да направи библиотеката търсена и желана опция по време на социалната изолация, а това да докаже необходимостта от съществуването ѝ.

Третият принцип, на който заложихме е да се измести фокусът на страха, който синхронизира света и ни обедини така, както нито една друга кризисна ситуация не успя. Как се реализира този принцип? Разговорът за книги, освен да информира, постигна и една друга, съзнателно търсена цел – дава различна перспектива на светоусещане, като измести фокуса от доминиращите, панически мисли за коронавируса. Необходимо е да се отбележи равнопоставеността по отношение на ситуацията между двете страни. Тази на адресанта и тази на адресата. И едните, и другите изпитват еднакви страхове, и от тук произтича ценността на практиката – доброволческото намерение, въпреки страха. Едните да бъдат в услуга на другите. Тази практика, безспорно има бъдеще. Тя спомага да се осъвремени традиционната библиотечна работа в дигиталната епоха.

Изводите, които бяха направени, след завръщането ни в нормална среда, са в два аспекта:

1. Доколко е полезна тази практика?

- На първо място трябва да отбележим, че присъствието ни по време на всеобщото отсъствие направи завръщането на потребителите в библиотеката значително по-леко и безболезнено.
- Увеличиха се абонатите на видеоканала в YouTube.
- Отчетохме ръст на гледанията на ревютата.

2. Как се отрази на библиотекарите, които участваха в практиката?

- Ентусиазмът, с който библиотекарите се обединиха около идеята за представяне на книгите, направи видима една изключително важна характеристика за всеки колектив – екипността.

Пандемията, която преживяваме в настоящия момент, е криза, която дава на човечеството възможност да докаже своята свързаност и заедност. Тя кара хората да се уповават на науката и рационалността. Библиотеките могат да удовлетворят тази потребност. С помощта на технологиите, наложени в глобалния свят, те имат възможност да популяризират своите ресурси. А това ще направи по-устойчива синергията библиотека – читател.

Да останем свързани: библиотека и читатели във време на пандемия

Силвия Павлова

Във време, в което светът функционира на бързи обороти, изградил напредъка си върху разнообразни технологични решения, космополитен стил на живот и мащабно планиране, грижата за опазването на човешкия живот успя да преподреди дори световния дневен ред. И най-основополагащата човешка ценност – здравето, надделя над всички материални и духовни придобивки. Консуматорското общество спря на пауза пред непознатото лице на пандемията COVID-19. И едно стана съвсем ясно – това не беше добро време за култура.

Въпреки реалните заплахи за разпространяване на заразата чрез раздаване на библиотечни документи, решението вратите да се затворят през пролетта на 2020 г., беше най-трудното. Осъзнавахме опасността, че физическата и социалната изолация можеха да се окажат пагубни за съществен процент от нашите потребители. Реалното общуване с хората, било то и в лицето само на библиотекарите, четенето на книги, достъпът до компютър, интернет и информация на уютно място в залите на библиотеката, са част от естествения ритъм на живот на хората над 55 години, които ежедневно посещават отделите. А новите книжни заглавия, списания, дигитални забавления и ресурси са непостижим лукс за някои от малките ни потребители.

Мерките за справяне с разпространяване на коронавируса доведоха до временно преустановяване на заемането на книги от нашите читатели, но дадоха стимул на екипа да потърси нови начини за общуване като използва силата на новите технологии. Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца използва разнообразните си дигитални канали, за да предоставя достъп до култура на потребителите си дори във времето на социална изолация.

Това са официалният сайт на библиотеката¹, Дигиталната библиотека²: Дигиталния архив на XX век на област Враца – „Карта на времето“³. В Дигиталния архив са публикувани над 1500 истории, 1200 ретро снимки от различни периоди на XX в., 1400 фотографии, направени по време на теренните обиколки, а потребителите имат достъп до 600 пълнотекстови документи – статии, краеведски и фолклорни текстове, 800 файла аудиозаписи и 60 видеоматериали. Информацията е събрана от всичките 123 населени места в област Враца. Ежедневно се публикува избрана история на фейсбук страницата на регионалната библиотека. Част от снимките могат да бъдат открити и в страницата ни „Карта на времето“⁴ в Инстаграм. Библиотеката е в постоянна комуникация с потребителите си и чрез профилите в социалните мрежи: Фейсбук⁵, Инстаграм⁶ и Туитър⁷.

Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца остава в помощ на студенти и ученици за предоставяне на справочна информация, свързана с подготвянето на курсови, дипломни и

¹ Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца [онлайн]. Достъпно от: www.libvratsa.org

² Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца: Дигитална библиотека [онлайн]. Достъпно от: <https://libvratsa.org/digitalna-biblioteka/>

³ Карта на времето: Дигитален архив на регион Враца XX век [онлайн]. Достъпно от: <https://kartanavremeto-vratsa.org/>

⁴ Instagram: [kartanavremeto_vratsa](https://www.instagram.com/kartanavremeto_vratsa/) [онлайн]. Достъпно от: https://www.instagram.com/kartanavremeto_vratsa/

⁵ Facebook: Регионална библиотека „Христо Ботев“ град Враца [онлайн]. Достъпно от: [fb.com/libvratsa](https://www.facebook.com/libvratsa)

⁶ Instagram: [vratsalibrary](https://www.instagram.com/vratsalibrary/) [онлайн]. Достъпно от: <https://www.instagram.com/vratsalibrary/>

⁷ Twitter: РБ „Христо Ботев“ [онлайн]. Достъпно от: <https://twitter.com/VratsaLibrary>

домашни работи. Потребителите получават справочна информация след запитвания на имейл. Процедурата е бърза и лесна – необходимо е единствено да се опише каква информация ще бъде нужна и темата, за която се отнася. Запитването се пренасочва към библиотечните специалисти в съответните отдели за проучване и предоставяне. В кратки срокове се връща на имейл със сканираната информация, с която библиотеката разполага.

От началото на извънредното положение до 14 май 2020 г. читатели в отделите не са допускани, а срокът за връщане на заетите книги автоматично се удължава до възобновяване на дейността на библиотеката.

В отговор на потребностите на учителите, които имат нужда от подкрепа при преминаването изцяло в дигитална среда, Детският отдел на библиотеката разработва книжни куизове, съобразени с различните възрастови групи и достъпни на платформи, познати на преподавателите. Целта е въпросниците да бъдат лесни за откриване, споделяне и решаване, чрез фейсбук страницата на библиотеката и да са забавно и полезно съдържание за децата и техните учители. Бяха създадени и специални видеа за работата с електронния каталог на библиотеката, както и с услугата „Моята библиотека“.

Извън традиционните библиотечни дейности, които трябваше да преминат през бързата трансформация на новата пандемична реалност, библиотеката търсеше начини да компенсират липсата на срещи на читателите с хора на литературата и изкуството и да предостави аналог за сметка на отменените събития. Решението също се появи съвсем навреме, благодарение на добрите партньорства, изградени през годините с институции, организации и медии, обединени от мисията за популяризиране на четенето и лесния достъп до култура.

Екипът на най-големия сайт за четене и книги в България „Аз чета“ реагира своевременно в създадалата се извънредна ситуация за ограничаване на епидемията от коронавирус със стартирането на кампанията #ВкъщиСъмИЧета. Целта е да направи стоенето вкъщи много по-леко и приятно с редица инициативи. Рамка за профилна снимка с хаштаг #ВкъщиСъмИЧета, статии с препоръки и идеи за това как да прекарате времето вкъщи в компанията на книги, 30-дневно книжно предизвикателство съвместно със сайта Chitatel.net, онлайн разговор с автор, което се превърна в инициатива, реализирана между медията и Регионална библиотека „Христо Ботев“ – Враца.

Онлайн разговор с автор

Времето без книжни премиери се замени с виртуални събития, предавани на живо във фейсбук страницата на библиотеката, а за стрийминга се грижи екипът на сайта „Аз чета“. Съвместната инициатива за представяне на автори онлайн доказва, че дори във времето на социална изолация обществената библиотека продължава да бъде предпочитан партньор и новатор като използва възможностите, предлагани от дигиталната среда за достъп на потребителите си до литература и изкуство.

За времето от 24 март до 20 май в кампанията са представени 9 писатели – авторката и илюстраторка Нуша Роянова, детската писателка Радостина Николова, експертката по социален етикет Невена Басарова, поетесата Мария Донева, писателят Димитър Калбуров, авторът и сценарист Александър Чобанов, писателят и основател на Сдружение за градски читални Александър Шпатов, писателките Ралица Генчева и Радостина Ангелова. Разнообразната палитра от хора на словото и изкуството, която беше предоставена на потребителите под формата на онлайн разговор, успя да обхване широк спектър от читатели и да отговори на потребностите им от култура.

Срещите макар и във виртуална среда получиха отлични отзиви, а дигиталните платформи позволиха на един иначе съвсем традиционен разговор между читатели и гости, да прехвърли границите на залите и сградите и да направи съпричастни хора от всички точки с интернет покритие. Записи на онлайн разговорите остават достъпни на фейсбук страницата на библиотеката, в YouTube канала на „Аз чета“ и се превръщат в едно от най-гледаното и споделяно съдържание в социалната мрежа на регионалната библиотека.

Общият обхват на онлайн разговорите за периода 24 март – 20 май е над 50 400 потребители. Средно всяко от видеата е достигнало до 5 600 от потребителите в социалната мрежа.

Кампанията е и ценен жест на подкрепа към творците, които имат не по-малко нужда от спасяване в разгара на тази пандемия. Виртуалните книжни премиери затвърдиха и основната роля на обществените библиотеки при откриване и представяне на авторите и създаване на място и формат, чрез които писателите и читателите могат да се свързват и макар опосредствани чрез технологиите да общуват пълноценно, дори във времето на социално дистанциране.

Библиотечни делници и празници в условията на коронавирус в Регионална библиотека „Партений Павлович“ – Силистра

Галина Раева

Пандемията от коронавирус, променяйки навичките и комуникациите ни, изведе на преден план способността на библиотеките да реагират адекватно на новите условия. Библиотекарите от Регионална библиотека „Партений Павлович“ – Силистра бързо преустроиха голяма част от своите дейности във форма, съответстваща на противоепидемичните мерки. След затварянето на библиотеката за физически посещения, увеличихме онлайн услугите за потребителите. Реагирахме бързо на създалата се необичайна ситуация, опитвахме се да бъдем полезни, гъвкави и да съхраним своя позитивизъм.

Комуникацията е сред най-важните процеси, които организациите осъществяват с външните публики и като такава, тя винаги е била сред приоритетите на библиотеката. Необходимостта от дистанциране и самоизолиране на хората наложи още по-активното използване на онлайн услугите и възможностите за достъп до информация. На сайта¹ и в социалните мрежи предлагаме актуална и полезна информация, свързана със здравни препоръки, начини на работа на обществени институции, различни декларации. Библиотечните специалисти публикуваха онлайн образователни и развлекателни материали, линкове и е-адреси. Чрез виртуалната справочна служба „Попитай библиотекаря“ отговаряхме на читателски въпроси, изпращахме по електронната поща сканирани библиотечни материали. Голяма част от информацията, която споделяхме, беше предназначена за децата – безплатно изтегляне на книги, игри, свързани с четенето, които могат да играят у дома, любопитни факти за книгоиздаването.

Сред предизвикателствата, пред които настоящата 2020 г. изправи Регионална библиотека „Партений Павлович“, беше и отбелязването на нейния 150 годишен юбилей. Регионалната библиотека винаги е заемала водещо място в културния живот на града, ползвала се е с уважението и доверието на гражданите на Силистра. Затова опитахме, въпреки ограниченията, наложени от обстоятелствата около COVID-19, да направим съпричастни на празника ни нашите потребители.

В уебсайта на библиотеката и в социалните мрежи отправихме покана към гражданите на Силистра да споделят спомени, мнения, предложения, свързани с институцията. В резултат се получи активна комуникация, която показва, че хората са съпричастни към библиотеката. В сайта публикувахме поредица от материали, свързани с историята на Регионална библиотека „Партений Павлович“.

В навечерието на 1 септември – датата, на която преди 150 години родолюбиви силистренци създават читалище „Надежда“ в града и с това полагат началото на библиотечното дело, експонирахме изложба „150 години в 150 снимки“. Изложбата пресъздаде важни моменти от историята, лица и събития от миналото. Избрахме фотографиите, защото те са носители не само на информация, но и на силен емоционален заряд.

Откриването на изложбата постави начало на срещата с настоящи и бивши библиотекарите в зала „Диоген Вичев“. Интересни разговори, спомени, предложения, напомниха как са се извършвали библиотечните дейности в миналото. Към колегите, работили в различни периоди от развитието на библиотеката, ръководството на библиотеката отправи поздравителни адреси, с

¹ Регионална библиотека „Партений Павлович“ [онлайн]. Достъпно от: <https://libsilistra.bg/>

които благодари на всеки, дал своя принос за развитието на организацията като важен културно-образователен и информационен център.

С презентацията „Библиотекарите – преди и сега“ отдадохме дължимото уважение и към делото на основателите – библиотекарите през XIX век и тези, поели щафетата след тях. Всички те всеотдайно са се грижили за библиотеката и в години на войни, природни бедствия, чужда окупация. Отличени бяха имената на ярки личности като Диоген Вичев – библиотекарят, който в продължение на 50 години служи на храма на книгата и той е негова съдба. С риск за собствената си безопасност Диоген Вичев и учителят Методи Божинов, в първите дни на румънската окупация през 1913 г., натоварват част от библиотечните книги в каруци и ги откарват в съседните свободни български градове, друга част укриват в мазета и тавани на български къщи, спасявайки ги от унищожение.

Тези и други интересни факти от богатата история показваме и в изложбата от винилови постери, посветена на юбилея. В нея представяме патрона на библиотеката – бележития български книжовник, радетел за църковна и културна независимост – Партений Павлович, представяме възрожденски книги, разпространявани в Силистренския край през XIX век, делото на силистренските спомоществатели, благодарение на които са отпечатани много книги през тази епоха и са разпространявани сред широки слоеве на българския народ. Ролята на силистренската библиотека за запазване на българския дух по време на румънската окупация, периодите в развитието от по-новата история, превръщането ѝ в обществено-информационен център в последните десетилетия – всичко това е намерило място в изложбените платна.

Изложбата е посветена и на още една годишнина – 80 години от подписването на Крайовския мирен договор. Историческият акт, подписан на 7 септември 1940 г., връща Южна Добруджа в пределите на България и е посрещнат с възторг не само в Силистра и останалите освободени селища, а и в цялата страна. В сянката на радостта и еуфорията обаче остава драмата на 67 000 българи от Северна Добруджа, които по силата на Крайовското споразумение, трябва да напуснат родните си места, отнасяйки със себе си само това, което могат да пренесат във вагоните, корабите и каруците, отпътувайки за България. Отправяйки се към неизвестното, те се опитват в шепа родна пръст, в коренчета на отскубнати набързо цветя да съхранят спомена за бащината земя. Това е цената, която плащат българите от Северна Добруджа за присъединяването ѝ към Родината, това е и част от духовните измерения на Крайовския договор. Те бяха тема на паметната среща „Изпълнения дълг към една премълчана истина“, в която бяха представени автори на книги, посветени на Крайовския договор и издадени в Силистра. Направен беше кратък аналитичен преглед на заглавията, в изложба показахме документалното наследство, свързано с международното споразумение.

Освен авторите, на срещата присъстваха много граждани на Силистра и областта. Организирането на подобни масови събития и свързаните с това рискове и несигурност по време на пандемията, бяха причината да потърсим пространство за провеждането им на открито. Мястото пред библиотеката беше подходящо за целта, защото позволяваше спазването на необходимата дистанция. По същия начин се проведеха и представянията на други автори – Огнян Димов и книгата му „Агресията в семейството“, краеведските трудове за историята и културните традиции в с. Иширково.

Мястото пред библиотеката се оформи и като експозиционно пространство за интересните изложби, които Регионална библиотека „Партений Павлович“ представи в периода май – октомври 2020 г. Освен документи от библиотечния фонд, показахме картини, фотографии, филателия, сувенири. Във време, което ограничи пътуванията, подредихме стотици магнити в изложба – спомени от пътуванията ни и книги от фондовете на отделите, свързани с интересни дестинации от целия свят. Публикувахме изложбите и онлайн, но присъстващите на открити-

ването им и желаещите да разгледат изложбите на място бяха много. Споделеното естетическо преживяване и непосредственият досег с експонатите бяха необходимост за гражданите. Изложбите доведоха нови потребители в библиотеката и показаха, че хората имат доверие в библиотеката като институция.

При организирането на летните занимания за деца отново приоритет беше сигурността. Занятията се провеждаха на открито и за разлика от предходните години групите бяха по-малки. Децата твориха, забавляваха се, създаваха нови приятелства и изграждаха отношението си към библиотеката и книгите. За пръв път през настоящата година в Силистра се проведе Нощ на литературата, като четенето на съвременни автори се проведе в четири гнезда, едното отново беше пространството пред библиотеката.

През октомври 2020 г. се проведе благотворителният маратон „Чрез спорт към знание 4“. Тази инициатива доказва своята устойчивост във времето – провежда се за 4-а поредна година и въпреки обстоятелствата, свързани с коронавируса, събра най-много желаещи да се включат в маратона в сравнение с предходните години. Правилата изискваха всеки участник да пробяга една обиколка от 400 метра, което прибавяше към сметката за закупуване на книги за библиотеката 1 лев. Събитието беше предназначено за недиференцирана публика и се проведе в Дунавския парк. Участието на много граждани от Силистра на различна възраст и с различни професии показва, че каузите на библиотеката сплотяват хората, дори в трудни времена.

Всички събития, които организирахме в периода май – октомври 2020 г., имаха и новинарска стойност – бяха отбелязвани не само от медиите в Силистра и съседните областни градове, но и в националните медии. Тези инициативи създаваха позитивен дух в общността, културни ценности, обща памет. Те стимулират нас – библиотекарите от Регионална библиотека „Партений Павлович“, да търсим нови начини, чрез които да бъдем полезни на гражданите на Силистра. Това е много важно в ситуации като настоящата, защото способността ни да реагираме на кризисни ситуации показва нашата устойчивост и необходимост като важен фактор в живота на общността.

Домът на книгите – жалон за надеждно място в криза

Как материалното неравенство между библиотеките изпъкна още по-отчетливо в пандемията

Нина Йовкова

Приятел в криза се познава, ако перифразираме една популярна поговорка. Старейки се да се приспособим към живота в „новото нормално“, е съвсем естествено да се оглеждаме за някакви жалони на стабилност. Защото нищо вече не е същото – училището, пазаруването, почивката, културните развлечения, посещенията в бар или в ресторант. Дори безобидното придвижване с градския транспорт е добило страховити окраски на екстремна опасност. Поотмина първоначалната приливна вълна на ужаса пред непознатото, хората се адаптираха, но пак във всекидневието си имат нужда от контакт с успокояващото и надеждното.

Ако ясно осъзнаваме, че основното ядро от посетителите в обществените библиотеки е от хора над средната и от третата възраст, то именно пред тях трябва да лансираме институцията на информационните услуги като чисто, безопасно място. Разбира се, стриктни противоепидемични мерки се спазват и в детските отдели, но там не е така ярко изразен страхът сред читателите.

В тази обстановка на пандемия и здравна криза, библиотеките имат някои безспорни предимства пред другите културни институти. Посетителите в библиотеките не се струпват така залпово и на големи групи, както това се случва при зрителите на театрална и куклена постановка или при оперно представление. Изложбите също се откриват в определен час и предизвикват събиране на много хора в ограничено затворено пространство. Това е валидно и за всякакви концерти, матинета и прочее пърформанси.

Читателите в библиотеката не идват, разбира се, равномерно и в строен ред като на точна линия. Но все пак, те са разпределени във времето на 10-часовия работен ден на културната институция. Сравнително лесно е визитите им да се организират така, че да се избягват скупчванията на възрастни хора или деца пред лавиците, дори с цената на леко неудобство да се почака няколко минути във фойето.

Библиотеките възобновиха работата си след изтичането на извънредното положение без големи сътресения, както и без необходимост от значителни инвестиции, за да се пригледят помещенията и служителите към противоепидемичните изисквания. За спазването им бяха необходими само маски, шлемове, ръкавици за персонала, дезинфектанти за напръскване на ръцете на читателите, както и раздалечаване на работните места за посетители на изискваната от здравните наредби дистанция. Допълнително успокоение внася и фактът, че посетителите в заемната и читалнята се задържат за сравнително кратко време – във всеки случай, значително по-кратко по времетраене от един спектакъл или кинопрожекция.

По дългогодишни наблюдения на главните библиотекари в читалнята и заемната на Библиотека „Родина“ средният престой на посетител е около 10 минути при избора на нови книги и около час при прегледа на актуалната преса в читалнята. Това, разбира се, са усреднени цифри, които включват и времето за обслужване. Когато посетител се отбие, за да получи резервирана от по-рано книга, се задържа наистина съвсем малко време, но пък има и ентузиаста-

зирани възрастни читатели на вестници и списания, които престояват по 2 – 3 часа, за да си осигурят и социално общуване като бонусна притурка към четенето.

За илюстративен пример мога да дам работата в Библиотека „Родина“ в Стара Загора, където работя от 3 години и половина. Всички нейни звена – централна библиотека и петте ѝ филиала, възобновиха дейността си още на 11 май, дни преди да изтече обявеното от 44-то Народно събрание извънредно положение. През април и до 11 май, когато вратите ни бяха затворени за външни хора, оползотворихме част от платения си годишен отпуск, а работещите в отдел „Комплектуване, обработка и каталогизация на библиотечния фонд“ работихме дистанционно. За библиотечно-информационните процеси в Библиотека „Родина“ автоматизацията е започнала през 1996 г., а с въвеждането ѝ читалищната библиотека се отличава като една от първите в Южна България. Работим с компютърната програма „Автоматизирана библиотека“ (АБ) за автоматизирана обработка на книги и периодични издания на фирма „РС-ТМ“ ООД.

По време на дистанционната ни работа, използвахме отсъствието на читатели и липсата на ангажименти по организиране на срещи с автори и други културни събития, за да прегледаме своите бази данни. От отдела за обработка се занимахме с преглед и обновяване на предметни рубрики, ключови думи и географски понятия, както и с биографичните данни в За него/За нея. Типично библиотечна работа, поглъщаща вниманието и изискваща време и задълбоченост, за която във всекидневната ни дейност трудно може да отделим часове наред. Така добре уплътнихме времето на изолация, което за нас не се превърна в неочаквана ваканция, а ни ангажира с друг, по-пренебрегван аспект от библиотечната работа.

Това, което забелязвам с огорчение през последните месеци, е, че в пандемията изпъкна още по-отчетливо материалното неравенство между различните видове библиотеки. Определено предимство получиха тези, които имат и собствени приходи на средства, освен отредените им субсидии. Тези субсидии, които никога не са били свръхизобилни, сега са орязани за всички, защото няма град, община или кметство, незасегнати финансово. Средствата за нови книги и за дейности по културния календар са намалени драстично. Това директно ощетява читателите, защото те посещават библиотеките ни най-вече, за да открият най-новите заглавия.

И тук е уместно да си спомним, че думата „криза“, написана на китайски, се състои от два йероглифа: единият означава „опасност“, а другият – „благоприятна възможност“. Никой никога не е давал нищо наготово на библиотеките, така че техните екипи и ръководители винаги са имали стимул да търсят допълнителни средства за финансиране, най-вече чрез спонсорство и спечелване на проекти. Сега тази активност е особено необходима и в интерес на читателите. Лошото е, че бизнесът много пострада от случващото се, така че ще е по-трудно от всякога да се намерят допълнителни пари. Може само да се надяваме, че всички библиотеки ще оцелеят и след като приключи финансовият колапс, който, опасявам се, се очертава много по-дълъг от здравната криза.

Песимистично допускам, че тази криза ще ускори редуцирането на библиотеките у нас, до което, неизбежно ще доведе хегемонията на интернет. Роят се порталите за безплатни електронни книги и те са предпочитани и от младежите, и от хората към средната възраст. Аз самата предпочитам да чета онлайн за удобство. Не е за пренебрегване и фактът, че цените на хартиените книги превърнаха купуването им в лукс в страната с най-ниските доходи в Европейския съюз.

Но все пак, още съществуваме и това изисква непрекъснато да мислим как да сме полезни за своите читатели. И най-вече как да им внушим, че съумяваме да осигурим безопасността им, за да не допуснем отлива им през пандемията. Защото броят на читателите намалява навсякъде и това се очертава като абсолютно непрекъсваем процес. Много добър пример е закупуването на машина за дезинфекция на книги от няколко регионални библиотеки. Пове-

чето библиотеки, включително и нашата, отделят върнатите от читателите книги настрана, в помещение различно от читалнята и заемната, за да престоят там известно време за един вид самообеззаразяване. Лично за мен, това е излишна предохранителна мярка, тъй като всеки ден пипаме много по-опасна хартия, каквато е тази на банкнотите. Но тъй като нашите посетители са предимно възрастни хора, разтревожени от случващото се, всяка мярка, която ги насърчава да се чувстват спокойни в библиотеките, може да се приветства като подходяща и уместна. Друг вариант е осигуряването на UV лампи за пречистване и дезинфекция на въздуха – каквито сега купуват в училищата.

И още един аспект на полезност за читателите – при възможност всеки лев да отива за нови книги. Зная, че организирането на културни събития като срещи с писатели, подреждането на изложби, заниманията в детските отдели и други са важни. Обаче в условията на орязано финансиране те дърпат средства. А най-много са хората, които се интересуват какво ще открият като се изправят пред лавиците – нови заглавия или омръзналите им корици на препрочитани няколко пъти книги.

В условията на пандемия пак имаме отличен повод да повдигнем въпроса с модела на финансиране на обществените библиотеки в България, който прави разлика само между 4 вида библиотеки: национална, регионални, общински и читалищни. Библиотека като „Родина“ в Стара Загора със 160-годишна история и фонд от почти 300 000 библиотечни единици е много неизгодно и несполучливо приравнена на малките читалища със сбирка от по 2000 – 3000 книги. Това създава спънки и при кандидатстване по проекти за закупуване на нови книги, като ни ограничава в една ниска финансова рамка до 5000 лева. Мисля, че е удачно да се направи едно прецизиране на въпросния модел на финансиране, по-гъвкаво, не толкова на едро и като се следят няколко показателя.

Накрая, пожелавам на всички нас да излезем живи, здрави и без много психически поражения от пандемията, финансовата криза и всички тревоги, които помрачиха живота и работата ни, която иначе намирам за много приятна и вдъхновяваща. Бъдете здрави и всичко друго ще се нареди!

Дейността на училищните библиотеки в област Пловдив в условията на дистанционно обучение

Таня Пилева

В качеството ми на методист, отговарящ за училищните библиотеки в област Пловдив, поисках от библиотекарите информация за дейността на всяка библиотека по време на дистанционното обучение на учениците. Събраните данни обобщих и анализирах, за да направя извод до колко училищните библиотеки са в състояние да работят и да бъдат полезни на своите потребители в дигитална среда.

Оказа се, че не всички библиотечни специалисти са имали възможността да работят и да направят възможното за подпомагане на образователния процес в училище, когато децата не присъстват физически. Почти една трета от библиотекарите са изпратени в принудителен отпуск, а библиотеките преустановяват своята дейност по нареждане на училищните директори. Според тяхното мнение библиотекарят няма работа в отсъствието на учениците и затова трябва да бъде пуснат в отпуск за периода на дистанционното обучение.

По-голямата част от библиотечните специалисти са били на работа, но повечето от тях не са имали достъп до платформите за обучение, което ги принуждава да използват социалните мрежи като единствена възможност за връзка с учениците. Там публикуват информация за помагала, тестове по различни предмети, както и текуща информация за зрелостните изпити. Предоставят се любопитни факти, възможностите за достъп до електронни книги и др.

Малка част съумяват да се включат активно през платформите за дистанционно обучение и провеждат различни инициативи – ХГ „Св. св. Кирил и Методий“, ЕГ „Иван Вазов“, Национална търговска гимназия, ПГ по архитектура, строителство и геодезия, ПГ по хранителни технологии и техника в Пловдив и СУ „Иван Вазов“ в Сопот. Техният опит ще бъде представен накратко в доклада.

Хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ – Пловдив

В променените реалности, работата на библиотекаря Дона Иванова от Хуманитарна гимназия – Пловдив е изцяло онлайн. Първоначално две седмици, библиотеката е отворена с редуцирано работно време. Впоследствие библиотекарят е включен в екип от 5 човека: двамата педагогически съветници, учителят по музика и учителят по изобразително изкуство, отговарящ за координиране, организиране и провеждане на 4-те дни с облекчен режим на учене, с акцент на културни и развлекателни занятия. От 13 до 16 април 2020 г. са създадени 4 класни стаи – за отделните класове (8-и, 9-и, 10-и, 11-и), в които се качват различни материали от сферата на културата и историята: презентират се различни интересни рубрики, сайтове, отбелязване на годишнини, концерти, значими, но малко известни имена от българската история и култура. Целта е да се привлече вниманието на учениците. Една от инициативите е виртуална разходка в НБ „Иван Вазов“ – Пловдив с акцент Дигиталната библиотека.

В класните стаи, съобразно изучавания материал, са качени различни епизоди от „Историята оживява“ – съвместна рубрика на сдружение „Българска история“ и телевизия ViTV от периода 2016 – 2017. С помощта на гости-специалисти и кратки анимационни филми, водещите Иван и Марио превръщат сложната и определена от мнозина за „суха“ наука история в увлекателен и разбираем разказ. Включени са филмите „Тутраканска епопея“, „Полк. Борис

Дрангов“, „Дойранска епопея“, „Генерал Владимир Вазов“, „Капитан Димитър Списаревски“, „Битката при Константинопол“, „Битката при Ахелой“, „Андрей Ляпчев“, „Стефан Стамболов“, „Крепостите в България“ и др.

Изнесени са материали от областта на литературата и изкуството: „250 години от рождението на Бетовен“, „Борис Христов“, „Великолепието на Ермитажа“, „История на българския спорт“, „Великият Моцарт“, „Обичам да чета“, „Дама Пика“ от Юрий Дачев (по А. С. Пушкин), „Рок опера „Нострадамус“, „Алеко Константинов“, „Христо Ботев: между революцията и поезията“ и др.

На 16 април 2020 г. се провежда онлайн Денят на талантите и творчеството, организиран от библиотекаря Дона Иванова, Ралица Димитрова – учител по история, Диана Петкова – учител по музика, педагогическите съветници Гергана Кендерлиева и Ани Бинева, както и учителят по изобразително изкуство Веселин Николов. Живата среща на ученици и учители е спонтанна и импровизирана. Има песни, четене, рецитиране, споделяне. Излъчени са записани видеоклипове на ученици, „Препрочитаме Вазов“ по повод 170-годишния му юбилей....

През тези 4 дни библиотекарят, като ръководител на Клуб по извънкласни дейности „Обичам да чета и пътувам“, съвместно с Клуб „Творецът в мен“, организира и провежда различни събития в онлайн пространството: Любими автори и книги; Онлайн четене и споделяне, посветено на Деня на книгата и авторското право; 140 години Народна библиотека „Иван Вазов“ – запознаване с виртуалната библиотека и ресурсите ѝ. Учениците наблюдават с голям интерес виртуалната разходка – особено като се стига до дигиталната библиотека. Там са достъпни издания и снимки на училището и учители през годините, както и броевете на ученическият вестник „Ученически устрем“, които са виждали в музейната библиотека на училището. Провеждат се виртуални разходки в Националния музей на образованието и в Априловската гимназия в Габрово. По случай 170-годишнината от рождението на Иван Вазов се организира онлайн четене на негови произведения под надслов „Моят Вазов“.

Сформираният екип продължи работата си с ангажимента да планира, организира, подготви и проведе във виртуалното пространство патронния празник на училището – 11 май. Празникът на славянските първоучители, който се заражда в гимназията, и от 1857 г. започва неговото триумфално шествие по цялата българска земя и навсякъде, където живеят българи. Празникът протича под надслов: „Хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ – Пловдив: 11 май – патронен празник на училището – празник за възвръщане към великото духовно начало и към историческите корени“.

В навечерието на 170-годишнината от създаването на Епархийското класно училище в Пловдив, прераснало в първата българска гимназия, днес Хуманитарна гимназия „Св. св. Кирил и Методий“, отново честваме нашия патронен празник – 11 май – Празник за възвръщане към духовното начало. С уважение отгръщаме страниците на миналото, за да се докоснем отново до великото начало, съпроводено с копнеж за свобода във всички аспекти, заредено с възрожденски пориви, въплътило светлата идея за духовно възвисяване.

История, изтъкана от подвизи. История, сътворена от личности с възрожденски патриотизъм, от възторжени мечтатели, достигнали до безпримерен героизъм, от личности, дарили живота си за България, от творци, отпразнили взор към бъдното и завещали ни духовност... Това е историята на ХГ „Св. св. Кирил и Методий“! Тържественото звучене на Химна на Република България, на „Многая Лета“ и на камбанния звън, за пореден път ще сложат началото на нашия патронен празник – на фона на националното знаме, знамето на Европейския съюз и светините на гимназията ни – иконата на светите братя Кирил и Методий и училищните знамена. Следва поетичен рецитал – апотеоз на Първоучителите, Словото и гимназията ни. Началото... Само по себе си подвиг, то определя пътя – път на възраждане

и духовност... път, съпроводен с родолюбие и жажда за знания! Път, съградил и утвърдил едно истинско българско училище, авторитетно и достойно и днес! Училище с бъдеще – така описва началото на празника библиотекарят Дона Иванова. По време на патронния празник се провежда онлайн четене и творчество „Слово българско, поклон“, иницирано от учениците от клубовете „Обичам да чета и пътешествам“ и „Творецът в мен“ – така е възкресено словото на едни от най-големите имена на нашата литература – Иван Вазов, Пенчо Славейков, Димчо Дебелянов, Пейо Яворов – ученици на гимназията, както и на техните следовници през годините: Николай Хайтов, Никола Алваджиев, Исак Паси... стигайки до учителите и учениците творци днес.

Дейността на библиотеката в онлайн пространството не се изчерпва с казаното до тук – включените инициативи са многобройни и разнообразни, в различен формат и обем, но винаги целенасочени и с широкото участие на учениците от гимназията.

Национална търговска гимназия – Пловдив

Фейсбук страницата на библиотека „Николай Лилиев“ при Национална търговска гимназия – Пловдив се превърна в място за общуване с учениците. По време на дистанционното обучение библиотеката, съвместно с ученическият съвет организира различни онлайн събития и инициативи, обединени под надслов: „Остани въщи с НТГ“. Публикуват се тестове, онлайн помагала в помощ на учениците, които се готвят за матурите, сайтове с електронни книги. Поддържа се интересна рубрика „Знаете ли, че ...“, в която се представят различни любопитни факти.

В условията на извънредното положение, обявено в страната, тази година Маратонът на четенето се провежда изцяло в онлайн пространството. Библиотеката, съвместно с ученическият съвет, организира конкурс под наслов „НТГ чете“ за снимка (колаж), рисунка, есе или друг кратък текст, които да представят избран момент от любима или наскоро прочетена книга. Голямата награда е ваучер от книжарница за закупуване на книги на стойност 30 лв. Отличените на първите три места получават по имейла и грамоти. Резултатите и творбите се публикуват в облачното пространство на училището, с цел популяризиране на конкурса.

По повод 9 май – Ден на Европа е подготвена и представена в облачното пространство презентацията „360 градусово преживяване на организирани събития в НТГ за учебната 2019/2020 година“. На 13 май 2020 г. е организирана онлайн среща с Мануела Попова, създател на платформата „Не ми се обиждай, но...“. Платформата се бори с предразсъдъците към хората с увреждания и учи на толерантност. Проектът се радва на голяма популярност и има над 10 000 последователи. Мануела Попова е носител на наградата „Вдъхновение на годината“ за 2019 г.

За 24 май се организират различни онлайн инициативи. В групата във Фейсбук „Знаете ли, че...“ са изнесени интересни факти за образователните системи в света. Групата „Quizizz“, отново в социалните мрежи, организира две викторини на тема „Училищата по света“ и „24 май“, както и конкурс за рисунка „Как би изглеждало училището на Вашите мечти“.

На 26 май 2020 г. се навършиха 135 г. от рождението на Николай Лилиев – патрон на библиотеката. По този повод на страницата на библиотеката е публикуван портрет и кратка биография на поета. По повод 2 юни – Ден на Ботев и загиналите за свободата и независимостта на България в социалните мрежи е публикувано стихотворение от Теодора Тенева от 11-и клас, посветено на Христо Ботев.

По случай седмицата, посветена на българската просвета и култура, интерактивната група „Знаете ли, че...?“ подготвя тема: „Интересни факти за образователните системи в света“.

В социалните мрежи е обявен и конкурс за рисунка „Красотата на България“. В условията на конкурса се предоставя възможност да се нарисова както български пейзаж, така и народни носии от различни краища на България. В групата „Quizizz“ е обявена онлайн викторина „Кино и книги“, свързана с издирване на интересни и не особено популярни факти по темата.

Езикова гимназия „Иван Вазов“ – Пловдив

В ЕГ „Иван Вазов“ – Пловдив „Четенето не бе отменено“ е рубриката, под която протичат онлайн срещите на Читателския клуб към библиотеката. Продължава споделянето на мисли и чувства за прочетени извън учебната програма книги. Обект на дискусия са книгите:

- Рей Бредбъри. 451 градуса по Фаренхайт;
- Габриел Г. Маркес. Сто години самота;
- Джейн Остин. Гордост и предразсъдъци;
- Александър Беляев. Главата на проф. Доуел.

Проведени са и 2 виртуални срещи, отворени за учителите и учениците от цялата гимназия. Станалата традиция среща с човек на словото на 23 април се провежда онлайн. Ученици и учители имат възможността да се пренесат в дома на писателя и драматурга Александър Секулов и да разговарят с него ден след като е завършил поредната си книга – трилогия от пиеси. Зададени са много въпроси, свързани с писането и четенето, с театъра като особена форма на съпреживяване на изкуството. Най-голям интерес е проявен към спектакъла „Дебелянов и ангелите“, който повечето ученици са гледали. *Театърът е магия. Да се занимавам с него беше моята детска мечта, която години по-късно се сбъдна* – споделя писателят.

В навечерието на 24 май виртуални гости на учениците и учителите от ЕГ „Иван Вазов“ са Панайот Стефанов и Илия Димитров, част от екипа на списание „Нула 32“. В какво се изразява духовната мощ на словото, кои са най-ярките им спомени от празника на българската духовност, с какви предизвикателства се сблъскват при издаването и разпространението на списание „Нула 32“, какво ги мотивира да се борят за повишаването на медийната грамотност на младите? Това са само част от многобройните въпроси и емоционални отговори на участниците във видеоконференцията.

По време на дистанционното обучение в социалните мрежи са публикувани от библиотекаря редица материали по повод бележити дати и кръгли годишнини от българския празничен календар:

- „Подвигът на българските войводи Хаджи Димитър и Стефан Караджа“ – по повод 180 г. от рождението на Хаджи Димитър;
- „Книгите са само началото“ – за 24 май – Ден на българската просвета и култура;
- „Поезията е вечна, както е вечна нуждата от идеал, от вяра в живота“ – 135 г. от рождението на Николай Лилиев;
- „Човек се ражда да даде другиму любов“ – 90 г. от рождението на Пеньо Пенев;
- „Да усетиш Вазов“ и „Вазов и Пловдив“ – 170 г. от рождението на Иван Вазов.

Средно училище „Иван Вазов“ – Сопот

Още в началото на дистанционното обучение библиотекарят Славка Цилкова организира в социалните мрежи представяне на книгите, получени от кампанията, организирана от Киндер България. „Истории за споделяне“ – *страхотна инициатива за четенето, за писането, за книжката и мишката, за историите, за фантасмагориите, за децата които обичат да четат, за децата, на които им четат. История, която обогати фонда на училищната биб-*

лиотека – свързващото звено между учители и ученици в образователния процес – споделя библиотекарят по повод кампанията. Новите книги, подредени старателно в училищната библиотека, се представят една по една, като всичко е заснето с камера и излъчено по видеоканала на училището.

В деня на детската книга децата от клуб „Бисерче вълшебно“ участват в онлайн среща с авторката на „Мотовете“ – Радостина Николова, по покана на библиотеката в НЧ „Иван Вазов 1871“ – Сопот. Малко по-късно същия ден се включват в живото предаване на НЧ „Васил Левски 1928“ – София, където Борис Самаринов представя биографията на Ханс Кристиан Андерсен и чете негови приказки. Включват се в онлайн срещите, организирани от РБ „Христо Ботев“ – Враца. Клубът има група в Messenger от 19 март и всекидневно получава видеата на Вал Стоева – главен редактор на сайта „Детски книги“. В нестандартни условия продължават да четат, за да се включат в гласуването за Наградата „Бисерче вълшебно“ и в предизвикателството Книгоходец.

Четем заедно „Из старата българска литература“ – по повод месеца на словото, духовността и културата в СУ „Иван Вазов“ – Сопот, осмокласниците провеждат час по литература, четейки произведения на свети Климент Охридски, Константин Преславски, Черноризец Храбър, свети Патриарх Евтимий. Традиционният „Празник на буквите“ в СУ „Иван Вазов“, за голямо съжаление на първокласниците и техните родители, тази учебна година също е онлайн. Но въпреки обстоятелствата, те рисуват, четат и рецитират онлайн и показват, че вече са грамотни. 11 май е патронният празник на училището. „Препрочитаме Вазов“ е мотото за участие на учениците в кампания на Народен театър „Иван Вазов“, посветена на патриарха на българската литература по повод 170-годинщината от рождението му.

Професионална гимназия по хранителни технологии и техника – Пловдив

Преминаването към дистанционно обучение създава значителни неудобства за учениците, тъй като в библиотеката се съхраняват и предоставят учебници по специални предмети, които вече не се намират на пазара. За подпомагане на образователния процес в библиотеката се сканират и качват в облачното пространство на училището части от цялата специализирана литература. Пак там е отделено място „Библиотека“, където се публикуват различни статии с цел повишаване на интереса към четенето: „Четенето на класически романи ни прави по-умни“, „Книгите са полезни за здравето, защо и как да превърнем четенето в полезен навик“, „15 причини да не спираме да четем хартиени книги“, „Децата се нуждаят от четене на книги, колкото и от храна“ и др.

По повод Маратона на четенето отново в онлайн пространството се качват линкове за свободен достъп до електронни книги, както и линкове за виртуални разходки из световно известни музеи, музикални постановки, филми. На 23 април отбелязват Деня на земята и Световния ден на книгата и авторското право с две презентации: „Земята наш дом“ и „23 април – Ден на книгата и авторското право“, достъпни в облачното пространство.

ПГ по архитектура, строителство и геодезия „Арх. Камен Петков“ – Пловдив

В гимназията се провежда Първи онлайн поетичен конкурс „Вълшебството на думите“. Участват ученици от различни класове със свои творби. *Въпреки ситуацията, изкуството победи пандемията и конкурсът е завършен успешно* – споделя библиотекарят Виктория Филипова. Комисия от трима преподаватели по БЕЛ, училищния библиотекар и представител на ученическия съвет излъчва трима отличени автори и едно поощрение. Победителите получа-

ват грамоти и ваучери за книжарница Хеликон. Събитието е отразено и на страницата на училищната библиотека във фейсбук „Архитектурна градина“.

Отделни изяви има и от други библиотеки. Като цяло училищните библиотеки в Пловдивския регион не са готови да работят пълноценно в дигитална среда, както и повечето библиотеки в България. Училищните библиотеки имат един много сериозен проблем – съществуването и дейността им зависят изцяло от волята на директорите. Това може да се промени единствено чрез изграждане на нормативна база, регламентираща статута, финансирането им и наличието на библиотечен специалист с необходимата квалификация.